

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**EKOFEMİNİZM BAĞLAMINDA KADIN
AKADEMİSYENLERİN BAKIŞ AÇISINDAN KADININ EV
İÇİ EMEĞİ: KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
ÖRNEĞİ**

AYŞE TOSUN ORUÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Hülya ÇAKIR

HAZİRAN – 2023

YOZGAT

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**EKOFEMİNİZM BAĞLAMINDA KADIN
AKADEMİSYENLERİN BAKIŞ AÇISINDAN KADININ EV
İÇİ EMEĞİ: KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
ÖRNEĞİ**

AYŞE TOSUN ORUÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Hülya ÇAKIR

HAZİRAN – 2023

YOZGAT

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ONAY FORMU

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ayşe Tosun Oruç'un hazırladığı “**Ekofeminizm Bağlamında Kadın Akademisyenlerin Bakış Açısından Kadının Ev İçi Emeli: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Örneği**” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 14/06/2023 Çarşamba günü saat 13:30'da yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. İbrahim MAZMAN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hülya ÇAKIR

(Danışman)

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Esra GEDİK

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdığı yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğini beyan ederim.

Ayşe TOSUN ORUÇ

14/06/2023

ÖN SÖZ

Toplumsal hayatı ve yeryüzünü şekillendiren insanlar, doğaya ve kadına dair pek olumlu izler bırakmamaktadır. Bu izleri olumlu yönde değiştirebilmek adına çeşitli mücadeleler verilmiştir. Kadına yönelik sorunların çözümü için feminist teori mücadele ederken hem çevre ve doğa hem de kadınlar için ekofeminist teori mücadele vermektedir. Doğa ve kadının ikili sömürüye maruz kalması, ataerkil sistemin getirmiş olduğu tahakküm biçimleri ekofeminizm çalışmalarının kapsamına girmektedir. Böyle bir bilinçsiz sömürü ve tahakküm hem dünya hem de toplum için birer tehdit unsuru hâline gelmektedir. Bu çalışmayla doğanın ve kadının tarihsel süreç içerisindeki benzerlikleri üzerine kurulan ekofeminizm ile kadının ev içi emeği arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Tez konusunun seçilmesinden tamamlanmasına kadar geçen sürece bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen, tezin her aşamasında kıymetli fikirleriyle beni yönlendiren, desteğini her zaman fazlasıyla hissettiğim, benim için bir danışmandan daha fazlası olan, çok değerli hocam Sayın Doç. Dr. Hülya ÇAKIR'a tüm içtenliğimle teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca her zaman yanımda olup beni destekleyen çekirdek aileme de çok teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışmasının tamamlanmasına önemli katkı sağlayan tüm katılımcılara yürekten teşekkür ederim.

Ayşe TOSUN ORUÇ

14/06/2023

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EKOFEMİNİZM BAĞLAMINDA KADIN AKADEMİSYENLERİN BAKIŞ AÇISINDAN KADININ EV İÇİ EMEĞİ: KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

AYŞE TOSUN ORUÇ

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. HÜLYA ÇAKIR

“Ekofeminizm Bağlamında Kadın Akademisyenlerin Bakış Açısından Kadının Ev İçi Emeği: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Örneği” adlı tez, kadın ve doğa ilişkisi üzerine odaklanmaktadır. İçerisinde bulunduğumuz çağın en önemli sorunları arasında çevre ve kadın sorunlarının olduğu görülmektedir. Bu yüzden kadın sorunları da çevre sorunları da birçok araştırma ve çalışmaya konu olmaktadır. Feminist teorilere konu olan kadın sorunları, 1970’li yıllarda kadın ve doğa sorunlarını sentezleyen “ekofeminist teoriyi” ortaya çıkarmıştır. Ekofeminizm kadın ve doğa özdeşliğini konu edinir ve birkaç alt başlıkta incelenir. Ekofeminizmin temel argümanlarından biri, kadının ve doğanın tahakküm altında olmasıdır. Ekofeminist teori, kadın ve doğaya yönelik sorunların temelinde erkek egemen anlayışın olduğunu öne sürer. Buna göre ataerkil zihniyetin sömürsüne ve tahakkümüne doğa ve kadın maruz kalmaktadır. Kapitalist sistemle birlikte bu tahakküm ve ikili sömürü ise hız kazanmaktadır.

Doğaya atfedilen değer ile kadının ev içi emeğine atfedilen değer özdeş kabul edilebilir mi? Yani feminist teorinin konusu olan “ev içi emek”, ekofeminist teorinin konusu olan “doğa/çevre” ile ortak paydada buluşabilir mi? Bu soruların cevabını bulabilmek için kadın akademisyenlere nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Hem doğa hem de kadın ve onun emeği dünya düzeni içerisinde varlıklarını tam olarak gösterememektedir. Doğanın ve kadın emeğinin insanlık için katkıları görülmemektedir. Bu çalışmada ataerkil zihniyetin sömürsü içinde yer alan kadının ev içi emeğinin ekofeminist teori perspektifinden saha verileriyle analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

2023, ix + 77 Sayfa

Anahtar Kelimeler: Kadın, Doğa, Ekofeminizm, Ev İçi Emek

ABSTRACT

MASTER THESIS

WOMEN'S DOMESTIC LABOUR FROM THE PERSPECTIVE OF WOMEN ACADEMICS IN THE CONTEXT OF ECOFEMINISM: THE CASE OF KIRŞEHİR AHI EVRAN UNIVERSITY

AYŞE TOSUN ORUÇ

**YOZGAT BOZOK UNIVERSITY
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
SOCIOLOGY DEPARTMENT**

SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. HÜLYA ÇAKIR

"Women's Domestic Labour from the Perspective of Women Academicians in the Context of Ecofeminism: The Case of Kırşehir Ahi Evran University" focuses on the relationship between women and nature. When we look at the most important problems of the age we are in, it is seen that these are environmental and women's problems. Therefore, women's problems and environmental problems are the subject of many researches and studies. Women's problems, which were the subject of feminist theories, led to the emergence of "ecofeminist theory" in the 1970s, which synthesised the problems of women and nature. Ecofeminism deals with the identity of women and nature and is analysed under several sub-headings. One of the main arguments of ecofeminism is that women and nature are under domination. Ecofeminist theory argues that male-dominated understanding is at the root of the problems related to women and nature. Nature and women are subjected to the exploitation and domination of the patriarchal mentality. With the capitalist system, this domination and dual exploitation accelerates.

In this study, it is tried to show the connection of women's domestic labour, which takes place in the exploitation of patriarchal mentality, through ecofeminist theory. Can the value attributed to nature and the value attributed to women's domestic labour be considered identical? In other words, can "domestic labour", the subject of feminist theory, find common ground with "nature/environment", the subject of ecofeminist theory? In order to find answers to these questions, qualitative research method was applied with female academics. From the perspective of women academics, the concept of domestic labour was analysed through the relationship between women and nature. Both nature and women and their labour cannot fully manifest their existence in the world order. Nature and women's labour do not seem to contribute to humanity. The aim of this study is to research and analyse the relationship between women and nature and the general situation of domestic labor.

2023, ix + 77 Pages

Keywords: Women, Nature, Ecofeminism, Domestic Labour

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
TEZ BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
2.1. Kavramsal Çerçeve	4
2.1.1. Ekofeminizm	4
2.1.2. Emek	5
2.1.3. Ev İçi Emek.....	7
2.1.4. İkililikler ve Tahakküm	8
2.2. Kuramsal Çerçeve.....	13
2.2.1. Feminist Kuram.....	13
2.2.1.1. Birinci Dalga Feminizm	15
2.2.1.2. İkinci Dalga Feminizm	16
2.2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm.....	17
2.2.2. Ekofeminist Kuram	20
2.2.2.1. Liberal Ekofeminizm.....	26

2.2.2.2. Toplumsal (Sosyal) Ekofeminizm.....	27
2.2.2.3. Sosyalist Ekofeminizm.....	28
2.2.2.4. Kültürel Ekofeminizm.....	31
2.2.3. Ekofeminist Hareketler	33
2.2.3.1. Chipko Hareketi (Hindistan 1972-1978).....	33
2.2.3.2. Kenya Ulusal Kadın Birliği (1977)	36
2.2.3.3. Hindistan'ın Nehirleri (Metha Petker 1992)	38
3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	40
3.1. Örneklem ve Araştırma Bölgesinin Seçilmesi	41
3.2. Veri Toplama Teknikleri.....	41
3.3. Görüşme Formunun Hazırlanması	41
3.4. Görüşme Formunun Uygulanması	42
3.5. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	42
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	43
4.1. Çevresel Sorunlarının Sosyal Hayata Yansımaları	43
4.2. Doğal Kaynakların Tahribatının Boyutları	45
4.3. Doğayla İlişkileri Açısından Cinsiyetlerin Farklılaşması	47
4.4. Kadın ve Doğa İlişkisi	49
4.5. Kadın Emeği	50
4.6. Kadınların Karar Mekanizmalarına Katılımlarının Arttırılmasının Doğayla İlişkilerin Düzenlenmesinde Rolü	52
4.7. Kadınların Ev İçi Emeklerinin Ücretlendirilmesinin Doğa ile Doğal Dengenin Sağlanmasına Etkisi.....	54
4.8. İstihdamda Cinsiyet Eşitsizliğinin Sürdürülebilir Dünya Açısından Yarattığı Engeller	57

4.9. Doğa ve Kadının Varoluş Mücadelesini Güçlendirecek Bireysel ve Toplumsal Kazanımlar.....	59
4.10. Gelecek Kuşakların Farkındalık ve Bilinç Düzeylerinin Arttırılması İçin Gerekli Toplumsal Mekanizmalar.....	61
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	63
6. KAYNAKLAR.....	69
EKLER	74
Ek-1 Nitel Görüşme Formu	74
Ek-2 Katılımcılar	76
Ek-3 Etik Kurul Raporu.....	77

1. GİRİŞ

Ülkemizde “kadın”; pasiflik, güçsüzlük gibi daha birçok ikincilleştirmeye zemin hazırlayabilecek kalıplara sıkıştırılarak betimlenmiştir. Kadın; ezilen, dövülen, şiddet gören, eve hapsedilen, yemek yapan, çocuk doğuran, üreten yani kısaca kadın gündelik hayatımızdaki çoğu şeyi yapıp eden, sanki bir köle gibi ya da bir makine gibi çalışan herhangi bir nesne yerine konulabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında aslında kadın olarak dünyaya gelmenin birçok sıkıntıyı da beraberinde getirdiği görülmektedir.

Doğa ise insanlığa hizmet etmek için var olmuştur ve olmaya devam etmelidir algısı ile sürekli hor görülmekte ve sömürülmektedir. Günümüzde önemli boyutlara ulaşan çevre sorunlarının var olmasının yanı sıra sorunların çeşitlenmesi ve artarak devam etmesi de söz konusudur. Hızlı nüfus artışı ve sanayileşme, kapitalist dünya sistemi ve ülkelerin geliştirdikleri kalkınma politikaları doğrultusunda ormanların yok edilmesi, hava kirliliği gibi yeryüzü için tehdit unsuru ögeler varlığını korumakta ve genişleyerek yeryüzünü ele geçirmeye devam etmektedir. Kadınların da tıpkı doğadan beklendiği gibi özel alanlarında kalarak insanlık adına, sistem adına, ataerkil toplum yapısı adına her durumda birçok şeye hizmet etmesi beklenmektedir.

Çağımızın en önemli toplumsal sorunlarına bakıldığında da karşımıza çevre ve kadın sorunları çıkmaktadır. Kadın da erkek de insanlık var olduğu günden beri doğa ile sürekli etkileşim içinde olmuştur. Bu süreç içinde doğaya hâkim olmak esas görevler arasında sayılmıştır. Toplumsal cinsiyet açısından da doğa ve insanın, doğa ve kadının, doğa ve erkeğin ilk ayrışmaları başlamıştır ve bugünkü anlamıyla bu ayrışmalar da keskinleşerek varlığını sürdürmektedir. Kadın-doğa-emek üçlüsünün geçmişten itibaren ne derece birbirleri üzerinden varlıklarını devam ettirdikleri, mevcuttaki durumları ve gelecekleri çalışmanın ana hattını oluşturmaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Çalışmanın konusuna bakıldığı zaman iki temel konuyu içerdiği görülmektedir: “ekofeminizm” ve “ev içi emek”. Çalışmada bir korelasyon içinde bu konuların ilişkiselliğinin değerlendirilmesi söz konusudur. Ekofeminizm, içinde kadın ve doğa olarak iki ayrı konuyu barındırmakla beraber çalışmanın temel çerçevesi “kadın, doğa, ev içi emek” şeklinde üç ayrı konu hâlinde çizilebilmektedir. Başlıklandırmalarla birlikte tezin temel konusunun sınırlılıklarının olduğu görülmektedir. Ev içi emek hususunda kapitalist

sistem içerisinde kadınların emeğinin konumunun başlangıcı insanlık tarihinin ilk zamanlarına kadar götürülebilir. Ataerkil sistemin avcılık-toplayıcılık zamanından beri işlediği görülmektedir. Erkek avlanmaya, savaşmaya giderken emeğini kamusal alanda harcamış, kadının emeği ise eve yani özel alana hapsedilmiştir. Erkeğin doğada, endüstriyel ve modern toplumda hâkimiyet ve tahakkümü söz konusu olmuştur. Kadın ise doğada ataerkil, kapitalist, endüstriyel çağın getirdikleriyle sömürü altındadır. Doğanın sömürülmesi ile kadının sömürülmesi arasındaki bağlantı, ekofemizmin temel argümanı olarak gösterilmekte; var olan bu ikili sömürünün kendisi ve sonuçları araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırma, kadın ile doğa arasındaki ilişkinin nasıl ortaya çıktığını ve bu ilişkinin sonuçları ile birlikte kadının sosyal hayattaki yerini tanımlama amacını taşımaktadır. Kapitalist sistem içerisinde ataerkilliğin taşıdığı özellikler çerçevesinde ev içi emeğin ekofeminizm ile ilişkisini değerlendirmek amaçlanmaktadır. Kadının biyolojik olarak taşıdığı kimi özellikler örneğin anne olması, çocuğunu emzirmesi vb. doğa ile ilişkisini ortaya çıkarmış ve toplum içerisinde kadının yerini belirlemede etken bir sebep olarak gösterilmiştir. Bu araştırma, kadına atfedilen cinsiyet rollerinin ve ataerkil sistem ile başlayan, kapitalist düzenin eklenmesi ile birlikte meydana gelen tahakküm, kısıtlama, hapsedme, hor görme ve baskı altına alınmanın ekofeminizm ve ev içi emek kapsamında ele alınmasını amaçlamaktadır.

Hem doğa hem de kadın ve onun emeği, dünya düzeni içerisinde varlıklarını tam anlamıyla gösterebilmiş değildir. “Hem insan hem de doğa üzerindeki tahakkümün eleştirisi için ortak, bütünleşmiş bir çerçeveye, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet çözümlemesinden yararlanan genişletilmiş bir feminist kuramın bünyesine dördüncü bir çözümleme kategorisi olarak doğayı da katacak bir çerçeveye ihtiyacımız vardır” (Plumwood, 2004, s. 10). Doğanın insanlık için katkıları da kadın emeğinin katkıları da görünmemektedir. Bu çalışmanın bir diğer amacı da bu ortak görünmezliği hedef alarak bu ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Ekofeminizmin temel varsayımlarından hareketle bu çalışma, kadının ve doğanın ilişkiselliğini toplumsal sistemin kabul etmesi ya da kadın ve doğa için ortak ve farklı yönlerin ne derecede ve nasıl ifade edildiğinin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

Kadın ve doğanın ortaklıklarının olması, ortak kadere sahip olması da denebilir, bu ortaklığın hem kadın hem de doğa için olumlu veya olumsuz olarak nasıl bir değerlendirme aşamasından geçeceğini anlamak bu çalışmanın bir başka önemini göstermektedir. Ayrıca günümüzde ekofeminizm temelli çalışmaların diğer sosyolojik çalışma alanlarına göre sınırlı kalması, bunu daha çok çalışma alanına sahip olmuş kadının ev içi emeği konusu ile zenginleştiriliyor olması ve bu iki konunun olumlu ilişki bağlamı çalışma açısından önem taşımaktadır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, feminizm felsefi temelli kuramlardan hareketle ekofeminizm ve onun temel varsayımları dikkate alınarak ekoloji, doğa, kadın, tahakküm, egemenlik, ikili sömürü, ortak kader, ataerkil toplum, kapitalist sistem, emeğin değersizleştirilmesi, konu başlıklarını kapsayan ve toplumsal cinsiyet literatürünü de içine almaktadır. Bunun toplumsal dinamikler dâhilinde ne şekilde tezahür ettiğini anlamak adına bu şekilde tasarlanan bir kavramsal ve kuramsal çerçeve, çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın örneklemini Kırşehir Ahi Evran Üniversitesindeki kadın akademisyenler oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmede 20 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri örneklem ile sınırlıdır, genellenemez.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kavramsal Çerçeve

Kavramsal çerçeve oluşturmak için çalışmanın temel öğelerinden hareket edilmektedir. Kadın ve doğa sentezini aktaran çalışmanın daha açık ve anlaşılır şekilde sunulmasında ana kavramlar önemli hâle gelmektedir. Kavramsal çerçevenin sınırları belirlenirken dört kavram üzerinde yoğun olarak durulmaktadır. Bu kavramlar; ekofeminizm, emek, ev içi emeği, ikicilikler ve tahakküm olarak belirlenmiştir. Kavramların çalışma üzerindeki yerini ve önemini daha iyi anlamak için kavramlar üzerinde detaylı bir şekilde durulmuştur.

2.1.1. Ekofeminizm

Ekofeminizm kavramı, “ekoloji” ve “feminizm” kelimelerinin birleşimini ifade etmektedir. Bu kavram, iki ayrı disiplinin sentezi sonucu yeni bir çalışma alanının varlığının temsili olmuştur. Bu iki kavram daha spesifik olarak ifade edilecek olursa “doğa” ve “kadın” temsilleri karşımıza çıkmaktadır. Bu iki kavramın tarihsel süreçteki ilişkisi araştırmanın temellerini belirlemektedir. Ekofeminizm terimi ise d’Eaubonne’un “Feminizm ya da Ölüm” adlı çalışmasında ilk defa görülmektedir.

Ekofeminizm, ilk defa 1974’te Fransa’da Françoise d’Eaubonne tarafından “adlandırıldıysa da 1970’li yılların sonunda ortaya çıktı. Erkeklerin gerek kadınları gerekse doğayı baskı altında tutulan ve korkulan Öteki olarak ele alma biçimlerine ilk defa 1949’da Simone de Beauvoir’in işaret ettiğine bakarsak, bu belki de çok yerinde bir adlandırmadır. (Mellor, 1993, s. 69)

Erkek kadında Doğa olarak ve kendi varlığı olarak Öteki’ni arar. Ancak biz, Doğa’nın erkekte ne kadar karışık duygular uyandırdığını biliyoruz. Erkek kadını sömürür ama kadın da erkeği ezer, erkek kadından doğar ve kadında ölür; kadın erkeğin varlığının kaynağı ve erkeğin kendi iradesine boyun eğdirdiği alandır. (1968, s. 144)

Mellor kadın ve doğa ilişkisini açık bir şekilde ele almaktadır. Kadın, erkek ve doğa arasındaki ilişkide erkeğin rolünden bahsetmektedir. Ekofeminizm kavramı erkeğin kadın ve doğa üzerindeki baskısını ele almaktadır. Öteki nitelemesi erkek tarafından kadın ve doğa üzerinden belirginleşmektedir.

Ekofeminizm kavramı, çok eskiye dayanmamakta; yeni bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Vandana Shiva, aynı adlı eserinde kavramın taşıdığı ana meselesinin çok eskiye dayandığını belirterek “Terim kadınların geçim kaynaklarını korumak ve yaşadıkları toplulukları güvenli kılmak için her daim gösterdikleri çabadaki itici güce vurgu yapar.” cümlesiyle başlamaktadır. “...ekofeminizm kavramı içerisine, erkeğin

doğayla ilişkilerinde hiyerarşik olarak üstünlüğünü, batı kültüründe doğanın kadın bedeni ile özdeşleştirilmesini, kadınla doğanın karşılıklı bağımlılığını, kadınların yeşil hareket içindeki faaliyetlerini feminist ve çevresel ahlak için rejim talebi gibi pek çok şey dâhil edilebilir” (Yılmaz Aslantürk, 2018, s. 314). Ekofeminizm kavramı kapsamı bakımından geniş bir yelpazeye sahiptir. Kadın ve doğaya dair ilişkilendirilen her türlü düşünce ve konu ekofeminizm kavramına dâhil olmaktadır.

2.1.2. Emek

Bireyler ve toplumlar, insanlığın ilk zamanından başlayarak kendileri ile birlikte dünyayı da değiştirmiştir. Bu değişim süreci, tarih boyunca devam etmiştir ve edecektir. Değişimin kaynağı ise emek kavramı ile ifade edilmektedir. İnsanlar ve içinde yaşadıkları toplumlar, gerek fiziksel gerekse düşünsel emekleri ile kendisini göstermektedir. Toplumsal yaşam ise bu emekler toplamının bir sonucudur. İnsan kendi emeği neticesinde toplumda bir yer edinir. Bu emek ise toplumun her bir kesimine farklı biçimde yansır. Bu yansımalar; farklı disiplinleri, bilimleri, öğretileri meydana getirmektedir. İnsan emeğiyle kendini geliştirir ve insanın gelişmesi, beraberinde toplumların gelişmesi demektir.

Emek kavramı insanlığın varoluşuyla ortaya çıkmıştır. Ama emek kavramının bilimsel olarak ortaya çıkışı ve anlam kazanması birtakım süreçlerin sonucudur. Toplumların zaman içinde yaşadığı önemli olaylar ve değişimler emek kavramının da şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bu süreçlerden ilki insanların yerleşik hayata geçmeleridir. Yerleşik hayat akabinde tarım toplumunu meydana getirmiştir. Tarım toplumundaki emek görüntüsünü ise ev ve çalışma hayatının iç içe, bir bütün hâlindeki yapısı oluşturmaktadır. İlerleyen süreçte emeğin değişimine sebep olan başka bir durum ise tüm dünyayı etkileyen Rönesans, Reform, Fransız İhtilali ve sonrasında yaşanan Sanayi Devrimi’dir. Yaşanan bu toplumsal olaylar beraberinde toplumsal yapının değişimine zemin hazırlamaktadır. Buharlı makineler, fabrikalaşma ve Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkardığı seri üretim emek kavramının şekillendiği süreci ifade etmektedir. Sanayi Devrimi, emek kavramının net ve tam olarak ortaya çıktığı ve yaşandığı zaman dilimidir. Emeğe şekil veren son süreç ise bilgi çağı toplumudur. Toplumun bilgi çağına geçiş yaptığı süreçte bilgisayar ve internet önemli gelişmelerdendir. Bu gelişmeler, emeğin kullanım alanlarına yenilerini eklemektedir.

Teknolojiyi üretip kullanan toplumlar, büyük bir toplumsal değişim ve dönüşüme ev sahipliği yapmıştır.

Emek kavramı, Yüksel'e (2014) göre insanlığın tarihsel yaşantısında geçim sıkıntısı ile sınırlandırılmış olup sonrasında bu kapsama çok boyutluluk getirilmiştir. Emek kavramı içerisine psikolojik, kültürel ve sosyal boyutlar eklenmiştir. Böylelikle emek, "sistematik anlamda ilk defa özellikle Sanayi Devrimi'nden sonraki süreçte ortaya çıkan ve işçinin işte harcadığı zamanın maddi ve manevi anlamdaki karşılığı olarak tanımlanan bir olgudur" (s. 258). Emek kavramının maddi ve manevi gereksinimler üzerinden ele alınması ve günümüz dünyasında üretim süreciyle ilişkisinden öte sosyal bir alana taşınması ona yaşamsal bir boyut kazandırmaktadır.

Emek kavramı denilince akla gelen ilk isim Karl Marks olmaktadır. Marks'ın sosyolojisi, insan emeğinin kapitalist sürecin her alanına nasıl nüfuz ettiğini açıklamak üzere kurulmuştur. Marks' a göre emek:

...her şeyden önce, hem insanın hem doğanın katıldığı ve insanın kendisi ile doğa arasındaki maddi tepkimeleri dilediği şekilde başlattığı, düzenlediği ve denetlediği bir süreçtir. Doğanın ürünlerini kendi gereksinimlerine uygun bir birimde ele geçirebilmek için, kollarını, bacaklarını, kafasını, ellerini ve vücudunun doğal güçlerini harekete geçirerek, doğa güçlerinden birisi olarak onun karşısına geçer. Dış dünya üzerinde bu şekilde etki yaparak onu değiştirmekle, aynı zamanda kendi doğasını da değiştirir. (2003, ss. 166-167)

Marks emeği bu şekliyle bir etkileşim olarak ifade etmektedir. İnsan ve doğanın değişimi emek ile gerçekleşmektedir. Bu emeğin neticesinde insan doğanın karşısında yer almakta ve doğa üzerinden gücünü göstermektedir. Bu güç sonucunda hem doğa hem de insan değişmektedir. İnsan kendi dışındaki dünyayı yani doğayı, değiştirmekte, düzenlemekte ve hâkimiyet kurmaktadır. Sonucunda değişen dünya ile birlikte insan da değişmektedir.

Kapitalist sistemde emek, elde edilen maddi karşılık olan para kazanma eyleminin başlatıcısı olarak görülebilir. Bu anlamda da insan emeği, onu diğer canlılardan farklılaştıran bir eylemdir. Emek ve onun üzerinden metalaşan dünya ve tabii ki doğa daimi olarak değişip dönüşmektedir. Özünde emekle elde edilen her şey, zamanla insanı da değiştirmektedir. "İlk önce, insanla doğa arasındaki değişimin başlıca biçimi olarak emek, doğayı değiştirirken insanın onun aracılığıyla kendisini de toplumunu da değiştirdiği tarihsel süreç olarak gelişen bir süreç diye anlaşılmaktadır" (Bottomore ve Nisbet, 1997, s. 131).

Emeklerinin sömürüldüğü, bedenlerinin tüketim kültürü tarafından sürekli olarak kullanıldığı ve sonunda düşük bir ücret mukabilinde çalıştırılmaları, onların bir meta ve

imaj olarak tüketildiği, sömürüldüğü görülmektedir. Kapitalist sistemin doymayan hırsının kurbanı olan kadın emeği, hızlı bir ivmeyle artmaktadır. Hem kamusal alanda hem de özel alanda yapılan emeğin gerçek manada maddi karşılığının olmadığı görülmektedir. (Akyıldırım, 2019, s. 77)

İnsan ve doğa ilişkisi esnasında emek faktörü ele alınırken buna erkek-doğa ve kadın-doğa ilişkisi olarak bakmak gerekmektedir. Dünya sistemi üzerinde hem kadın hem de erkek, gerekli emeği harcayarak toplumu, dünyayı ve doğayı değiştirip dönüştürmektedir. Dış dünyadaki emek yani kamusal alandaki emek erkeklerin emeğini işaret ederken iç dünya yani ev içindeki özel alandaki emek kadını işaret etmektedir. Ortada kadının ve erkeğin de emeği mevcuttur ama dâhil oldukları alan kapitalist sistemle ayrılmaktadır.

2.1.3. Ev İçi Emek

Emek kavramından anlaşılacağı üzere verilen emek karşısında elde edilen bir ücret vardır. Bu durum, kapitalist sistemle birlikte yapılan işin, çalışmanın ev dışına taşınmasını beraberinde getirmiştir. Kadınlar bu tarihsel süreç içerisinde aktif bir şekilde rol almışlardır. Tarımda, kapitalist sistemde (fabrikada, hizmet sektöründe) ve tabii ki ev içinde her daim çalışma içerisinde olmuşlardır. Ancak kadınların ev içindeki bütün uğraşları “çalışma” olarak kabul görmemiş, ev içindeki emekleri ücretsiz kalmıştır. Sarf edilen bu emeğin kadınların zaten görevi olduğu genel kabulü yaygındır. Ev içi emek, kadınların kendi istekleriyle, hoşnut olarak yaptıkları ve sorumluluklarının getirdiği rutin bir durum olarak algılanmıştır. Bu durum uzun bir süre devam etmiştir. 1960’lı yıllara gelindiğinde feminist teori içerisinde bu durumla ilgili tartışmalar yer almaya başlamıştır.

Bunlar sonucunda ev içi emeği tanımlayacak birkaç özellik ortaya çıkmıştır. Gülnur Acar Savran (2016, s. 11), ev içi emeğin taşıdığı potansiyel özellikleri şu şekilde aktarmıştır:

- Ev içi emek “görünmeyen” emektir. Çünkü bu emek, kadınlar için doğal bir durum olarak algılanmaktadır. Verilen emeğin (ev işleri, çocuk, yaşlı bakımı vb.) bir karşılığı olmadığı için ortada var olan iş bir emek olarak görülememektedir. Ayrıca bu işler bütün güne yayıldığı için ev içi emeğin miktarı belirlenememektedir. İşin başlama, bitiş ve dinlenme saatlerinin netliği söz konusu değildir. Tüm bu durumlar ev içi emeği görünmez kılmaktadır.

- Ev içi emek nesneleşmemiştir. Ev içinde yapılan tüm işler, kurulan tüm ilişkiler; anne ve eş olmanın getirdiği duygusal niteliği taşımanın bir sonucu olarak görülmektedir.
- Ev içi emeğin piyasa değeri yoktur. Kadınların yaptıkları tüm işler, piyasaya sunulmak için yapılmamaktadır. Temel ihtiyaçlar için evde yapılan salça, reçel, tarhana vb; kişisel bakım için yapılan temizlik, ütü işleri vb. sadece ev içerisinde üretilip ev içinde tüketilmektedir. Herhangi bir pazar piyasası bulunmamaktadır. Yani bunca emek ekonomi dışında yer aldığı için bir değeri yoktur.

Ev içi emeği niteleyen görünür olmaması, nesneleşmemesi ve piyasa değerinin olmaması temel özellikleridir. Toplumsal hayatın dinamiklerinde yer alan bu üç özellik ev içi emeğin tanımında kullanılmaktadır. Kadınlara yüklenen ev içi emeğin kapsamına gündelik hayatın içindeki çoğu şey girmektedir. Ev içindeki gerçekleşen çoğu durum kadına yüklenmektedir.

Ayrıca ev içi emeğin bu özelliklerinin yanında başka bir özelliği daha bulunmaktadır. Kapitalist dünya düzeninde kadının ev içindeki emeği, kapitalist sistemin devamı için önem teşkil etmektedir. Hatta kapitalist düzen çarkının sorunsuz dönmesi için kadının ev içi emeği kapitalizm bünyesinde yüceltilmektedir. Ev içi emek dolaylı olarak kapitalizme hizmet etmektedir.

Bu noktadan hareketle, kadınların ev içi emeğinin, karşılığının ödenmemesinden öte bir anlamı vardır, bu da erkek olan işçinin hane içinde bakımını sağlanması ve onun ertesi güne hazırlanmasıdır, yani yeniden üretim emeğidir. Kadının hane içinde harcadığı bu emek, dolaylı olarak kapitaliste yapılan bir katkıdır ve bu durum kapitalizmin daha ilk aşamalarında sermaye tarafından keşfedilmiştir. (Etiler, 2017, s. 26)

Ev içi emek anlaşılacağı üzere kapitalist sistemin kilit noktası olarak gösterilebilir. Kadının ev içinde yaptığı her eylem ve davranış her ne kadar görünmese de piyasa değeri olmasa da kapitalist sistemin önemli bir koludur. Ev içi emeği niteleyen her bir özellik, kadın emeğine yönelik olumsuz çağrışımlar yüklese de kapitalist dünya sistemine olumlu anlamda katkı yaparak sistemin ayakta kalmasını sağlamaktadır.

2.1.4. İkicilikler ve Tahakküm

Toplumlar geçmişlerini geleceklerine de taşıyabilmektedir. Zamansız bir şekilde devamlılığını sürdüren “tahakküm” ve “ikicilik” kavramları, hem feminist hem de ekofeminist yaklaşımda ele alınıp değerlendirilmektedir. Feminist kuram; ataerkillik, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet, doğa vb. tüm tahakküm biçimlerinin toplumsal hayattaki

tezahürlerine dikkat çekerek bunların yok edilmesine yönelik mücadele etmektedir. Bu kapsamda “Efendinin sömürgeci mantığı, çağımızın egemen mantığıdır. Yeryüzüne ve yaşama ne olmakta olduğunun cevabı da bu sorunsalda, yara bere içindeki bu gezegenin biyosferini ve hatta sosyosferini dağlayan tahakküm mantığında yatar” (Plumwood, 2004, s. 258). Yeryüzü üzerinde hâkim bir tahakkümün varlığı bulunmaktadır. Bu tahakküm efendinin tahakkümü olmakla birlikte bütün toplumu, insanlığı etkisi altına almaktadır.

Ekofeminizme göre kadınların baskı altına alınıp ezilmesi ile doğanın tahakküm altına alınması arasında birtakım ortak ilişkiler ağı bulunmaktadır. Var olan bu iki kavram birbirinin peşini bırakmayan bir tarihsel çizgi üzerinde kendini göstermektedir. Tahakküm kavramının uzantısında her daim ikicilik kavramı kendi pozisyonunu oluşturmaktadır. Plumwood (2004), bunu “hem günümüzün hem de geçmişin baskı biçimleri Batı kültüründe izlerini bir ikicilikler ağı şeklinde bırakmıştır” ifadesiyle değerlendirmiştir. Plumwood’a göre ikicilik kavramı, feminist kuram için önem arz etmekle birlikte aynı zamanda kavramın bir muğlak tarafının bulunması da söz konusudur. O, bu muğlaklığa kesin bir dil kullanarak yaklaşmaktadır. “Batı kültürünün insan/doğa ilişkisini bir ikicilik olarak görmüş olduğunu, bunun da Batı’nın doğaya yaklaşımının, çevre krizlerinin temelinde yatan sorunlu yönlerinin çoğunu, özellikle de insan kimliğinin doğanın ‘dışında’ kurgulanmasını açıkladığını savunuyorum” (Plumwood, 2004, s. 11). Batı toplumları, insan kimliğinin inşasında ve tarihsel kronolojisindeki sanayi devrimi, endüstrileşme süreci ve modernleşme dinamiklerinde doğa üzerindeki tahakkümünü daha da derinleştirmiştir.

Kadın ve erkek rollerinin keskinleşmesi ile doğa ve kültür alanına ait düşünce kalıplarının belirginleşmesi eş zamanlı olarak hâkimiyet alanı bulmuştur. Tarihsel süreç, Batı medeniyetinin doğa üzerinde kurduğu tahakkümü kadın üzerinde de kurduğunu göstermektedir. Ataerkil zihniyetin getirmiş olduğu tahakküm biçimleri hem doğaya hem de kadına olumsuz süreçler yaşatmaktadır. “Bu bağlamda ekofeministler, doğa üzerindeki tahakküm ve bunun neticesi olarak ortaya çıkan ekolojik yıkımla, kadın üzerindeki ataerkil tahakküm arasında yakın bir ilişki olduğunu iddia etmektedirler” (Olgun, 2017, s. 388). Ekofeminizm göre kadın ve doğa üzerindeki tahakkümün ortak olması aralarında bir ilişki olduğunu gösterir niteliktedir.

Plumwood (2004, ss. 12-13). Batı dünyasının işleyiş mekanizmasına yönelik olarak kadın-doğa ilişkisine dair düşüncelerini belirtmiştir. Doğa, literatürde kadının karşısında

kocanın varlığı, kölenin karşısında efendi ve doğanın karşısında da aklın varlığı şeklinde karşıtlıklar dünyasıyla var olmaktadır. Bu dünyada akıl, doğayı efendinin dünyasındaki öteki yani aşağı konuma yerleştirmiş ve onu dışıl olarak tasvir etmiştir. Bu şekilde aklın doğaya karşı sürekli galip geldiği bir dünya yaratılmıştır. Bunun neticesinde doğa; edilgenliği, özne ve fail olmayanı, akıl ve kültürün denetiminde görünmeyen arka plandakileri temsil etmektedir.

Bu mekanizma içerisinde Batı düşüncesinin ortaya çıkardığı ve bütün işler sistemlere nüfuz eden bir patriyarkal dünyayı var ettiği görülmektedir. Ekofeminizm ise erkek dünyasının “doğaya hükmetme” ve “efendilik etme” potansiyelini dünyayı tehdit eden ve onu kaybetmekle karşı karşıya bırakan bir tehlike olarak görmektedir. Tahakkümün varlığı ve beraberinde getirdiği ikicilikler dünyasına Mellor şu şekilde açıklama getirmektedir:

Çoğu yeşiller gibi ekofeministler de doğal dünyanın yok edilmesinin izlerini Batı toplumunun hiyerarşik düalizmlerine (kültür/doğa, erkekler/kadınlar, zihin/beden, bilim/halkın bilgisi, akıl/duygular, materyalizm/tinsellik) dayandırır. Ekofeministler, bu düalizmlerin kadınları olumsuz anlamda doğayla, bedenle, halkın bilgisiyle, duygusuyla ve tinsellikle birlikte düşünülen özel bir dünyaya hapsederek, erkeklerin kültürü, zihni, bilimi, aklı ve materyalizmi somutlayan kendi imgeleriyle düzenledikleri tek boyutlu bir kamusal dünya doğurduğunu ileri sürmektedirler. (1993, s. 73)

Tahakküm biçimleri ve ikiciliklerle kadın ve doğa için sürekli dışlanan ve bütün olumsuzlukları mıknatıs gibi üzerine çeken, bambaşka hayatlar ve mücadelelerin yaşandığı bir oluşumdan bahsedilmektedir. Tarihsel süreçte insanın doğa ile iç içe başladığı serüvende insan doğadan kopmuş ama kadın doğadan kopamamıştır. Doğa içerisine hapsolan kadın ötekileştirilmiş, kültür sahibi olan erkek ise yüceltilmiştir. Dünyanın ilerlemesi, gelişmesi erkek aklının bir ürünü olmuştur.

Batılı, burjuva ve eril bir proje olarak tasarlanan mevcut düzenin tek kurbanı kadın ve doğa değildir. Bu sistemin hayatın her alanını ele geçirmeye muktedir yapısı, söz konusu iktidar sağlayıcı ‘özne’ niteliklerinden yoksun olan tüm grupları (ve hatta bulunulan bağlama özgü hegemonik erkeklik tanımının dışındaki erkeklikleri de) kapsayan tarihsel bir tahakküme işaret etmektedir. Hâkim bilimsel paradigmanın meşru kıldığı hiyerarşik düalizmler, toplumsal hayata şekil veren kültürel kodlar içerisinde çoğunlukla sorgulanmadan kabul görmekte, toplumsal yapılarca meşrulaştırılmakta ve eğitim öğretim süreçleri yoluyla yeniden üretilmektedir. (Gezgin, 2017, s. 407)

İkicilik ve tahakküm, birçok feminist kuram ve düşünür tarafından ele alınıp tartışma konusuna dâhil edilmiştir. Plumwood, bu konudaki tartışmaları analiz ederek birtakım tespitlerde bulunmuş ve şu şekilde aktarmıştır (Plumwood, 2004, ss. 50-52): Kadın ve erkek kimlik inşası sürecinde ortaya çıkan görüntü, erkek modelin inşası olup kutuplaşmış bir dünyanın yansımalarını gözler önüne sermektedir. Kadının alt sınıfta olduğu, tıpkı doğa gibi aşağılandığı ve ötekileştirildiği; erkeğin egemen üst sınıfta yerini

her zaman koruduğu bir dünya modeli meydana gelmiştir. Plumwood, tahakkümün doğal bir durum gibi gözükmemesinin sebebinin ikicilikten kaynaklandığını dile getirmektedir. İkicilik durumunun yarattığı tesir ile tahakküm biçimleri ve uygulama alanları “doğal” bir süreçmiş gibi normalleştirilmektedir. Bu şekilde yaşam ve kimlik inşası yani ikici karşıt ilişkinin varlığı, feminist ve ekofeminist teorinin ilgilendiği temel meselelerden biri hâline gelmektedir. Burada ortaya çıkan varsayımları Plumwood üç başlık üzerinden değerlendirmektedir:

- Kadın ve doğa özdeşleşirken erkeğin kültür yani akıl ile özdeşleşmesi varsayımı.
- Kadının doğa ile bütünleştirilmesinden ötürü hem kadın hem de doğa aşağı konumda yer alırken akıl ve kültür alanında yer alan erkeğin üstünlüğü varsayımı.
- Kadın ve doğa ilişkisi karşısında yer alan aklın ve kültürün birbirlerine zıtlıklar üzerinden ayrı bir kavramlaşma süreci içerisine girmesiyle ortaya çıkan ikici varsayım.

Plumwood, ikici şekilde var olan dünyayı ve yaşanan ilişkileri daha derin analiz ederek “ikiciliğin mantıksal yapısı”nı ele almaktadır (2004, ss. 70-79). İlk olarak “ikicilik” kavramının iki şey arasındaki ayrımın ötesinde, hatta bir hiyerarşik düzen ilişkisinden de apayrı bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. İkici hayatın nasıl bir işleyişe sahip olduğunu ve neticesinde onu tanımlayan bazı öğeleri ortaya çıkarmaktadır. Plumwood, ikiciliği tanımlayan özellikleri beş başlık altında incelemektedir. Bu başlıklar şu şekilde açıklanabilir:

- **Arka Plana İtme (İnkâr):** “Efendinin” oluşturduğu “tahakküm”, ilişki biçimlerinin karmaşık yapısına işaret etmektedir. Efendinin dışındaki “öteki”nin verdiği katkı ve önemin dikkate değer olmadığı algısına dayanmaktadır. Var olan tahakküm içinde yöneten efendinin gözünde diğer ötekiler gereksizdir görüşü hâkim olmaktadır. Aslında efendi efendiliğini devam ettirebilmek için ötekilerinin varlığına mecburdur. Efendi, ötekilerine her yönden bağımlı hâle gelmektedir. Ama bu bağımlılık, her yönden açık veya gizli olarak inkâr edilmektedir. Dünya efendinin dünyası olurken ötekilerinin sağlamış olduğu katkılar, hem kültürel hem de ekonomik ilişkiler bakımından belirsizleştirilmekte ve ataerkil bir ifade ile yansıtılmaktadır.
- **Radikal Dışlama (Derin Ayrım):** Burada ele alınan “öteki”, kişi ve şeylerin farklılaşmalarından daha öte ve derin bir konudur. Birinde olan ve diğerinde olmayan tek bir özellik dahi olsa bu farklılığın fazlasıyla derin ayrım barındırdığını

ifade etmektedir. Yani ikicilik yapısının en önemli belirtisi olan bu durumda amaçlanan, hedefe kutupsallaşmadır. Böylelikle tahakküm kuran grup, kişi veya sınıf; tahakküm edilenler ile bir şekilde özdeşlik veya sempati kurulması imkânına engel olmaktadır. Kendileri ile herhangi bir ilişki içerisinde olmamakla birlikle ayrımın derinliğini arttırarak büyük, aşılmayacak duvarlar örmek isterler. Efendi olan, düşünme ve akıl uğraşları ile meşgul olurken dışlananlar ise bedensel uğraşlar ile ilgilenir ve ayrıca efendileri tarafından da hor görülürler. Bu boyutta kutupsallaşmada toplumsal cinsiyet rollerinin birbirinden keskin kalıplar ile ayrılması ve belli kalıplara bürünmesi de buna örnektir. Erkek ve kadın dünyası... Erkekler; aktif, egemen, entelektüel tanımını alırken kadınlar; edilgen, itaatkâr, sezgisel gibi tanımlar üzerinden görünürler. Buradan radikal dışlama “değişime açık olmayan, köprülere müsaade etmeyen, birleşmeyi, sürekliliği, hatta yakınlığı tasavvur edilemez kılan bir ayrılık gerektirir” (s. 75). Var olan ilişki biçimi böyledir ve böyle devam edecektir anlayışı hâkimdir. Bu anlayış, tahakküm ve biçimlerine doğal bir görüntü oluşturmaktadır. Bu keskin, koca duvarların varlığı doğal bir durummuş gibi lanse ettirilmektedir. Kimlik inşa süreci, efendi kimliğindekilerin ötekileri dışlaması ile tanımlanmaktadır. Bu tanım, hiyerarşik bir düzeni ve onun korunmasını doğurmaktadır.

- **Kendine Katma (İlişkisel Tanım):** Hiyerarşik ilişki içerisindeki kadın ve erkek tanımlaması, üst konumdaki erkeğin karşı tarafa tanımlanmasının eksik ve olumsuz olmasına dayanmaktadır. Kadın, erkeğin tanımlanması ve erkek tarafından başkalaştırılması ile varlığını şekillendirmektedir. Üst olan erkek iktidarının var olan nitelikleri, toplumun karakteristik özelliğini belirlemektedir. Kadın, erkek bakışında ötekidir ve erkeğin ihtiyaç, istek, herhangi bir eksiklik ve yokluk anında boşluğu doldurarak kendisine katma biçimini oluşturmaktadır. Öteki olan kadının asimile edildiği sürece benliğinin tanımı kabul edilmektedir. Kendine katma ve radikal dışlamanın sonuçları ise araçsalcılık ve homojenleştirme olarak değerlendirilmektedir.
- **Araçsalcılık (Nesneleştirme):** Var olan ilişki biçimlerinde her şey eşitmiş gibi görünse de aslında arka planda üst tarafın amaçlarının gerçekleşmesi için bir araç hâline geldiğini anlatmaktadır. Yani amaç; efendinin amacı, istek ve arzularıdır. İlişki biçimleri, üstün ayrı bir konuma sahip olduğunu ve onların hayat gayeleri için araç hâlinde olma durumunun gayet doğal ve olması gereken olarak içselleştirmektedir.

- **Homojenleştirme ya da Klişeleştirme:** Bu özellik, farklılaşmaları ve çeşitliliği görmeyen, yokmuş gibi hareket eden grupların benzer oldukları izlenimini oluşturmaktadır. Yani merkezde yer alan üstler, çevrelerindeki çok renkliliği ve farklılıkları önemsememektedir. Çünkü farklılık, üstün statülerinin tehlikeye girmesine sebep olabilmektedir. Her şey evrensel olan kaynak üzerinden ilerlemektedir ve tikelin varlığı yoktur.

2.2. Kuramsal Çerçeve

Çalışmanın kavramsal çerçevesini belirledikten sonra buradan hareketle kuramsal çerçevenin sınırları ortaya konmuştur. Ekofeminizm üzerinden yürütülen çalışma, kuramsal çerçevenin tarihsel gelişim ve geçmişi ile ayrı düşünölemeyeceği için feminist kuram ve dalgaları kuramsal başlangıç kısmında yer almaktadır. Feminist kuram işlendikten sonra ekofeminist kuram ve türleri, son olarak da ekofeminist hareketler ile kuramsal çerçevenin sınırları belirlenmiştir.

2.2.1. Feminist Kuram

Araştırmanın bu bölümünde ekofeminizme geçmeden önce bir temellendirme yapmak için ilk bölümde feminizm hakkında bilgi verilmiştir. Feminizmi genel bir tarihçe ile ele alıp daha sonrasında onun aşamalarından söz edilmiştir. Feminist kuramın doğuşu, eleştirel perspektifi ve mücadelesi ele alınan konular arasındadır. Ekofeminizmin daha iyi anlaşılması için öncesinde feminizmin ne olduğunu bilmek gerekmektedir. Bunun için de çok detaylı olmamakla birlikte feminizm kısaca anlatılacaktır.

Feminizm, öz itibarıyla kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine kurulmuştur. Tarihsel süreçteki cinsiyet ayrımcılıkları ve ataerkil sistemin sürekliliği feminizmin doğuşunu getirmiştir. ABD içerisinde feminist sürecin ilk başlangıcı, 1840'ta Elizabeth Cady Stanton ve Lucretia Mott'un dâhil olduğu köleliğe ve Afrika kökenli Amerikalı kadınların maruz kaldıkları ezilmişliğe karşı duruş ile kendini göstermiştir. Feminist düşüncenin temelinde desteklenen bazı düşünsel ilkeler yer almaktadır. Bu ilkeler; eşitliği arttırmak için çalışmak, insanlığın seçeneğini genişletmek, toplumsal cinsiyet tabakalaşmasını yok etmek, cinsel şiddete son vermek ve cinsel özgürlüğü teşvik etmek şeklinde sıralamaya tabii tutulabilir (Macionis, 2012, ss. 346-347).

Kadınlar, tarih boyunca erkeklerin gücüne karşı mücadele etmişlerdir. Kadınlar, erkeklerin gücünü bazen bireysel ya da kolektif olarak kırmayı başarabilseler bile, erkek gücü son noktada asla kırılmış değildir. Kadınlar, kendileri üzerinde fiziksel, ekonomik, ideolojik ve duygusal bir denetim kurmakta uzmanlaşmış olan çok başlı bir canavarla savaşılmaktadır. (Mellor, 1993, s. 24)

Kadınların mücadelesi hiç bitmeyen çok boyutlu bir mücadeledir. Kadın hangi çağda olursa olsun erkekler karşısında mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kadının erkeklerle mücadelesi tarihin her sahnesinde görülmektedir. Ama verilen mücadeleler erkek gücünün etkisini yok edebilmiş değildir.

Feminist bilincin gelişme süreci ataerkil sistemle birlikte şekillenmeye başlamaktadır. Ataerkil sistemde var olan kadınların ikinci planda kalması, onların aşağılanması, erkeğe bağımlı şekilde yaşamaları ve bütün bunların da toplum tarafından içselleştirilmiş olması feminizmin doğması için yeterli sebepler arasındadır. Ataerkil toplum; kadının ezilmişliği, kadının emeğinin, cinselliğinin, bedeninin ve doğurganlığının denetlendiği toplumsal bir sistemi de betimlemektedir.

Kadınlar bu sistemde bağımsız bir biçimde düşünebilmek, yazabilmek ve eyleyebilmek için, her şeyden önce kendilerine ve birbirlerine Tanrı karşısında eşit insan varlıkları olduklarını kanıtlamak durumundaydılar. O nedenle, “kadının ruhu var mıdır, yok mudur” diye tartışan kilise kurullarının, din adamlarının ve filozofların karşısına “kadın, insandır” sloganıyla çıkıyorlardı. Özellikle din içinden yürütülen tartışmada, Batı Hristiyan Orta Çağı’nda Azize Theresa gibi kadın mistiklerin işlevi, kadınların Tanrı ile erkek dolayımı olmaksızın, kendi adlarına “Konuşabilecekleri”ni, iletişim kurabileceklerini ve kutsal olanı kendi bildiklerince kavramsallaştırabileceklerini ve böylelikle kadınların da özerk insan varlıkları olduğunu kanıtlamak oldu. Bu, günümüzün feminist felsefecilerinin, kadınların düşünen özneler olduğunu kanıtlama çabalarını andıran bir durumdu. Aynı dönemlerde, din dışında başka bir grup kadın da, annelik otoritesine sığınarak aynı talebe sahip çıktı. Toplumdaki annelik rolü, kadınları güçlendiriyor ve ataerkil uygulama ve düşüncenin en azından bir bölümüne direnme cesareti veriyordu. Batı Orta Çağı’nda, kadınların değerinin vurgulanmasını sağlayan “Meryem Ana kültürü”nün yaygınlaşması, her iki kadın grubunun da taleplerine ve özlemlerine yanıt niteliğindeydi. (Berktaş vd., 2011, s. 4)

Berktaş vd. (2011) kadının toplumsal hayattaki yerini tarihsel olarak ele almaktadır. Toplumsal düzende kadının konumu ve kadına atfedilen değerler üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır. Kadının kendi kimliğini kazanmak için verdiği bağımsızlık mücadelesi dile getirilmektedir.

Feminist düşüncenin gelişim sürecinde kadınların ve kadın haklarının savunusunda tarihin kaydettiği bazı isimler ortaya çıkmıştır. Berktaş ve diğerlerine (2011) göre 14. yüzyılda kadın haklarını savunan ve ilk kadın yazar olarak da bilinen Christine de Pizan, Kadınlar Kenti (La cité des Dames) kitabında kadınlar için bir ses olmuştur. Kitapta kadınların olumsuz, kötü olarak adlandırılan davranışlara sahip olmadığı dile getirilmiştir. Kadınların adam öldürmediklerinden, şehre ve halka karşı yağmalama ve hor görme davranışında bulunmadıklarından bahsedilmektedir. Aksine kadınların

anlayış sahibi, kibar, yardımsever, şefkatli, nazik, mütevazı varlıklar oldukları ifade edilmektedir (2011, s. 4).

Mary Wollstonecraft, 3 Ocak 1792’de feminist teori tarihindeki ilk önemli çalışma olan A. Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Savunusu) adlı eserini tamamlamıştır. “Kadın Haklarının Savunusu” adlı öncü yapıtında Wollstonecraft, bir yandan kadınların akıl sahibi, bilinçli varlıklar olduklarını ve dolayısıyla erkeklerle eşit haklara sahip olmaları gerektiğini savunurken; bir yandan da klasik liberal çerçevenin ötesine geçerek cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesi için toplumsal bir değişimin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Feminist düşüncenin en önemli öncülerinden olan Mary Wollstonecraft (1759-1797), cinsiyet eşitliğinin bir insan hakkı olduğunu savunmuş ve kadınların aşağı konumunun o zamana dek öne sürüldüğü gibi akıldan daha az pay almalarından değil, toplumsal olarak erkeklere bağımlı olmalarından kaynaklandığını öne sürmüştür.

19. yüzyılda geliştirilen “evdeki melek” kavramı, kadının evdeki rollerini pekiştirmekten öteye geçememiştir ancak kadınlar bu durumu çok da kabullenmemişlerdir. Her geçen gün kadınların, “annelik” ve “ev içindeki aile rolleri” ile değil; “kişilikleri” ile tanımlanması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Mary Wollstonecraft da kadınların eve bağımlı olmalarının biyolojileriyle ilgili yani doğadan gelen bir şey olmayıp toplumsal bir sonuç olduğunu ve toplumsal engeller kaldırıldığı zaman kadınların eşlerinden ya da evlerinden bağımsız ve özerk bireylere dönüşmesinin mümkün olabileceğini savunmuştur.

Feminizm iki ayrı süreç olarak ele alınabilir. Feminizm, ilk çıkış sürecini ifade eden Birinci Dalga Feminizm ve daha sonraki dönemleri kapsayan İkinci Dalga Feminizm ile Üçüncü Dalga Feminizm adı altında değerlendirilmiştir. Şimdi bu üç dönemi ayrı ayrı daha yakından tanıyarak feminizmin içeriğini genişletebiliriz.

2.2.1.1. Birinci Dalga Feminizm

Bu dönemde feminizmin odak noktası toplumsal ve siyasal alanda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasını vurgulamak olmuştur. Yasal olarak erkeğe tanınan hakların fırsat eşitliği ile kadına da tanınmasıyla genel olarak bir eşitlik sağlanacağı düşüncesini barındırmaktadır.

Bu dönemdeki feminist düşünceye göre kadınlara ve erkeklere eşit olanaklar, eşit fırsatlar sağlandığında, toplumsal ve siyasal eşitlik sağlanabilecekti. Bu fırsat eşitliği anlayışıyla kadınların 18. ve 19. yüzyıllardaki toplumsal konumu birlikte düşünüldüğünde, bu dönem feminizminin temel mücadele alanı ve gündemi, yasal ve kurumsal düzenlemeler olarak ortaya çıktı. 18. ve 19. yy'da kadınlar günümüzde sahip oldukları birçok haktan yoksundular. Mülkiyet sahibi olamıyorlar, ticaretle uğraşamıyorlar, anlaşma imzalayamıyorlar ve miras hakkından yararlanamıyorlardı. Yasal olarak babalarının ya da kocalarının velayeti altındaydılar. Eğitim haklarının edinilmesi, mülkiyet, aile hukuku alanında düzenlemeler ve en temel olarak oy hakkının kazanılması yönündeki mücadeleler feminist hareketin gündemini oluşturdu. (Ecevit ve Karkıner, 2011, s. 66)

Birinci dalga feminizmin gerçekleştirdiği en büyük başarı, kadınlara seçme seçilme hakkının verilmesi olmuştur. Kazanılan bu hak dünya genelinde büyük ses getirmiştir. Burada öne çıkan konu ise kadın-erkek eşitliği sorunsalında bu eşitliği sağlamak için çözümü kadına verilen haklar, yasalar ile yapmak olmuştur. Yani kamusal alanda kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirildiğini söylemek doğru olacaktır.

2.2.1.2. İkinci Dalga Feminizm

İkinci dalga feminizm, 1960'larda birinci dalga feminizmden büyük ölçüde farklılaşarak ortaya çıkmıştır. Birinci dalga feminizmin eleştirisi olarak da şekillendiği söylenebilir. İçeriğini oluşturan durumlar ilk dalga feminizmin ele almadığı konular olmuştur. Birinci dalga feminizmin getirileri seçme ve seçilme, mülkiyet hakkı gibi birçok alandaki yasal, hukuki düzenlemelerdir. Bu olumlu gelişmeler, kadın-erkek eşitliğine katkı sağlayan düzenlemeler olmakla birlikte bir taraftan da eleştirileri beraberinde getirmiştir. Bu eleştiriler kapsamında dikkat çeken konu, birinci dalga feminizmin kadınların kamusal alandaki konumunu gözetirken özel alandaki eşitsizliklerin mücadelelerinin dışında kalması olmuştur. Aile, yaşlı ve çocuk bakımı, ev bakımı, temizlik, ütü, yemek gibi ev içine ait birçok konu ve bu konudaki eşitsizliklerin meydana geldiği yaşam alanı göz ardı edilmiştir. Ev dışındaki, dış dünyadaki yasal düzenlemeler; kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yardımcı olurken bu durum topyekûn toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına hizmet edememiştir.

İkinci dalga feminizmin eleştirdiği ilk nokta da kamusal alan özel alan ayırımına gidilerek özel alanın göz ardı edilmesi olmuştur. Yasal alanda yapılan değişikliklerin tam anlamıyla kalıcı çözümler getirmediği, kadınlar için yapılan mücadelede yetersiz kaldığı fark edilmiş ve ikinci dalga feminizm konularını daha köklü bir şekilde ele almıştır. Kamusal alandaki eşitsizlikler yerine özel alandaki eşitsizliklere odaklanan bir çalışma yürütmüştür. Aslında bu akıma göre kamusal ve siyasal alan da özel alan dâhilindedir.

Yeni feminizm ya da İkinci Dalga Feminizm adı verilen bu dönem, dünyanın hemen her yerinde kadınların taleplerinin yaygınlaşmasına, kadın tarihinin araştırılmasına ve dönüştürücü bir vizyon olarak feminist teori ve pratiğin yükselmesine yol açtı. Dönemin 'kişisel olan politiktir' sloganı, salt kamusal alanda eşitlik değil, özel alanda ve cinsiyete dayalı işbölümünde de dönüşüm talebini ifade ediyordu ve bu hedefe ulaşmak için önerilen ortak mücadele politikalarının zeminini, bütün kadınların ortak bir ezilmişliğe maruz kaldıklarını" ifade ediyordu. (Berktaş vd., 2011, s. 6)

Berktaş vd. (2011) ikinci dalga feminizmin dünyadaki bütün kadınların sesi olduğunu aktarmaktadır. Bütün kadınları ortak bir paydada toplayacak durumdan bahsedilmektedir. Bu durum ise mücadele edilmesi gereken "kadının ezilmişliği" olarak ifade edilmektedir.

İkinci dalga feminizmde kadınların sadece kadın oldukları için erkeklerden daha aşağı bir derecede konumlandırılmalarını engellemenin mücadelesi verilmiştir. Feminist teori içerisinde yer alan kavramsal terimlerden olan "toplumsal cinsiyet" kavramına da kısaca değinerek çalışmanın daha anlaşılır kılınacağı düşünülmüştür.

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkeği toplum içerisinde konumlandıran bazı özelliklere sahiptir. Toplum kendi içinde kadına ve erkeğe birtakım roller biçmiştir. Bu biçilen roller kadını erkeğin sosyal, kültürel açıdan tanımlanmasına yol açmıştır.

1970'lerden itibaren toplumsal cinsiyet üzerinde yapılan çalışmalara baktığımızda üç aşamalı bir süreçten söz edebiliriz: Birinci aşamada cinsiyet farklılıkları temel vurgu noktası olmuştur. Bu aşamada cinsiyet farklılıklarının biyolojik sebeplerden kaynaklandığı görüşü hâkimdir. İkinci aşamada öne çıkan konu ise toplumsallaşma ve öğrenilen cinsiyet rolleri olmuştur. Üçüncü ve son aşamada da toplumsal cinsiyet kavramı bütüncül olarak ele alınmaya başlanmıştır. Yani sadece bir noktaya odaklanmayıp kadın ve erkeğe biçilen bu rolleri aile, politika, gündelik yaşam, hukuk, eğitim ve daha birçok alanla sentezleyerek ona göre bir analiz yapma yoluna gidilmiştir.

2.2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm

Feminist teorinin tarihinde yer alan üçüncü dalga feminizm, 1990'lı yıllarda başlamıştır ve feminizmin başka bir kuşağını temsil etmektedir. Ele aldıkları ve çözüm aradıkları konular arasında savaş, çevre sorunları, ırk, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve dönemin güncel sorunları bulunmaktadır. "1980'li yıllarda postmodernizmden etkilenerek ortaya çıkan üçüncü dalga feminizm, ikinci dalga feminizmin yetersiz kaldığı yönlerden doğmuştur" (Özdemir ve Aydemir, 2019, s. 263). Üçüncü dalga feminizmin diğer

feminist dalgalardan belirgin şekilde ayrılan yönü, yaptığı bireysellik vurgusudur. Bu farklılık da feminist kuşaklar arasında kopukluklara sebep olmaktadır.

İkinci dalga feministler 60'larda ve 70'lerde alanlarda protesto yürüyüşleri, bilinç yükseltme toplantıları gibi sosyal hareketin geleneksel eylemlerini ortaya koyarak kazanımlar elde ettikleri için, 90'lardan itibaren feminist hareket içinde yer alan üçüncü dalga feministlerin bireyselleşmiş ve internet ile bütünleşmiş sosyal medya ile yürüten aktivizmi ile bağ kurmakta zorlanmaktadır. (Kaya, 2018, ss. 570-571)

İkinci dalga ile üçüncü dalga feminist aktivistler savunularını farklı şekillerde dışa vurmaktadır. Buna dönemin toplumsal şartları ve gelişmeleri etki etmektedir. İkinci dalga feministler seslerini eylem odaklı yürütmektedir. Üçüncü dalga feministler ise seslerini teknolojinin hayata girmesi ile beraber internet aracılığıyla sosyal medya platformu üzerinden duyurmaktadır. Bu farklılık ikinci dalga ve üçüncü dalga feministler arasında bağ kurulmasını güç hale getirmektedir.

Üçüncü dalganın ortaya çıkışıyla teknolojinin ve internetin yükselişe geçmesi eş zamanlıdır. O yüzden üçüncü dalga ile teknolojinin birlikte hareketi feminizme katkı sağlamaktadır. Ayrıca “üçüncü dalga feminist hareketle birlikte kadınların internet kullanımı artmış ve bu kadınların teknolojik alanlarda da çalışmasını sağlamıştır” (Hileman, 2014, s. 2). Teknolojinin hayata nüfuz etmesi kadınların çalışma alanlarını genişleterek kadınlar adına önemli ve olumlu bir etki oluşturmaktadır. Üçüncü dalga feministler, ikinci dalga feministlerin evrensel tek şekil kadın algısını reddederek yine evrensel ama kadınlar ve sorunlarına bireysel bir şekilde yaklaşılması gerektiği vurgusunu yapmaktadır. Bu sebeptir ki üçüncü dalga feminizmin konu içeriği ve çeşitliliği daha fazladır. Çünkü kadına dair spesifik ve mikro düzeydeki tüm konu ve sorunlar kapsamları alanına girmektedir. Ayrıca üçüncü dalga feminizm “temel olarak ataerkil toplumsal düzeni eleştirmekte, lakin var olan sorunlara herhangi bir çözüm imkânı tanıyan ortak bir yaklaşım gerçekleştirememiştir” (Taş, 2016, s. 172). Üçüncü dalga feministlerin toplumsal sistemin işleyişine yönelik düşüncelerinde ortak yönler bulunsa da bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu durum sorunlar karşısında ortak çözüm yolları bulmayı güçleştirmektedir.

Üçüncü dalga feminizmin mücadelesi kadının erkeklerle olan ilişkisindeki eşitsizlikleri de göz ardı etmeden kadının kadınla olan ilişki biçimlerine de değinmektedir. “Üçüncü Dalga'nın kültürel farklılıklara kendi içerisinde yer vermesi, yaşadığı paralel ya da çatışmaya yönelik durumların yanında aynı zamanda ikinci dalga kadın hareketi mensupları ya da grupları tarafından eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır” (Durutürk, 2018, ss. 79-80). Kadınların kendi aralarında da bir ast üst ilişkisinin var

olduğundan bahsedilmektedir. Kadının kadınla eşitsizliği dinsel, dilsel, ırksal, etnik bakımdan ele alınmaktadır. Kadınlar arasındaki güç ilişkisi üçüncü dalga feministlerin kapsamına girmektedir.

Üçüncü dalga feminizm, Erbaş'a (2018) göre farklılıkları ele almakta ve bu farklı sorunların görünürlüğü üzerinde durmaktadır. Bu farklı sorunların ortak noktalarından hareket ederek siyaset yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Yani kolektif siyasal bir bilinç oluşturmak üçüncü dalga feminizmin amaçlarındandır.

İkinci ve üçüncü dalga feminizmi içine alan ekofeminist kuramın ortaya çıkması da bu zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Yani ekofeminizm, üçüncü dalga ile başlangıç göstermektedir. Üçüncü dalga feminist hareket olarak ekofeminizm, benzerlikten öte farklı kadın kimlikleri ve evrensel olanın yerine yerellik üzerinde durmaktadır. "Bireysel olarak kadın sorunlarından yola çıkan üçüncü dalga feminist harekette, kolektif sorunlara yer verilmemektedir. Çevre niteliği itibarıyla kolektif bir sorun temsil ettiği için, toplumsal hareketlerde kendini daha çok hissettirmektedir" (Yılmaz Aslantürk, 2018, s. 320). Üçüncü dalga feminizm olarak ortaya çıkan ekofeminizm ile birlikte Çetin'e (2005) göre kuramın kendi içindeki görüş ayrılıkları bulunmaktadır ve bu ayrılıklar ortaya çıkan çevre yaklaşımlarının içindeki farklılıklarla birlikte ortaya çıkarak netlik kazanmıştır.

Üçüncü dalga feministler, ikinci dalga feministleri çalışmalarını yoğunluklu olarak orta sınıf beyaz kadınlar üzerinden gerçekleştirmeleri yönünden eleştirmektedir. Buradan "üçüncü dalga Feminist hareketin bakış açısıyla, ikinci dalga Feminizmi'nin sadece Batılı orta sınıf mensubu kadınların sorunlarını dile getirmekle sınırlı kaldığını söylemek mümkündür" (Şerbetçi, 2013, s. 25). Feminizmin farklı bir yansıması olan üçüncü dalga feminizm, ekofeminizm için önemli bir role sahiptir. Üçüncü dalga feminist hareket, ekofeminizmle birlikte politik ve ideolojik bir boyut kazanarak aktif bir şekilde kendisini göstermektedir. Ayrıca şuna da dikkat çekmek gerekir ki "bahsedilen dalgalar arasında bir tezatlık olmadığı; dalgaların birbirini tamamlar şekilde, dönemin şartlarına göre kadın sorunlarını merkezlerine aldıkları belirtilmelidir" (Özdemir ve Aydemir, 2019, s. 263). Birinci, ikinci ve üçüncü dalga feminizm toplumsal dinamiklere göre şekillenmektedir. Ele alınan konuların farklılaşması bir önceki feminist dalgada eksik kalan konulardan kaynaklanmaktadır. Bu eksikliklerin giderilmesi dalgaların bir bütün oluşturduğunu göstermektedir.

2.2.2. Ekofeminist Kuram

Ekofeminizm kavramının ekoloji ve feminizm kavramlarının birleşimiyle meydana gelmesi söz konusudur. Bu anlamda “Çevre yaklaşımları adı altında toplanabilecek tüm farklı görüşlere en güçlü muhalefet çevre sorunlarına feminist bakış açısı getiren Ekofeminizmdir” (Çetin, 2005, s. 63). Çevre sorunlarına feminist bir bakış açısı kazandırmak ekofeminist kuramın güçlü bir yanıdır.

Önder’e (2003, ss. 4-7) göre ekoloji kavramı ilk defa 1866 yılında Ernst Haeckel tarafından kullanılmıştır. Haeckel, ekolojiyi “organizmalar ile onların çevresi arasındaki ilişkilerin bilimi” şeklinde ifade etmektedir. Bir bilim olarak tanımlanan ekoloji, biyolojinin alt dallarından birisiydi. Halbuki ekoloji, insan ve onun karşısındaki çevrenin bir bütünlük içerisinde ortaya çıkardığı organik ilişkiye tekabül etmektedir. 1970’li yıllara kadar bilim olarak ele alınan ekoloji, bu tarihten sonra popüler bir nitelik kazanmıştır. Günümüzde ekoloji, bir bilim olarak bilinmekten ziyade bir “dünya görüşü” olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Böylelikle ekoloji kavramı, bütüncül bir yaklaşım sergileyerek yeryüzü ve tüm insanlık için onları felakete sürükleyecek felaket teorileri ortaya koymuştur. Bütüncül doğa yaklaşımı ise ekolojinin benimsemiş olduğu yeni felsefi arayışlara yol gösterici, kılavuz olmuştur.

Feminist kuram, kadınların maruz kaldıkları bütün olumsuzlukların mücadelesini verirken ekoloji, çevre sorunlarına yönelik çözümlerin ve bu sorunların düşünsel yapısını aktarıp, analiz edip açıklamaktadır. Ekofeminizm “(...)1980-Amherst, Massachusetts’de “Dünyada Yaşam ve Kadın” adlı konferansta hareket haline gelmiştir, nükleer ve silah karşıtı hareketler de savunulmuştur” (Arslan Öçal, 2011). 1970’li yıllarda adını duyurmaya başlayan ekofeminizm, toplum dinamikleri ve birikimlerinin sonucu olarak ortaya çıkması olağan ve olması gereken bir durum olarak görülmelidir.

Ormanların yok edilmesi, tarım alanlarının yerini katı atık tesislerine bırakması, uluslararası ticaret ve endüstriyel tarım uygulamalarının insanları topraklarından etmesi gibi sorunlar, ekofeminizmin de altını çizdiği sorunlar arasındadır çünkü her türlü hükmetme ve baskı altına alma çabası birbiriyle ilintili kabul edilir. (Yılmaz Yüksek, 2020, s. 94)

Ekofeminist kuramın içeriğine dâhil olan konulardan bahsedilmektedir. İnsan hayatının her alanında yer alan ticaret, tarım ve endüstriyel ilişkiler ekofeminist kuram için sorun teşkil etmektedir. Bahsedilen bu alanlar ekofeminizm için insan hayatına yönelik bir denetleme ve tahakküm kurmanın yolları arasında yer almaktadır.

Hem akademik kürsüler hem de aktivistlerin üstün çabaları, artık göz önünde olması gereken bazı durumların, özellikle de kadının ve doğanın sömürüsü ve ezilmişliği

konularının dış sesi olmaya yönelmişlerdir. Böylelikle ekofeminizm, “feminizmin erkek egemenliğini mümkün kılan dinamikleri anlama ve açıklama çabası ile ekolojik hareketin doğanın tahakküm altına alınmasına yol açan dinamikler üzerinde düşünmek gayretinin örtüştüğü bir uğrağa işaret eder” (Türk, 2017, s. 379). Ekofeministlerin bu perspektifi ve bu şekilde kurulan bir bağlantının kuramsallaşması için önemli bir adım olmaktadır.

Doğal dünyanın, zenginliğini ve potansiyellerini ortaya serip gerçekleştirebilmesi için, belli bir oranda kendiliğinden bir gelişmenin dümen suyuna girmesine izin verilmelidir; elbette, doğanın özbilinçli ve özyetkin kıldığı insan bilincinin ve yönetiminin bilgisi ışığında. [...] Bir ekosistemdeki bitkisel ve hayvansal çeşitliliğin parçası olarak hemen her şey bütünü dengesini ve tamlığını sürdürmede karşılıklı eşit rol oynar. (Bookchin, 1996, s. 63)

Bookchin (1996) burada insan ve doğa etkileşiminde denge kavramına dikkat çekmektedir. İnsanın doğadaki zenginlikleri kullanırken aklını ve bilgisini bilinçli bir şekilde yönetmesi gerektiğini ifade etmektedir. Dünya üzerinde bütün canlılar dengenin sağlanması için eşit rollere sahiptir. İnsan ve doğa, üstüne düşen rolleri eşit şekilde yönettiği süre boyunca denge sağlanmaya devam edecektir.

Geçmişten bu yana insanlar yaşamlarını doğa ile iç içe sürdürmüşlerdir ve hâlâ sürdürmektedirler. İnsanlığın avcılık-toplayıcılık zamanında günümüze kıyasla daha çok doğa ile zaman geçirilmiş olduğu düşünülse de insan için doğa vazgeçilmez bir parçadır. “İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin şekli, doğurduğu olumlu ve olumsuz sonuçlar bakımından önemli bir konudur. Bu etkileşim birey ve çevrede yaşanan değişimlerin hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir” (Er vd., 2020, s. 74). Şu anki kapitalist toplumda da bu doğa tasavvurunu görmemiz mümkündür. Zaman içerisinde doğa cinsiyetlendirilmiş ve doğa kadın ile bütünleştirilmiştir. Kadın-doğa ikilisini ele alan “ekofeminizm” ortaya çıkmıştır. “Ekofeminist araştırmaların temel amacı, tarihî süreçte kadınlar ve doğa arasında kurulan bağlantıları ortaya koymak ve bu bağlantıların eleştirisiyle ataerkil tahakkümü zayıflatmak olmuştur” (Özdemir ve Aydemir, 2019, s. 269). Bu çalışmanın da ana temasını “ekofeminizm” oluşturmaktadır ve kadın-doğa ilişkisinin ekofeminizm ekseninde açıklığa kavuşturulması söz konusudur. Kadın neden doğa ile ikili ilişki içerisinde görülmektedir? Doğa neden bir cinsiyete büründürülmüştür? Doğa-kadın ilişkisini doğuran etkenler nelerdir? Bu ve bunun gibi birçok soru burada ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

Doğa ve kadın sömürüsünün ya da araçsallaştırılmasının antropolojik, tarihsel, ideolojik ve dinsel kökenlerine baktığımızda karşımıza kabullenmekte zorlanacağımız bir gerçek ortaya çıkmaktadır. Genel geçer sosyal evrim/ilerleme teorilerinin altına patlamaya hazır bir dinamit gibi düşen, önce insan ve doğa sonrasında da kadın sömürüsüne dönüşen süreç on-on iki bin yıl önce avcı toplayıcılıktan tarım toplumuna geçişle başlamıştır. (Yücel, 2016)

Yani ekofeminist teorinin ele aldığı doğa ve kadın ortak sömürüsü yeni bir oluşum değildir. İnsanlık tarihinde çok eski bir geçmişe sahiptir. Ekofeminizmin ortaya çıkışı yakın bir geçmişe sahip olsa da ele aldığı doğa ve kadın sömürüsünün geçmişi tarım toplumuna kadar uzanmaktadır.

Ekofeministler, kadınla doğa arasındaki kutsallığı ve erkeklerin de doğaya ve kadına hâkim olmasını ve bu kabulü yıkmak için çaba göstermektedirler. Yani bu bağlamda “...Ekofeminizm, kadınların sosyal statüsünü, doğanın sosyal statüsü ile çok güçlü bir şekilde ilişkilendirir ve ilişkinin sonucu olarak da -kadınsı niteliklerin çoğu zaman daha az değerli olduğu gibi- doğanın da kültürden daha az değerli olduğunu ileri sürer” (Suğür, 2020, s. 9). Oysa Simone de Beauvoir gibi kişiler kadınların doğal olanla ilişkilerini, doğanın ve kadının erkekler tarafından sömürüldüğünü ve buna bir çözüm getirilmesine olumlu bir geri bildirim yaparken kadınları doğal olandan, doğadan kurtarmaya çalışmak gibi bir sorunu olmamıştır. Güzel’e (2020, s. 68) göre ekofeminizm, “doğaya korumacı ve dost bir anlayışla dişil ilkenin değerini ve biricikliğini ortaya koymaya çalışmaktadır.” Ekofeministler, ekoloji ve feminizmi bir araya getirerek modern toplumda teknolojinin de yıkıcı etkisiyle kadın ve doğanın her ikisinin de bir ezilmişlik altında kaldığını ifade ederler. Yani “(...) daha geniş kapsamlı toplumsal, kişisel ve ekolojik bir bağlamda sorunların üzerine gidebilecek, barışı daha çok seven daha az hiyerarşik yapıdaki bir alternatif kültürün temeli olarak kadınlarla birlikte anılan besleyip büyütme ve bakma değerlerinin sözcülüğünü yaparak, Yeryüzünü mahveden erkek kültürünü yıkmanın yollarını aramaktalar” (Mellor, 1993, s. 70).

Ekofeminist anlayış, genel itibarıyla kadının doğaya yakın bulunuşunu sorun olarak görmemektedir. Yaklaşımın sorun olarak gördüğü durum, kadınlara doğa benzerliği içerisinde güçsüz bir kimlik biçiliyor olmasıdır. Mary Dally ve Susan Griffin gibi yazarlar, kadın-doğa benzerliğine olumsuz bir tavır sergilememekte ancak bir taraftan da sadece kadına özgü bir tavır gibi sunulan ve atfedilen duygusal, naif, pasif olma gibi roller aracılığıyla kadınların değersizleştirildiği düşüncesini savunmaktadırlar. “Bu anlamda örneğin ataerkil bir toplum, erkeğin merhametli olması veya şiddet karşıtı olması gibi özelliklerinden dolayı onun erkeksi değil, kadınsı özellikler taşıdığını düşünebilir ve böylece onu ‘daha az erkek’ olarak tanımlayabilir” (Ecevit ve Kargınar, 2011, s. 18).

“Ekofeminist araştırmaların temel amacı, tarihî süreçte kadınlar ve doğa arasında kurulan bağlantıları ortaya koymak ve bu bağlantıların eleştirisiyle ataerkil tahakkümü zayıflatmak olmuştur” (Özgenç Erdoğan vd., 2020, s. 40). Kadının doğa ile yakın ilişkiler içinde bulunması aslında kötü olarak yorumlanmamaktadır. Kadın elbette ki doğal olanla, doğayla bir etkileşim hâlinde olabilir. Asıl sorun, kadının doğa ile birlikte adının geçmesiyle ona olumsuz değeri yüklenmesi ve güçsüz bir söylem atfedilmesidir.

Ekofeminizm temsilcilerine göre insanlığın doğayı tahribatı algısı yanlış bir algıdır. Doğayı yok eden tüm insanlık değil, erkek merkezci anlayıştır. Bu nedenle erkek egemen bir dünyada hem kadın hem de doğanın tahakküm altına alınması arasında bir korelasyon vardır. “Ekofeminizme göre doğa sömürsünün sona ermesi kadın sömürsünün sona ermesiyle mümkün olacaktır. Kadının sömürü nesnesi olarak görölmediğı bir toplumda doğa da sömürü nesnesi olmaktan kurtulacaktır” (Tamer, 2014). Kadın ve doğanın ortak bir kaderinin olması aynı paydada birleşmeye neden olmuş diyebiliriz. Kadının hâkimiyet, denetim ve sömürü ilişkisi içinde olması ve aynı şekilde doğanın da bir sömürüye, denetime maruz kalması ekofeministler için sorunun kaynağını oluşturmuştur. “Ekoeleştiri içerisinde politik bir hareket ve teorik bir duruş olarak ortaya çıkan ekofeminizm, farklı sınıfların, ırkların, kadınların ve doğanın ele alınışındaki benzerliklere dikkat çeker” (Yılmaz Yüksek, 2020, s. 94). Doğaya verilen zarar içerisinde sanayileşme ile ortaya çıkan kimyasal endüstri ticareti, hem doğaya hem insanlara karşı olumsuz bir etki bırakmaktadır. Ekofeminizm doğaya ve kadına karşı bütün hükmetme ve baskı altına alma çabalarını birbiriyle bağlantılı kabul etmektedir.

Ekofeminizmde, sosyolojinin diğeri alanlarında ve feminizmde olduğı gibi ikilikler üzerine kurulmuş düalist bir çerçeve oluşumuna karşı çıkma söz konusudur. Kadın/erkek, kültür/doğa, zihin/beden gibi bir hiyerarşik anlamlandırma şeklinde ifade edilebilecek ikilikler, kadına dair olumsuz çağrışımlar yapmakta; onları doğayla, bedenle, duyguyla birlikte düşünüp erkekleri de kültür, zihin ve akılla bir tutarak sadece kendilerine ait bir alan veya kendilerine ait bit dünya izlenimi bırakmaktadır. Bu durum, araştırmanın “İkicilikler ve Tahakküm” başlığı altında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. “...Egemen gelenekte hem kadınlar hem doğa ve hayvanlar arasında özdeşlik kurulur. Her ikisi de yeryüzünün efendilerine hizmet edecek “öteki”, hatta köleler olarak onlarca yıl sarsılmaz bir şekilde konumlandırılacaktır” (Üzel, 2006, s. 41). Yani bir efendi-köle ilişkisinin izlerini görmek mümkündür. Efendi; kölesini bir tahakküm, bir sömürü ile baş başa bırakmakta ve bunun doğruluğuna inandığı için bunu devam ettirmektedir.

Tahakküm altına alma, faydacı bir bakış açısından destek alarak doğayı tasarruf hakkının tamamen kendisine ait olduğunu düşünen insanın özel mülkiyet arzusundan kaynaklanır. Bu hükmetmenin kökenlerini ise patriarkal aile yapısına götürmek mümkün gözükmemektedir. Eko-feminizmin dayandığı temel tez olan doğanın sömürülmesi ile kadının sömürülmesi ya da patriarkal sistem ile kadının sömürülmesi arasındaki doğrudan ilişki erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü ile yine doğa üzerinde kurulan egemenlik ile ilişkilidir. Özel mülkiyetin dayattığı özne-nesne ayrımı, tıpkı erkeğin özneleşerek, kadının nesneleştirilmesinde olduğu gibi doğanın araçsallaştırılarak nesneleştirilmesinde ve tamamen edilgin bir konuma indirilmesinde de görülmektedir. (Maltaş, 2015, s. 5)

Ekofeminist teorinin temel konularından olan doğa ve kadın üzerindeki tahakkümün altında yatan asıl sebebin özel mülkiyet olduğundan bahsedilmektedir. Tahakkümün kökenlerine bakıldığında ise bunun ataerkil aile yapısından kaynaklı olduğu görülmektedir. Özel mülkiyet ile ortaya çıkan özne-nesne ayrımı ataerkil aile yapısındaki erkeğin özne olarak etken kadının ise nesneleşerek edilgen konum üzerinden de kendini göstermektedir.

Kadının ve doğanın ortak kaderine dair geliştirilen argümanlar, çözüm önerileri, bu ilişkiye bakış açıları, problemi ele alış şekilleri açısından ekofeminizm çatısı altında bir bütünlük gösterse de temel bazı noktalarda ayrışmalar yaşanmaktadır. Bu da ekofeminizmin kendi içinde birkaç dala bölünmesi ile sonuçlanmaktadır. Yaklaşımı sadece bir kalıba sığdırmak mümkün gözükmemektedir. Mellor, bu çeşitlenmeyi “Sınırları Yıkamak” kitabında somut bir şekilde dile getirmektedir:

Kadınların doğayla ilişkisine ilişkin “toplumsal” ve “yakınlık” temelli açıklamalara karşın, ekofeministleri belirli “kamplar”a sokmak kolay değildir; bu doğrultuda harcanacak çabalar, kadınların düşüncesi içinde yeni ve yapay sınırlar koymak anlamına gelir. Örneğin, sosyalist ekofeminist bir perspektife sahip Caroline Merchant ile radikal feminist bir perspektife sahip Adrienne Rich’in ikisi de biyolojik ve toplumsal belirleyicilerin kadınların yaşamlarında iç içe dokunmuş bir durumda bulunduklarını düşünmektedirler. Merchant ile Rich biyolojik öge ile toplumsal ögeyi birbirinden “ayırmaya” çalışmanın erkek düşüncesi olduğunu ileri sürerler. Charlene Spretnak ise kadınların kendi bedenlerini kutsayarak eko-tinselliğe ulaşabileceklerini savunur, ama aynı zamanda yalnızca dışı olmanın yetmediğini kaydeder. Starhawk da büyücülüğün “eski din”ine geri dönüşü savunmakta, ama yanı sıra bunun politik mücadeleden ayrılamayacağını düşünmektedir: “Ne yaparsak yapalım, tinselliğimiz eyleme dayanmalıdır. (1990, s. 85)

Ekofeminist söyleme yönelik kabul gören genel bir bakış açısını aktarmak gerekirse bu, Adams’a (1994, ss. 92-105) göre ekofeminizmin karakteristik görünümünü oluşturan şartlardan ilki doğa üzerinde kurulan tahakküm ile kadınlar üzerinde kurulan tahakküm arasındaki bağıdır. Doğanın uğradığı zulüm ve tahribat ile kadınların uğradığı zulüm ve sömürü arasındaki bağlantının anlaşılma şartının olmasıdır. Ekofeminist kuramın bir sonraki şartı da feminist kuramın teori ve pratikteki argümanlarının ekolojik bir bakış açısı taşıması gerekliliğidir. Ekofeminizmin amaçları doğrultusunda var olan ve olmaya devam edecek çevre sorunları ve doğanın tahribatına yönelik bir feminist bakış açısı getirmek vardır. Bu bakış açısıyla incelenmesi gereken toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal

ve ekonomik ilişkiler ve çevre/doğa arasındaki bu üçlü kombinasyonun kesişiminden doğan neden ve sonuçlar irdelenmektedir. Bu kesişimden ortaya çıkan kadın-doğa ilişkisinden hareketle ekofeminizm içerisinde görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Kadın-doğa ilişkisinin kökleri, bu ilişkinin yakınlık-uzaklık durumu ve ne gibi süreçlerden nasıl etkilendiği sorgulaması görüş farklılıklarıyla sonuçlanmaktadır. Bu farklılıklar, Çetin'e (2005, ss. 63-68) göre üçe ayrılmaktadır: Birinci farklılık cinsiyetten kaynaklı psikolojik ve biyolojik farklılıkların vurgusudur. Burada kadınlara atfedilen duygusallık, fedakârlık ve şefkat gibi duygu durumları ayrıca doğum gibi yeni hayatlara nefes olmak gibi nedenlerle doğa ile yakın hatta özdeş kabul edilmişlerdir. İkinci farklılık tarihsel süreçte toplumsal dinamiklerle birlikte kadın-doğa yakınlığını ataerkil sistemin oluşturduğudur. İkinci farklılıkta birinci durum eleştirilmektedir. İkinci farklılıkta yer alan ekofeministler kadınların erkeklerden psikolojik ve biyolojik olarak farklı olduğunu kabul etmemektedir. Bu kabullerin sadece geleneksel cinsiyet rollerini pekiştirdiğini ifade ederler. İkinci ayırmadaki ekofeministler, kadın ve doğanın ikili sömürüye uğradığını düşünmektedirler ve bu sömürünün toplumsal süreç içerisindeki maddi temellerini ortaya çıkarmak için araştırma ve inceleme içerisine girmektedirler. Kadınlara atfedilen doğum, besleme, çocuk büyütmeye ve yaşlı bakımı gibi "ev içi emek" dâhilinde yapılan her eylem onlara göre kadının tam anlamıyla kendini gerçekleştirmesinin önüne geçen durumlardır. Bu süreçler ise düalist bir dikotominin ve ardından da erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Duygu/akıl, özel/kamu, doğa/akıl gibi düalist ayrımların temelindeki ekonomik, maddi bir yapılanmayla kapitalist sistem, sonrasındaki sınıfsal mücadeleyi getirerek tahakküm biçimlerini var etmektedir. Üçüncü ve sonuncu farklılık ise diğer iki farklılığı da aynı potada eritmektedir. Yani doğa-kadın ilişki hâlinindedir çünkü köken olarak kadın psikolojisi ve biyolojisi buna yatkındır. Ama oluşan bu yakın yatkınlık ise tarih içerisinde toplumsal süreçle birlikte meydana gelmektedir. Alışlagelmiş kadın işleri olarak kadının omuzlarına binen onlarca sorumluluk ve görev, aslında kadının içgüdüsel yaptığı bir şey değildir. Kadın ile erkeği böyle keskin bir şekilde ayıran kamu/özel alan düalizmi aslında tamamen kültürel bir oluşumdur. Batı kültürünün tahakküm biçimini ortaya çıkaran karakteristik özelliğinin göstergesi olarak ele alınmaktadır.

Ekofeminist görüş farklılıklarına bakıldığında kadının ev içi emeği konusunda bu yaklaşımlara dair izlere rastlandığı görülmektedir. Kadına yönelik biyolojik, psikolojik

aktarım, tarihsel maddi temelli tahakküm ve bütün bunların kadının doğuştan getirdiği, seçme hakkının olmadığı nitelikler olarak varlık göstermekte ve kadının ev içi emeğindeki rollerine hitap etmektedir. Özel alan yani ev içi kadına aitken kamusal alan olan ev dışındaki bütün alanlar erkeği işaret etmektedir. Üçüncü görüş farklılığında ise bu ayrımların kültürel bir aktarım olduğu ifade edilmektedir.

Ekofeminist görüşlerin ortak noktası; kadın sömürülürse doğa da sömürülür, kadın doğayla eş tutulur, dolayısıyla doğa özgürlüğü mücadelesi de kadınların konusudur, çevre sorunları ve kirlilik, kadınlar tarafından hem ev hem de üretim sürecinde belirlenmiş rollerinde doğa ile yakın ilişkilere sahip oldukları için daha hızlı fark edilmektedir. (Günindi Ersöz, 2022, s. 1378)

Bu bağlamda hem kadın hem de doğa sömürülmektedir. Kadının sömürüsü demek doğanın sömürüsü demektir. Bu yüzden doğa özgürlüğü için verilen her mücadele aynı zamanda kadınları da ilgilendirmektedir. Ayrıca kadınlar doğa ile kurduğu ilişkilerden dolayı çevre sorunlarını daha çabuk algıladıkları dile getirilmektedir.

1980'ler ile beraber ekofeminizm savunucuları arasında birtakım ayrışmalar, farklılaşmalar meydana gelerek bazı yol ayrımları başlamaktadır. Bu da beraberinde kendi içlerinde tartışmalara ev sahipliği yaparak ekofeminizmde yeni yaklaşımların doğmasına sebep olmaktadır. Sosyal araştırmacı ve çevre tarihi profesörü Carolyn Merchant, ekofeminizmi 4 gruba ayırarak incelemektedir: Bunlar; liberal, kültürel, toplumsal (sosyal) ve sosyalist ekofeminizm şeklinde gruplandırılmaktadır. Bu yaklaşımlardan hareketle yapılan doğa-kadın, doğa-insan ilişkilerinin içinde bulunduğu durum, olması istenen durum ve ne gibi düzeltmeler, iyileştirmeler yapılabileceğine yönelik çalışmalar göz önüne serilmektedir.

2.2.2.1. Liberal Ekofeminizm

Liberal ekofeministler de liberal feministlerde olduğu gibi var olan kadın ve ekolojik sorunların hukuk ve yasa ile çözümleneceği kanısındadır. Yasal yollar ve yeniden oluşturulacak hukuksal düzenlemeler ile sorunların ortadan kalkacağını savunmaktadırlar. Kadın-erkek arasındaki ayırmadan ziyade kadınların erkeklerle eşit fırsatlara sahip olması istenmektedir. Doğal olan kaynakların yönetimi, bununla ilgili oluşturulacak yasalar, hukuksal eğitimler gibi alanlarda cinsiyet ayrımı yapmadan erkek egemenliği üzerinden değil de kadınların da bu tarz yerlerde bulunması gerektiği ifade edilmekte ve en az erkekler kadar başarılı bir şekilde sonuç alacakları söylenmektedir.

Bununla birlikte, liberal ekofeministler, daha fazla fırsat eşitliğinin (eğitime ve işe daha fazla erişim imkanı gibi) sağlanmasıyla günümüzdeki sisteminin düzenlenerek, doğa ve kadın haklarının kazanılabileceğine; eşitlik ve özgürleşmenin sağlanabileceğine inanırlar. Dışlama politikası yolu ile, birçok kadının gizilgücü değerlendirme olanağından yoksun kalmaktadır. Kadınlara ve erkeklere aynı eğitsel ve sivil haklar tanındığında, kadınlar bilimde, sanatta ve her türlü uzmanlık alanlarında başarılı olacaktır. (Üzel, 2006, s. 137)

Burada temel olan, aslında erkeklerle aynı haklara sahip olmak, aynı haklardan yararlanmaktır. Tam anlamıyla bir eşitlik ve adalet ilkelerinin uygulanmasının gerekliliğini dile getirmektir. Ekofeminizmin liberal temsilcileri “kadın üzerindeki baskının sebebi olarak eşit kanuni hakların olmayışını ve kamusal alandaki adaletsiz uygulamaları görmekte-dirler” (Olgun, 2017, s. 399). Kadınların karşı karşıya kaldığı tahakkümün yok edildiği bir dünyada onların önüne engel olarak konulan her durum ve olayın çözümlenmesi için gerekli şey hukuksal yoldan geçmektedir. Liberal ekofeministler bütün sıkıntıların yasal yollarla çözülebileceği düşüncesindedir ancak burada bir erkeğin kadını tahakküm altına almasına bir müdahale söz konusu değildir. Liberal ekofeminist yaklaşımlar; “(...) bir yandan özel alana müdahale etmeyerek kadının ikincileştirilmesini, kamusal söyleminde rasyonel öznesinin örtük erilliğini sorgulamazken; diğer taraftan doğaya karşıt olarak kurgulanan egemen insan ve toplum modelinden kaynaklanan anlayışları da görmezden gelir” (Üzel, 2006, s. 140). Hukuksal yaptırımlarla kadın, erkek eşit olsun, aynı seviyede adaletli bir şekilde yaşamlarını sürdürsünler ve bu yeterlidir şeklinde bir algı oluşmaktadır. Bu şekilde bir uygulama kadın tahakkümünün önüne geçmek için yeterli bir dayanak oluşturamamaktadır.

2.2.2.2. Toplumsal (Sosyal) Ekofeminizm

Kadın ve doğa ilişkisine dair var olan, yaratılmış algıların toplum tarafından üretildiğini, toplumun kadın-doğa düalizmini oluşturduğunu ve bunun yine toplum tarafından yok edilebileceğini temel almaktadır. Bu akım, Murray Bookchin’in toplumsal ekoloji anlayışından hareket ederek oluşturulmuştur. Bu akımdaki ekofeministlere göre nasıl insanın insana tahakkümü benzer şekilde ve bunun yansıması olarak insanın doğaya tahakkümü tezahür etmektedir. Bu biçimde şekillenen toplumsal ekofeminizmde kadının kısıtlanması, kadına yönelik şiddet, kadının baskı altına alınması gibi bütün bu durumların aynısının doğaya da uygulandığının altını çizilmektedir. Kadının sömürülmesi, kadının tahakküm altına alınmaya çalışılması mantığı doğaya uyarlanmıştır. Kadına dair bir konu analiz edilirken aynı analiz hassaslığı doğanın sömürülmesi veya tahakküm altına alınması gibi konularda da gösterilmektedir.

Öncülüğünü Chaia Heller'in yaptığı sosyal ekofeminizm, iki farklı perspektifi ele alıp incelemektedir. Bu yaklaşım, toplum bünyesinde var olan tahakküm biçimleri ile ekolojik dünyanın varlığı olan doğa üzerindeki tahakküm arasında birtakım ilişkiler ağının kurulduğunu anlatmaktadır. Buradan yola çıkarak insanın diğer insanlara uyguladığı tahakkümün varoluşu, aynı şekilde doğanın da tahakküm altına alınmasına yol açmaktadır. Batı'da kapitalist anlayışın ve bunun ataerkilliğinin kadının ise doğa ile özdeş kılınması toplumsal bir güç tarafından vurgulanmaktadır.

Toplumsal ekofeminizm için sınıflı toplumdan önce kadının tahakküm altına alınması ortaya çıkmıştır. Kapitalizm ise var olan tahakkümü daha da vahşileştiren bir zemin yaratarak her türlü tahakkümü meşrulaştırmakta ve derinleştirmektedir. O halde, toplumsal ekofeminizm için bütün tahakküm ilişkileri iç içedir. Bu bağlamda, doğa, azınlıklar, kadınlar, siyahlar, eşcinseller ve bütün ezilenler arasındaki bütünleşik ilişkilere bakılır. (Üzel, 2006, s. 142)

Üzel (2006) burada toplumsal ekofeminizmin kapitalizmle birlikte tahakkümün alanının genişlediğinden ve tahakküme başka boyutlar getirdiğinden bahsetmektedir. Toplumsal ekofeminizm böylece bütün tahakküm ilişkilerini konu edinmektedir. Bu yüzden bütün tahakküm biçimleri arasında bir ilişki olduğu dile getirilmektedir.

Sosyal ekofeminizme göre, toplumsal cinsiyet rollerine ve o rollere geliştirilen yüksek bağlılığın kadınların doğa ile fazlaca yakın kılınmasına olanak vermektedir. Kadınlara özgü olan hamilelik ve çocuk doğurmak olgularının neticesinde çocuğun bakımı, onun beraberindeki ev işleri rolleri kadına bırakılmaktadır. Bu sebeple sosyal ekofeminizm, tahakküm biçimlerinin bizzat evlilik, aile, ataerkil din, kapitalist devlet gibi kurumlar tarafından kurulduğunu dile getirmektedir. Varlığını kurumsal öğelerin oluşturduğu tahakküm ve türleri sosyal ekofeminizmin asıl konusunu oluşturmaktadır. Kadının biyolojik özelliğinden kaynaklı olarak toplum tarafından tahakküme maruz bırakılması açık bir şekilde determinizmi göstermektedir. Yaklaşımın temsilcileri, kadının içinde hapsediği tahakküm biçimlerinden kurtulması için şu çözümü dile getirmektedir: Toplum içerisindeki tüm kurumlarda var olan hiyerarşik yapılanmaya ve tahakküme kaynak olan kapitalist toplumun adem-i merkezî bir şekilde yeniden organize edilmesinin altı çizilmektedir (Olgun, 2017, s. 404).

2.2.2.3. Sosyalist Ekofeminizm

Bu yaklaşımın savunuculuğunu Mary Mellor ve Carolyn Merchant yapmaktadır. Mellor, hayatın devam edebilmesi için, gelecek adına bir dünya bırakabilmek için feminist, yeşil ve sosyalist bir hareketi savunmak zorunda olunacağını ve bu üç unsurun

bir bütünleşme içerisinde hareket etmesi gerektiğini dile getirmektedir. Sosyalist ekofeminist söylemde tam anlamıyla köklü bir şekilde adaletli ve eşit bir toplum olması gerektiğinin vurgusu yapılmaktadır. Sosyalistler burada bireysel mülkiyeti değil onun karşısındaki kolektif eşitçiliği yani kapitalist bir dünya yerine sosyalist bir dünya inşa etme çabaları içerisinde girmektedirler. Sosyalist ekofeminizm, diğer yaklaşımlara nispeten hayata geçirilme olasılığı daha fazla olan yaklaşım olarak görülmektedir. Çünkü tahakküm biçimlerine yönelik çözüm üretme noktasında en geniş perspektife sahip olan yaklaşım konumundadır. Onlara göre kadın ve doğanın tahakküm altına alınıp sömürülmesinin gerekçesi kapitalist ataerkilliktir. Kadın emeğinin görülmediği, karşılığını bulamadığı bir kapitalist ekonomi sistemi mevcuttur. “Sosyalist ekofeminizm açıkça anti-kapitalisttir ve ekolojik sürdürülebilirliğe imkan tanıyan ve devletçi olmayan bir sosyalizm anlayışına sahiptir” (Olgun, 2017, s. 406).

Sosyalizm, hem anti-yeşil hem de anti-feminist saplantılarıyla ‘sanayi sosyalizmi’ne dönüşmüştür. Sosyalizmin dikkati, ‘gerçek’ işçilerin büyük ölçekli sanayilerdeki erkeklerden oluştuğu, ‘gerçek’ işlerde çalışan ‘gerçek’ işçilerin politik çıkarlarında odaklanmaktadır. Kadınların çıkarları ile karşılığı ödenmiş ve ödenmemiş çalışmaları büyük ölçüde göz ardı edilmektedir. Nükleer sanayi, silah ve otomobil sanayileri gibi ekolojii tahrir edici üretim biçimlerine ciddi biçimde karşı çıkılmamaktadır. (Mellor, 1993, s. 241)

Mellor (1993) burada toplumsal hayat içinde eksik kalan ve üzerinde çok durulmayan konulara dikkat çekmektedir. Bu konular arasında işçilerin ve kadınların ihmal edilen hakları ve ekolojik dengeyi olumsuz etkileyen sanayi faktörü yer almaktadır.

Yeşil sosyalizmin unsurları konusuna gelindiğinde buna dair yapılması gerekenler ortak mülkiyetin güvence altına alınması ve birincil, temel gereksinimlerin sağlanması olarak sıralanabilir. Yeşil sosyalist bir toplum olarak nitelendirilen bir toplulukta politika ve ekonomi arasında hiçbir ayırım olmaması beklenmektedir. İzlenen politikaların önceliği ise topluluk için kalıcı kaynakların elde edilmesi ve bütün bireylerin tek tek refah içinde doğması, büyümesi ve ölmesi olmalıdır. Bunun sağlanması için de sadece bir piyasanın var olması ve bu piyasanın da erkek temelli veya kapitalist temelli bir piyasa olmaması bu unsurlar arasında yer almaktadır.

Sosyalist ekofeministler, nüfus artışının ekolojik açıdan sürdürülebilir bir gelişme ile uyumlu olarak azalacağına inanmaktadırlar. Böyle bir kalkınmada, kadınla erkeğin iş olanaklarının ve ücretlerinin eşit, gündüz bakımevleri, sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik sisteminin de yeterli olması ve kadınların sağlıklı doğum kontrolü hizmetlerine kolayca ulaşmaları hedeflenmektedir. (Tamkoç, 1996, ss. 79-82)

Sosyalist ekofeministler yelpazelerini olabildiğince geniş tutmaktadırlar. Analizlerini sadece sınıf ve üretim kavramları ile sınırlandırmayıp farklı şekillerde oluşmuş baskı ve ezilme biçimlerine de dikkat çekmektedirler.

Engels'in kadınların erkekler tarafından tahakküm altına alınması ve bunun üretim ilişkileri bağlamında tarihsel sürecini izah etmesi, kapitalizm ve kadının ezilmesi arasındaki bağlantıları kurmak açısından ilham verici olmuştur. Engels şöyle diyor:

'Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle ve ilk sınıf baskısı da dışı cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla eşzamanlıdır.'

Engels'ten açtığı yolu takip ederek kadın emeğinin sömürülmesini ve kadının özel alana hapsedilmesini kendine mesele edinir sosyalist ekofeminizm. (Demir, 2013, ss. 27-28)

Kısacası burada kadının ve erkeğin yeri bellidir argümanı esas alınarak bu argümana karşı başkaldırı niteliğinde bir söylem geliştirilmektedir. Kadın denilen cins evde yemek yapar, temizlik yapar, çocuk doğurur anlayışıyla sürekli bir alana sığdırılmaya çalışılmakta ve bütün bu yaptıkları ücretsiz emek olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık erkek ise dışarıda, kamu alanında ya da pazar ve piyasa içerisinde meta üretimi ile meşgul olmaktadır.

Buradan da şu sonuç çıkarılmaktadır: Kadının yaptığı tüm faaliyetler ücretsiz ve herhangi bir değeri olmayan işler şeklinde muamele görmektedir. İşte bu durumun aynısını doğa için, çevre için de dile getirmek mümkündür. Yani doğanın bize sundukları da herhangi bir ücret talep etmeden ve bize verdiklerine karşın hiçbir değer atfedilmeden sessiz bir şekilde var olmaya devam etmektedir.

Üzel'e (2006, ss. 146-147) göre sosyalist ekofeministler, incelemelerini kadın sorunlarına dair hem pratikte hem de teoride bir öze ulaşmak için başlatmışlardır. Sosyalist ekofeministlere göre sosyalist feminist hareketinin katkıları önemli bir boyuttadır. En büyük katkısı üzerinden değerlendirilecek olunursa bu, kadının ezilmişliği ile ilgili ele aldıkları sorular olarak ifade edilebilir. Ama bir diğer taraftan da cinsiyet ayrımının toplumun her köşesine yansımış olması, sosyalist feminizm tarafından açıklanamaz bir durum olarak kalmaktadır. O yüzden sosyalist ekofeminizmin ele aldığı konuların boyutu daha derin ve geniş kapsamlıdır.

Sosyalist ekofeminizm, kadın ve doğa ilişkisine oldukça kapsamlı bir açıdan bakarak her bir noktaya ayrı ayrı değinmektedir. Kadın-doğa ilişkisinde tespit edilen olumsuz anlam ve değerlere sosyalist ekofeministler çözüm odaklı yaklaşmaktadır. Sorunu saptama ve sonrasında çözüm aşamasında kesin ve net bir tavır takınmaktadırlar. Sosyalist ekofeministler, var olan ataerkil zihniyete eklenen kapitalist sistemle birlikte hem kadının ve emeğinin hem de doğanın daha fazla tahakküm altına alındığını ifade ederler. Bu durumun hem kadının hem de doğanın daha fazla ezilmesi ve baskı altına alınmasına neden olduğunu dile getirmektedirler.

2.2.2.4. Kültürel Ekofeminizm

Kültürel ekofeminizmde temel olan, kadın ve doğanın benzerliği ve doğanın da kadının da ikincil plana atılmasıdır. Kadın ve erkek, doğa ve kültür daha önceki bölümlerde de söylendiği gibi birbirinden farklıdır ve bunlar ikilikler üzerinden ele alınmaktadır. Yani kadının doğa ile yakın ilişki içinde olduğu ve buna karşılık da erkeğin kültürel olanlarla özdeşleştirildiği dile getirilmiştir. Kadının yaptıkları ile doğanın düzeni arasında bir paralellik olduğu vurgulanmaktadır. Kadına dair süregelen şeyler, onun biyolojik özelliğinden kaynaklanan durumlar insanları onu doğa ile bir tutmaya meyilli hâle getirmektedir. Kadının metalaşması ve tenselliğinin doğa ile yakın olmasından kaynaklandığı üzerinde durulmaktadır. “Doğayla yakınlığı temel alan ekofeminizm Kuzey Amerika’da gelişmiştir ve gerek Yeni Çağ düşüncesiyle gerekse Mary Daly ve Susan Griffin’in isimleriyle birlikte anılan radikal kültürel feminizmle örtüşmektedir” (Mellor, 1993, s. 72). Bu yaklaşımda amaç, sistemdeki erkek egemenliğinin hem modern dünyada hem de toplumun yapıp etmelerindeki kültürel yaşamda kadınların varlığına biçilen sınırlamaları yok etmektir. Kültürel ekofeminist yaklaşımın hareket noktası budur.

Kadın, biyolojik olarak aslında doğanın birebir kopyasıdır anlayışı hüküm sürmektedir. Kadın bedeni de aynı doğanın yaptığı gibi koruyup kollar, besleyip büyütür ve doğa nasıl bize bir yaşam alanı veriyorsa kadın da aynı şekilde doğurganlığı ile başka, yeni yaşamların var olabilmesi için tıpkı doğanın yaptığı gibi bir yaşam alanı oluşturmuş olur. “...kültürel ekofeministler, doğanın hamile kadın figürüyle sembolize edildiği, ‘hayat verici’ olarak kadının el üstünde tutulduğu bir dönemi yüceltmektedirler. Doğaya bir ‘ana tanrıça olarak saygı duymak, bu anlayış için bir esin kaynağı olduğu gibi, tinsellik de kişisel ve sosyal değişimin kaynağı olarak görülmektedir” (Olgun, 2017, s. 401). Kültürel ekofeminizm, kadının sahip olduğu biyolojik özellikleri ile aslında doğanın bünyesinde her daim bir yerinin olduğunu kabul etmektedir. Kadın ve doğa bu anlamda birlikte sonsuz bir ortak paydaya ev sahipliği yapmaktadır. Buradan da ikisi arasında doğan olumlu bir ilişki söz konusu olmaktadır.

Kültürel ekofeminizm gezegendeki hayatın iyileştirilmesi ve kadının özgürleştirilmesi için erkek egemen dil, din ve kültüre karşı çıkar. Bu kültürün zihinsel düzeyde değişmesi gerektiği düşüncesiyle yeni dilsel ve söylemsel stillere, yeni tinselliklere ve feminist perspektiflere başvururlar. Kültürel ekofeminizm kadınların ve doğanın çifte ezilmesini Batı patriyarkal sistem içerisinde; çocuk bakımı, duygular, sezgi, beden gibi kültürel ve tarihsel olarak kadınlara ilişkilendirilmiş değerlere bağlar ve bunlara sahip çıkar, bunlara dayalı yeni bir anlayış geliştirmeyi, kadın temelli bir kültür ve tinselliği hedefler. (Demir, 2013, s. 19)

Yani kültürel ekofeminizmin ele aldığı temel mesele erkek egemenliğindeki toplumsal hayattır. Toplumsal hayat erkeğin kültürü, dili ve dinidir. Kültürel ekofeministler bu duruma yeni bir bakış açısı kazandırmayı istemektedir. Bu bakış açısı kadın ile ilgili olup kadın kültürü ve değerleri ile ilişkilendirilmektedir.

Kültürel ekofeministler de aynı liberal düşüncede olduğu gibi kadın-erkek eşitliği ve haklar anlayışıyla hareket etmektedir. Bunun yanı sıra hayata yönelik onun akıl dışı, sezgisel ve kolektif boyutu üzerinden bir yapılanmaya sahip olmuşlardır. “Gezegeni tehdit eden yıkıcı pratiklerin yerine ‘yeryüzü temelli bir bilinç’ ortaya koyma düşüncesi için çalışır” (Bayat, 2015, s. 28). Yani yıkıcı, yok edici, tahakküm altına alıcı bir egemenlik yerine sevgi ile barış ile duyarlı, bütüncül karşılıklı ilişki içinde bir kültür oluşturmak istenmektedir. “Kültürel ekofeministlerin çoğu, toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşumunun biyolojik farklılıklardan ziyade toplumsal inşa sorunundan kaynaklandığına inanmaktadırlar. Dolayısıyla, kültürel ekofeministler, kadınların yaşadıkları ‘kişisel ve özel’miş gibi gözüken sorunların aslında politik sorunlar olduğunu ileri sürmektedir” (Üzel, 2006, s. 148). Toplumsal dinamikler beraberinde oluşumlar ve sorunlar meydana getirebilmektedir. Kültürel ekofeministler de kadınların sosyal hayatlarında karşılaştıkları sorunların özel sorunlar değil toplumsal dinamiklerden kaynaklandığını dile getirmektedir.

Kültürel ekofeminizme bu çerçeveden bakılacak olunursa şunlar söylenebilir: Yaklaşımın temelinde ataerkil zihin yapıları mevcuttur. Kadına dair görülen her durum aşağı bir konuma atılmaktadır. Bu zihniyet, eril hâkimiyet, kadına yönelik bir tahakkümün baş göstermesinin sebebidir. Yeryüzündeki ekolojik krizin oluşumu da kültürel ekofeministlere göre eril zihniyetin varlığının sonucudur. Krizle baş edebilmek için çözümün sürdürülebilir toplumla birlikte kadın kültürüyle donatılmış bir felsefi altyapıdan geçtiği ve o şekilde pratiğe dökülmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Ayrıca kültürel ekofeministler bazı noktalarda eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden biri, doğa ve kadınlar üzerindeki tahakkümü açıklama bakımından eksik kaldığı yönündedir. Yaklaşımın teorisine eklenmesi gereken ırkçılık gibi baskıların da var olduğu ve bunların arasındaki ilişkilerin de analiz edilmesinin gerekliliği ifade edilmektedir. Bir diğer eleştiri ise kadının doğaya yakın konumda pozisyon almasına yöneliktir. Ekofeminizmin ikicilikleri üzerinden düalist yapı içerisindeki doğa/kültür alanında bu yapıyı benimseyip içselleştirmiş görünmesidir. Bu durum, kadının alt konuma hapsolmasına yol açmaktadır. Getirilen başka bir eleştiri de tahakküm konusunu ele

alırken sadece ataerkil tahakküm ile sınırlı kalınmasındadır. Kadın ve doğa üzerindeki tüm baskıyı sadece ataerkillik ile açıklamanın zayıf ve muğlak kalmasına yol açmaktadır. Sonuçta doğa ile iç içe son derece uyumlu yaşayıp aynı zamanda da ataerkil özellikler taşıyan toplumların varlığının altı çizilmektedir (Olgun, 2017, ss. 400-403).

2.2.3. Ekofeminist Hareketler

Ekofeminizm, sadece düşünsel bir kuram olarak görülmemelidir; felsefi ve sosyolojik bakış açısının dışı vurduğu durumlar da görülmektedir. Bu dışı vurumların her biri fazlasıyla ses getiren hareketlerdir. Ekofeminist hareketlerin ortak noktası kadınların direniş ve mücadelesindeki kararlılığının yanı sıra mücadelelerine akılcı ve bilinçli yaklaşmalarıdır. Buna özellikle Chipko Hareketi'nde köylü kadınların önderliğinde ağaçların kesilme eyleminin durdurulması örneği verilebilir. Ekofeminist hareketlere bakıldığında başarıyla sonuçlanmış ve tarihte yerini almış başlıca ekofeminist hareketler şu şekilde sıralanabilir:

- Chipko Hareketi (Hindistan 1972-1978)
- Kenya Ulusal Kadın Birliği (1977)
- Hindistan'ın Nehirleri (Metha Petker 1992)

2.2.3.1. Chipko Hareketi (Hindistan 1972-1978)

“Chipko”nun kelime anlamı Hindistan dilinde “kucaklama” olarak bilinmektedir. Bu hareket, kadın gücünün eylemsel olarak nasıl bir kolektif güce dönüştüğünün kanıtı olarak gösterilmektedir. Hareket, ekofeminist kuram temelindeki öğretiyi çarpıcı bir şekilde dışı vurmaktadır. Hindistan'da meydana gelen bu ses getirici hareket, ekofeminizmin vücut bulmuş şekli olarak görülmektedir. Kadın ve doğa yakınlığını ortaya koymaktadır. Kadınların sesi hem toplumsal hem de politik düzlemde eyleme dökülmüştür. “Chipko hareketi kamuoyunun dikkatini ilk defa 1974'te, Reni köyü kadınlarının yıkılmalarını önlemek amacıyla ağaçlara kollarıyla sarılıp kucaklarcasına tutmaya çalıştıkları zaman çekmişti. Böylece Renili kadınlar Chipko (kucaklama) hareketini başlatmış oluyorlardı” (Mellor, 1993, ss. 99-100). Mellor (1993, s. 100), bunu tam anlamıyla bir yaşam mücadelesi olarak ifade etmektedir. Hareket bir ekolojik mücadele olmanın yanı sıra yöre halkının yaşamının devamlılığının ağaçlar üzerinden sağlandığını gösterir niteliktedir. “Chipko hareketi, (...) kadınların ormana dolaysız

fiziksel ve tinsel özdeşleşmesinin kendiliğinden boy gösterisini temsil etmiyordu. Chipko hareketi, Garhwal bölgesindeki Gandhi'nin politik açıdan sadık izleyicilerinin uzun ve amaçlı mücadelelerinden doğmuştu.” Yani 1970’lerde patlak veren bu hareket, aslında daha eski bir tarihte 1940’lı yıllarda Mira Behn adında Gandhi’den etkilenen bir kadının bölgeye yerleşmesiyle başlamaktadır. Yörenin yapısını incelemiş, Sarala Behn ve Bimala Behn gibi kadınlarla beraber kırsaldaki yöre halkını eğitmiş, buna yönelik kamplar kurmuştur. Chipko hareketi “dağ halkının çevreyle geleneksel ilişkilerini, Gandhi’nin izleyicilerinin politik ve tinsel bağlılıklarını ve yöre kadınlarının dolayimsız maddi gereksinimleri birleştirmekteydi.” Bu durum nihayetinde kadınların ve kadın dayanışmasının, aklının, gücünün meseleyi ne derece doğru tanımladığını ve kavradığını açık bir şekilde göstermektedir. Gösterilen tavır ve tepkiler ise doğanın, ekolojinin, ormanların hayatımız için ne denli öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun da mücadeleyi göğüsleyen kadınların varlığı ve farkındalığı sayesinde gözler önüne serildiği görülmektedir.

Bu doğrultuda kadınlar süreç içerisinde ekolojik toplumsal hareketlerde ön plana çıkmış, çevreyi siyasallaştırarak, yeni toplumsal örgütlenme ve deneyim alanlarında yer almaya gayret göstermişlerdir. Hatta erkek merkezli değerlerin hissedildiği alanlardan biri olan doğa, esasen yüzyıllardan beri kadının emeği ile şekillenmiştir. Örneğin; 1970’lerde Hindistan’da ortaya çıkan “Chipko Hareketi” olarak adlandırılan çevre eylemi, ekofeminizmin toplumsal hareketlere yansması olarak kabul edilmektedir. (Aslantürk, 2018, s. 313)

Bu bağlamda Chipko Hareketi kadın emeğinin doğayı şekillendirdiğine yönelik örneklerden bir tanesidir. Erkek egemen bir dünyada doğa da erkeğin hâkimiyetindedir. Doğa her ne kadar erkek merkezli olarak insanlığın hizmetine sunulsa da doğayı şekillendiren kadın emeğidir. Chipko Hareketi de bunu kanıtlar niteliktedir.

Olgun’a (2017, ss. 413-414) göre ise Chipko Hareketi, üçüncü dünya ülkeleri üzerinden yürütülen bazı iktisadi ve politik durumlar sonucunda ekolojik sorunların başlamasına sebep olmaktadır. Üçüncü dünya ülkeleri bulundukları konumdan ötürü hem teknolojik anlamda hem de tarım ve uygulamaları anlamında yeterli güce sahip değillerdir. Bu yüzden de yapılan uygulamalar erkin kontrolünde ve kadının aleyhine gerçekleşmektedir. Bütün bunların sonucu olarak da eşitsizliklerle çevrelenmiş bir toplumsal yapı kaçınılmaz kılınmaktadır. Hindistan’da iktisadi amaçlar sonucunda yaşanan yıkım kadınların ve doğanın aleyhinde tarihe geçmektedir. “Ağaçları korumak için onları kucaklama eylemini içeren bu hareket, Gandhici şiddet içermeyen direnişin bir örneği olarak pek çok sivil itaatsizlik eylemine önderlik etmiştir.”

Ekofeminist kuram savunucuları arasında yer olan Vandana Shiva ise “Ekofeminizm” adlı kitabında Chipko Hareketi için “Chipko Kadınlarının Özgürlük Anlayışı” başlığı altında ayrıca bir değerlendirme yapmaktadır. Shiva (2018, ss. 385-390), bu kadın mücadelesini birinci ağızdan, Chipko kadınlarına öncülük eden liderlerden birebir dinlemektedir. Alışagelmiş toplumsal hareketlerde öne çıkan liderlerin aksine Chipko Hareketi yine şiddetsiz ve sıradan kadınların üstün mücadelesi ve kararlı iradeleriyle tarihe geçmektedir. Chipko hareketinin sıradan liderleri ise Itwari Devi ve Chamundeyi gibi isimlerdir. Shiva, hareketin çıkış noktasında Chamundeyi’nin önemini ise tüm detaylarıyla anlatmaktadır:

Doon Vadisi’nde 30 Kasım 1986’da Thano bölgesine kamyonlar gelmiştir. Daha önce eylül ayında ise Thano bölgesindeki köylüler tarafından doğal sisteme, ekolojik işleyişe zarar veriyor diye maden faaliyetlerini durdurmak ve engellemek için Chipko kampı kurulmuştur. Ama gelen kamyonlar zor kullanarak, kampı dağıtarak içeri girmiştir. Bu sırada ise Chamundeyi koşup gelerek kamyonların önüne geçmiş, “ancak cesedimi çiğneyip geçebilirsiniz” demiştir. Buna rağmen Chamundeyi kamyonlar tarafından sürüklenmiş ama sonra kamyonlar durmak zorunda kalmış geri dönmüşlerdir (2018, s. 385).

Daha sonra Chipko Hareketi’nin güç kaynağının, Itwari ve Chamundeyi gibi kadınların görünmeyen güçleri olduğu belirtilmiştir. Hareketin bütün gelişim sürecinin bu görünmeyen kadınlar tarafındanilmekilmek dokunduğu görülmektedir. “1977 yılında Advani’li Bachni Devi, Chipko’nun ekolojik sloganını ortaya atmıştır: ‘Bu ormanlar ne veriyor? Toprak, su ve temiz hava’” (2018, s. 386). On yıl sonrasında ise Chipko şairi Ghanshyam Shailani’yi Chamundeyi’nin liderliğini de yaptığı toplumsal hareket zamanlarında kamyonları canı pahasına durdurma eylemi fazlasıyla etkileyerek bir şarkı yazdırmıştır. O şarkının birkaç dizesi şu şekildedir:

“Bir hakikat mücadelesi başladı,

Sinsyaru Khala’da

Bir haklar mücadelesi başladı,

Malkot Thano’da.

Kız kardeşim, bu bir koruma mücadelesi,

Dağlarımızı ve ormanlarımızı” (2018, s. 386)

Vandana Shiva 29 Mart tarihinde Chipko hareketine önderlik eden iki önemli isim olan Itwari ve Chamundeyi'nin yanına gidip, onlarla bir gün geçirerek süreci ve yaşananları kendilerinden dinlemiştir. Birinci ağızdan derinleme ve mülakat yapma fırsatı bulan Shiva, “Ekofeminizm” adlı kitabında bu mülakatla ilgili diyaloglara yer vermektedir. Bu diyaloglardan birkaçı ise şu şekildedir (2018, ss. 389-390):

Vandana: Hayatta korumak istediğiniz en önemli üç şey nedir?

Chamundeyi: Özgürlüğümüz, ormanlarımız ve gıdamız. Bunlar olmadan biz hiçbir, aç kalırız. Kendi gıdamızı üretirsek zengin oluruz, işadamlarından ve hükümetlerden iş istememize gerek kalmaz, kendi geçimimizi sağlarız, hatta rajma ve zencefil gibi satılık ürünler üretiriz. İki yüz kilo zencefil tüm ihtiyaçlarımızı görür. Ormanlar gübre ve yem kaynağı olarak çok önemlidir. Ormanlarda çalışma ve tarım yapma özgürlüğümüz çok önemlidir. Onlar madencilikten, istihdam ve zenginlik ‘yaratmaktan’ söz ederken Gujral’ın madeni hem işimizi hem de zenginliğimizi yok ediyor.

Vandana: Güç (shakti) kaynağınız nedir? Chipko’nun güçlü önü nedir?

Itwari: Shakti bize bu ormanlardan ve çayırardan geliyor. Onların yıldan yıla, kendi iç shaktileriyle büyümelerini izliyoruz ve gücümüzü oradan alıyoruz. Derelerimizin kendilerini yenilemesini izliyor ve berrak, pırlıtlı sularından içiyoruz. Bu bize shakti veriyor. (...) Bizim gücümüz doğanın gücü. Gujral karşındaki gücümüz, bu iç kaynaklardan geliyor ve onun bizi paradan gelen sahte gücüyle bastırma ve ezme girişimleriyle iyice güçleniyor. Bu madeni kapatmak, Gujral’ın temsilcisi olduğu erke meydan okumak ve karşı çıkmak için, hayatımız pahasına bile olsa barışçıl bir protestoyla kendimizi ortaya koyduk. Her engelleme girişimi bizim birlikteliğimizi daha da güçlendirdi. Çocuklarımıza taş atıp demir sopalarla dövdüler ama shaktimizi yok edemediler.

Buradan hareketle Chipko Hareketi, ekofeminist teorinin uygulamalı olarak eyleme döküldüğü bir durumu simgelediği söylenebilir. Chipko kadınlarının attığı her adım, sergilediği her tavır ekolojinin insan hayatındaki önemini kavradıklarını göstermektedir. Bunun için verdikleri mücadelenin ne için olduğunun bilinciyle kararlı bir şekilde hareket etmişlerdir. Kadınların doğayı tahakküm altına almak isteyen eril güçlere karşı duyarlılıkları ve hassasiyetleri net ve keskin bir biçimde eylemlerine yansımaktadır. O yüzden Chipko Hareketi, doğanın ezilmişliği ile kadının ezilmişliği arasındaki ilişkiye yönelik bir başkaldırı niteliği taşımaktadır.

2.2.3.2. Kenya Ulusal Kadın Birliği (1977)

Bir başka kadın hareketi olarak bilinen Kenya Ulusal Kadın Birliği ülke içinde sivil toplum örgütü olarak bir oluşum göstermektedir. Yerel bir oluşum olan Kenya Ulusal Kadın Birliği (Konseyi), organizasyonlarını yerel halk ile yürüten, kurumsallaşan bir yapıya sahiptir. Ülke içerisinde ise kadın destekli örgütlenen kadın hareketleri önemli bir yere sahiptir. Onlardan bir tanesi de Kenya Ulusal Kadın Birliği’dir.

Ülke çapında etkin olan kurumsallaşmış kadın organizasyonları da Kenya'daki kadın direnişinde önemli yere sahiptir. Sivil toplum örgütü formatında faaliyet gösteren bu kurumlardan bir kısmı uluslararası kadın örgütleri tarafından da desteklenmektedir. Genç Kadınlar Hristiyan Birliği, Kenya Finans Güvenliği ve Kenya Ulusal Kadın Konseyi gibi oluşumlar yerel organizasyonları kapsayan kurumsallaşmış yapılardır. (Kutlu, 2019, s. 121)

Buradan hareketle Kenya Ulusal Kadın Birliği'nin yerel bir organizasyon olarak kurumsallaştığı anlaşılmaktadır. Kurumsallaşan bu yapı Kenya'daki kadın örgütlenmesi adına önemli bir yere sahiptir.

Bu direniş örgütü, daha sonra ise kuruculuğunu Wangari Maathai'nin yaptığı ekofeminist hareket olan Kenya Yeşil Kuşak Hareketi'nin oluşumu ve faaliyete geçmesinin yolunu açacaktır. Yani Kenya Yeşil Kuşak Hareketi, Kenya Ulusal Kadın Birliği aracılığıyla kurumsal bir örgüt hâline gelecektir. Chipko Hareketi'nde olduğu gibi bu kadın hareketinin de "...programın temel yönlerinden birisi politik ve ekolojik eğitimdi. Kadınların coşkuyla karşılık vermeleri üzerine yüzlerce yerel kadın ağaç dikme grupları kuruldu" (Mellor, 1993, ss. 100-101).

Kenya Ulusal Kadın Birliği 1967 yılında kurulan, ülke içinde kadınlara yönelik aktif bir şekilde çalışan faaliyetler ile ön plana çıkmaktadır. "Kadınların güçlendirilmesi, çocuk bakımı, hijyen, el sanatları ve beslenme gibi eğitimler sağlamaktadır. Aynı zamanda vatandaş olarak sahip olunan demokratik haklar konusunda da 90'lı yıllarda Kenyalı kadınların bilgilendirilmesi yönünde çalışmaları olmuştur" (Kabira ve Mukabi, 1995, s. 191). Bu birlik Kenya Yeşil Kuşak Hareketi'nin kurulmasına öncülük ettiği gibi yine aynı şekilde 1992-1993 tarihlerinde Kenya'da düzenlenen Birinci ve İkinci Kadın Kongresi'nin başlamasına yol açmıştır. Bu sayede ülkedeki cinsiyet ayrımcılığına engel olmanın yolları aranmaktadır.

1977'de kurulan Yeşil Kuşak Hareketi, Kenya Ulusal Kadın Birliği'ni kendine rehber edinmektedir. Kenya Ulusal Kadın Birliği, köylü kadınları ağaç dikmeye teşvik etmekte ve aynı zamanda da onlara özgüvenlerini ve özsaygılarını her zaman canlı tutmaları gerektiğinin bilincini kazandırmaktadır. Böylelikle kadınların sahip oldukları haklara karşı her zaman kendilerini savunabilecekleri özgüveni bulmaları istenmektedir. "Kilimanjaro Dağı'ndaki karların erimesi, Kenya ve civarında kuraklığın baş göstermesiyle su sıkıntısının başlaması", Kenya Ulusal Kadın Birliği çatısı altında 1977 yılında çevreci aktivist bir feminist olan Wangari Maathai'yi Kenya Yeşil Kuşak Hareketi'ni kurmaya sevk etmiştir (Kutlu, 2019, s. 123). Wangari Maathai'nin mücadelesi zamanla ekofeminist bir mücadeleye dönüşmüştür. "Yeşil Kuşak Hareketi" de ilk kez 1989'da "Nairobi'nin akciğerleri" olarak görülen Uhuru Parkı'na hükümetin

altmış katlık bir gökdelen dikme planına karşı halkı örgütlemesi üzerine gündeme gelmiştir. Maathai, yerel gazetelere ve hükümetin tüm birimlerine mektuplar yazarak bu konuya kamuoyunun dikkatini çekmiş ve medya da Maathai'nin bu çabasına destek olmuştur (Rakoczy, 2013, s. 84). Çevre sorunları ile mücadele ederek Kenya'ya ağaç dikme eylemlerini düzenlemenin yanı sıra Kenya kadınlarının haklarına ulaşmaları için ve demokratik bir yaşam sürmelerine yönelik uzun süreli bir direniş ortaya çıkarmıştır. Wangari Maathai'nin bütün bu mücadelesi karşılıksız kalmamıştır. “Wangari Maathai sürdürülebilir kalkınma, demokrasi ve barışa olan katkılarından dolayı 2004 yılında Afrika'dan Nobel Ödülü alan ilk kadın ve çevreci oldu. Ormansızlaşma ve çölleşmeye karşı Kenya'da başlattığı Yeşil Kuşak Hareketi tüm Afrika'da yayıldı ve 30 milyon ağacın dikilmesine ön ayak oldu.” (Yıldırım, 2018).

Kenya Ulusal Kadın Birliği'nin yardım ve katkıları ile Kenya Yeşil Kuşak Hareketi çocukların beslenme konusunda yeterli besine ulaşamadığını saptamaktadır. Bunun nedeni araştırıldığında ise ülkedeki tarlaların sadece endüstri bitkilerine ayrıldığı görülmektedir. Bu sebeple çocukların alması gereken besin miktarı yeterli seviyeye ulaşmamaktadır. Bunun üzerine Wangari Maathai, bu duruma dair farkındalık oluşturmak için bireysel olarak ağaç dikerek eyleme geçmektedir. “Maathai, savaşların oluşmasını doğal kaynakların yok edilmesine bağlamıştır. O'na göre ağaçlar ve diğer doğal oluşumlar toplumların arasındaki sınırları belirlemekte ve savaşlar bu sınırlar sömürüldüğünde ortaya çıkmaktaydı. Kendisi kadınlarla birlikte ağaç dikme kampanyalarına katıldı” (Aytar, 2013, ss. 18-19). Maathai böylelikle ağaçlar ve doğal kaynakların insan hayatındaki rolünün ne denli önemli olduğunu dile getirmektedir.

2.2.3.3. Hindistan'ın Nehirleri (Metha Petker 1992)

Doğa ve insan etkileşiminde hızla artan dünya nüfusu karşısında ekonomik gelişmeler, sanayileşme ve kentleşme de aynı hızla artmaktadır. Bu da beraberinde birçok sorunu getirmektedir. Bu sorunlardan bir tanesi de doğal kaynakların yok olması ve yoğun bir kirliliğe maruz bırakılmasıdır. Yaşamın kaynağı ve temel ihtiyaç olan suyun ve su kaynaklarının büyük bir tehdit altında olduğu görülmektedir. Hindistan'da sağlıklı temiz su, hava ve gıdaya ulaşma konusunda hâlâ büyük sorunlar yaşanmaktadır. “Büyük bir toprak parçası üstünde 1 milyarı aşkın insanın yaşadığı Hindistan'da başlıca çevresel sorunlar artan nüfusa bağlı olarak derinleşen yoksulluk, hava kirliliği, toprak kirliliği, su

kirliliği, gürültü kirliliği, radyoaktif kirlilik ve ormansızlaşmadır” (Günver, 2021, s. 333). Bu durumun ciddiyeti ve ehemmiyeti şu şekilde anlatılabilir:

Sadece 1947-1997 yılları arasında 50 yıllık süreçte Hindistan’ın sahip olduğu temiz su kaynaklarının üçte biri bilinçsiz tüketim ve kirliliğe bağlı etkenler sebebiyle yok olmuştur. Kentsel atık miktarı ise 7 kat artmıştır. Yine bu süreçte yalnızca 2,5 milyon prematüre bebek hava kirliliğinden dolayı ölmüştür. Yanlış tarımsal yöntemler ve zirai ilaçların bilinçsiz kullanımı gibi olaylar ise hem tüketiciler hem doğadaki diğer canlılar için büyük bir tehdit haline gelmiştir. Tarımsal ihracat kalemleri arasında gösterilen malların yüksek pestisit oranları sebebiyle gümrükten geri dönmesi yaşanan felaketin boyutlarını anlamak için basit bir örnektir. (Tripathi, 2003, s. 378)

Bahsedildiği şekliyle Hindistan’ın sadece nehirleri değil diğer bütün alanlarında meydana gelmiş felaket boyutunda ekolojik yıkımlar mevcuttur. İnsan hayatını tehlikeye atan felaketlerin her geçen gün etkisi ve etki alanı genişlemektedir.

Günümüze en yakın tarihte ortaya çıkan Hindistan’ın Nehirleri adlı ekofeminist hareket, bahsedilen iki harekettten bir yönüyle ayrılmaktadır. Chipko Hareketi ve Kenya Ulusal Kadın Birliği’nin her ikisi de ağaçları korumak ve ağaç dikme politikalarıyla adından söz ettirmiştir. Bu sefer ki harekette ise “...yine bir kadın olan Metha Petker öncülüğünde 1992 yılında başlatılan “Hindistan’ın Nehirleri” olarak bilinen ekofeminist harekette nehirlerin halk ve zehirli atıklar aracılığıyla kirletilmesine karşı durulmuştur (Karadağ Ağkurt, t.y.). Bu sebeple bu hareket, kapitalist sistemde doğal kaynakların nasıl ele geçirilip yok edildiğini konu edinmektedir. Ekofeminist hareketler olarak ele alınan başlıklar, “ekofeminizme dayalı aktivizm hareketleri, kadın-doğa özdeşliği/ilişkisinin somut tezahürleri olarak değerlendirilebilir” (Elçi Özcan, 2023, s. 89).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Ekofeminizm ve kadının ev içi emeği gibi iki ayrı kavramın içinde taşıdığı potansiyel ortak özelliklerin, pozitif yönde zengin bir tarihsel süreci barındırdığı yönünde temel fikrin nitel araştırma ile açığa çıkacağı düşünülmüştür. Bu ortak kümenin elemanlarını analiz edebilmek ve araştırmaya doğru bir şekilde yön verebilmek için izlenmesi gereken yolun nitel bir araştırma olduğu belirlenmiştir. “Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir” (Strauss ve Corbin, 1990). Bu ilişkiyi anlamak, yorumlayabilmek adına en sağlıklı verileri nitel araştırma yönteminin açığa çıkaracağı düşünülmüştür. “Nitel araştırma varsayımlarla ve bireyler veya grupların bir sosyal ya da insan sorununa atfettikleri anlamlara değinen ve araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı/kuramsal çerçevelerin kullanımı ile başlar” (Creswell, 2013, s. 44).

Araştırmamızın konusu ve içeriği itibarıyla nitel araştırma yönteminin “mecazi anlamda incecik iplik, birçok renk, farklı doku ve çeşitli malzemelerin karışımından oluşan girift bir kumaşa benzer. Bu kumaş kolay veya basit bir şekilde açıklanamaz. Kumaşın dokunduğu tezgâh gibi, genel varsayımların ve yorumlayıcı çatının nitel araştırmayı bir arada tutması” (Creswell, 2013, s. 42) yapısal özelliği dolayısıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmak suretiyle nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır.

Araştırmada derinlemesine görüşme tekniğiyle veri toplanmıştır. Derinlemesine görüşmede araştırmacı, katılımcılarla yüz yüze gelerek onlara araştırma konu başlığına ilişkin belirlediği çerçevede sorular yöneltmektedir. Bu yöntem doğrultusunda görüşmecilerin ev içi emeklerini ekofeminizmle ilintili olarak ne derecede ve nasıl ele alıp yaşantılarına ortak ettiklerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Araştırmada nitel araştırma yönteminin olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden amaçlı örnekleme kullanılmıştır. “Amaçlı örnekleme, nitel araştırmada kullanılan bir kavramdır. Bu araştırmacının bireyleri ve mekânları çalışma için seçmesi anlamı gelir. Çünkü bu kişiler çalışma probleminin ve çalışmanın merkezi fenomenin anlaşılmasına yönelik isteyerek bilgiler verebileceklerdir (Creswell, 2013, s. 292). Araştırmada genelden özele doğru seyreden tümdengelim üzerinden çizilen bir araştırma hattı oluşturulmuştur. Öncelikle ele alınan temel iki kavramı kapsayan “feminizm” üzerinde durulmuştur. Çünkü feminist kuram hem ekofeminizmi hem de ev içi emeği kendi bünyesinde barındırmaktadır.

3.1. Örneklem ve Araştırma Bölgesinin Seçilmesi

Ek 3'te yer alan Etik kurul onayı alınan görüşme sorularında herhangi bir değişiklik yapılmadan “Ekofeminizm Bağlamında Kadınların Ev İçi Emeği: Kırşehir Örneği” başlıklı tez çalışma konusu örneklem seçim tekniğinde yapılan değişiklik nedeniyle “Ekofeminizm Bağlamında Kadın Akademisyenlerin Bakış Açısından Kadının Ev İçi Emeği: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Örneği” olarak değiştirilmiştir.

Çalışılan konu bağlamında araştırmaya yön verecek görüşme sorularının kadınların anlam dünyasında çok boyutlu değerlendirilerek sunulabileceği avantajını sağlaması açısından katılımcılar kadın akademisyenlerden oluşmaktadır. Araştırmada amaçlı örneklem ile seçilen 25-57 yaş aralığında 20 kadın akademisyen ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Farklı bakış açılarını analiz edebilmek için farklı yaş gruplarına ait bireyler seçilmiştir. Araştırmacının Kırşehir’de ikamet ediyor olması, saha takviminin işletilmesi ve yakından gözleme imkânı yaratması araştırma bölgesinin seçiminde etkili olmuştur.

3.2. Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. “Derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak, açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılar” (Kümbetoğlu, 2008, s. 71). Teknik, yapısı itibarıyla karşılıklı sohbeti andırmaktadır. Ama bu, sıradan bir sohbet olmamakla birlikte sohbet süreci fazlasıyla dikkatli ve özenli olmayı gerektirmektedir. Sonuçta görüşmeler, birbirini tanımayan iki yabancıların bir araya gelmesiyle gerçekleşmektedir. Görüşme, sohbet havasında yaşanmakla beraber sıradan günlük konuşma havasından da uzak olarak araştırmanın amacına hitap edecek şekilde ilerlemektedir.

3.3. Görüşme Formunun Hazırlanması

Yarı yapılandırılmış görüşme formu iki aşamalı bir şekilde hazırlanmıştır. İlk aşaması, görüşmecilerin sosyo-demografik bilgilerini içermektedir. İkinci aşama ise 10 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Açık uçlu sorular “doğa”, “kadın” ve “kadın emeğine” yönelik

olmak üzere üç ayrı grupta toplanmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında Etik Kurul onayı alınan araştırma soruları Ek 1’de yer almaktadır.

3.4. Görüşme Formunun Uygulanması

Saha araştırmasında katılımcılara yöneltilen sorular, tez konusu kapsamında literatür araştırması sonucunda şekillenen sorular olmakla beraber; sorularda kullanılan dil, katılımcılar tarafından kolaylıkla anlaşılması adına son derece açık, sade ve anlaşılır bir üslupta oluşturulmuştur. Görüşmeler, her bir katılımcının onayı alındıktan sonra yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin demografik bilgileri ile ilgili de notlar alınmış, alınan bu notlar istatistiki veri sağlamıştır. Görüşmelerin süresi 1-2 saat arasında değişmektedir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi’nden alınan kurum izni ve Yozgat Bozok Üniversitesi’nden Etik Kurul onayı alınan görüşme sorularıyla gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Çalışmanın ana bölümündeki aşamalar ve alt başlıklar kullanılarak veriler sistematik biçimde sınıflandırılmıştır. Ayrıca konu için en iyi veriyi sağladığı düşünülen kayıtlardan alıntılar, metin içerisinde kullanılmıştır. Görüşmecilerin kimliğini deşifre etmemek adına görüşmecilere kodlar verilmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Kadın ve doğa kavramlarına hem yerel hem de küresel bakış açısıyla bakıldığında aslında kavramların insanlığın ortak mirasının bir uzantısı olduğu görülmektedir. Geçmişten günümüze kadın ve doğa evrensel olarak ortak paydada kesişmektedir. Her ikisinin de benzer süreçlerinin açık bir şekilde anlaşılması ve bu ortak süreçlere dair farkındalık oluşturulması istenmektedir. Bu farkındalığı ortaya çıkarmak için katılımcılara “Çevresel sorunların sosyal hayata yansımaları”, “Doğal kaynakların tahribatının boyutları”, “Doğayla ilişkileri açısından cinsiyetlerin farklılaşması”, “Kadın ve doğa ilişkisi”, “Kadın emeği”, “Kadınların karar mekanizmalarına katılımlarının arttırılmasının doğayla ilişkilerin düzenlenmesinde rolü”, “Kadınların ev içi emeklerinin ücretlendirilmesinin doğa ile doğal dengenin sağlanmasına etkisi”, “İstihdamda cinsiyet eşitsizliğinin sürdürülebilir dünya açısından yarattığı engeller”, “Doğa ve kadının varoluş mücadelesini güçlendirecek bireysel ve toplumsal kazanımlar”, “Gelecek kuşakların farkındalık ve bilinç düzeylerinin arttırılması için gerekli toplumsal mekanizmalar” gibi on ayrı kategoride yöneltilen sorular, verilen cevaplar doğrultusunda veriler bütüncül bir şekilde karşılaştırılmış; benzerlik ve farklılıklar tanımlanmış; sonuçlar sosyolojik verilerle yorumlanmıştır. Ekofeminizm bağlamında kadının ev içi emeği bu şekilde akademisyenlerin katkısıyla birçok boyutuyla dile getirilmiştir.

4.1. Çevresel Sorunlarının Sosyal Hayata Yansımaları

Çevresel sorunlar, dünya genelinde toplumların gündeminde yer almaktadır. Bireylerin hayatlarının kısa veya uzun vadede zorunlu bir parçası durumuna gelmiştir. Bu etkiler süregelen tahribatlar dolayısıyla insanların yaşantılarında olumsuz izler bırakmaktadır. Bu izler kalıcı ve geri dönmeyecek izler olarak kendisini göstermektedir.

İnsan evladının doğaya yönelik saldırılarının en korkuncu havayı, toprağı, ırmaklar ve denizi tehlikeli hatta öldürücü maddelerle kirlletmesidir. Bu kirliliğin çoğu giderilemez; bunun sadece yaşamı desteklemesi gereken dünyada değil canlı dokularda da başlattığı kötülükler zinciri büyük oranda geri döndürülemez. Günümüzde evrensel hale gelen çevre kirliliğinde kimyasallar, dünyanın salt doğasını, yaşam doğasını değiştirmekte olan radyasyonun kötülük dolu ve az tanınan suç ortaklarıdır. (Carson, t.y.)

Yukarıda doğa ve onun karşısındaki insanın yeryüzüne bıraktığı izden söz edilmektedir. Çevre sorunlarının oluşmasına sebep olan insan sadece kendi geleceğini değil kendinden sonraki gelecek nesilleri de tehlikeye atmaktadır. Günümüz dünyasında hava, su ve

toprağın ciddi boyutta kirletildiği ve insan yaşamını olumsuz anlamda etkilediği ifade edilmektedir.

Görüşmelerde katılımcılara çevre sorunlarının hayatlarına ne derece etki ettiği ve bu etkilerin sosyal yaşantılarında nasıl karşılık bulduğu sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların çevre sorununu anlamlandırmaları, çevre sorunlarına bakış açılarına ilişkin genel bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu sorulara yönelik verilen cevaplardan da bazıları aşağıdaki gibidir:

Sanayi Devriminden sonra başlayan bir süreçte yüksek miktarda karbon emisyonlarının üretilmesi onunla beraber sanayileşmenin hızlanması, kentleşmenin artması, çiftlik hayvancılığı, çeşitli günlük aktivitelerimizin çevresel kirleticilere devretmesi sebebiyle hani ciddi manada hem sağlığımız hem psikolojimiz sosyal ve kültürel anlamda da yine etkileniyoruz. (H, 35, Doktora Mezunu)

Çevre sorunları Garrard' a (2020, s. 152) göre bir başına ele alınamaz. Çevre sorunlarına yönelik bilgiyle, özgür iradeyle, toplumsal oluşumların kalıcı olmadığının vurgusu yapılmalıdır. Bununla birlikte farklı sorumluluk bilinciyle ve var olan mücadelenin birleşimiyle çözüm yolunun ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır.

Çevre sorunları hayatımızın her alanını etkiliyor. Hem fiziksel olarak sağlığımızı etkiliyor hem de ruhsal sıkıntılara neden olabiliyor. Şu an beslendiğimiz yiyecekler olsun ya da işte içtiğimiz su, soluduğumuz hava olsun hepsinde belirli düzeyde kirlilik söz konusu. Yani işte hava sorunlarının olması belirli bölgelerde özellikle akciğer problemlerine neden oluyor. İşte yediğimiz yiyeceklerin doğal olmaması hepsi hemen hemen katkı maddesi içeriyor. Yani kendimiz ekip yetiştirdiğimiz besinlerde bile tohuma ulaşmak zor olduğu için tamamen organik olmuyor. Bundan dolayı da obezite ya da çeşitli beslenme problemlerine neden olabiliyor. (J, 26, Doktora Öğrencisi)

Genel itibarıyla çevre sorunları, tüm katılımcılar tarafından onaylanmaktadır. Büyük veya küçük toplumsal hayat standartlarını aşağı çekecek derecede çevre sorunlarının mevcut olduğu dile getirilmektedir. Katılımcıların çevre sorunlarının sosyal hayata etkisine dair bakış açılarına bakıldığında ise meseleye holistik bir tavırla yaklaşıtları görülmektedir. Çevre sorunları insan hayatını tek bir yönden değil, birçok yönden etkisi altına almaktadır. Katılımcılar, bu sorunları sosyal bir varlık olan insanın hayatını kuşatıcı bir güce sahip olarak görmektedir. Çevre sorunları, hem beden hem ruhen hem de sosyal boyutlarıyla insanların hayat kalitesini aşağı çekmektedir. Çevre sorunları; “endüstriyelizm, sınırsız büyüme, kaynakların tükenmesi, nüfus baskısı, çevre kirliliği, yok olan türler, toplumsal ve psikolojik sorunlar, doğaya ve kendine yabancılaşma, küresel ısınma, silahlanma ve savaşlar, nükleer riskler, yaşanmaz hale gelmiş kentler ve gen mühendisliğinin olumsuz sonuçları vb.” (Olgun, 2017, s. 103) daha da uzayacak bir liste ile kitlesel bir felaketin ışıklarını yakmaktadır.

Piknik alanlarına gittiğimde pis bırakma, ağaçlara zarar verme çok fazla çıkıyor karşıma. En başında sağlığımızla zaten her şeyin başı sağlık olduğu için büyük oranda etkilendiğimizi düşünüyorum. (B, 26, Yüksek Lisans Mezunu)

Şu an her evde minimum iki araba var. Ee noluyor bunlar? Egzoz dumanlarını düşünecek olursak havaya verdiğimiz zarar... Çevre sorunlarından biri de bu bence. (C, 27, Yüksek Lisans Mezunlu)

Bookchin'e (2017a, s. 79) göre insan yaşamı içerisinde maddesel varlığı olan evren artık insana yetmemektedir. Evren, sürekli dinamik yapısı ve hareketliliğiyle her geçen gün kompleks bir hâl almaktadır. İşte bu esnada insan, evreni işlevsel olarak kullanırken evrenin düzenli evren sistemi ile karşılıklı bir ilişkisini zorunlu kılmaktadır. Yani insanın gelişen ve büyüyen süreci içerisinde evren ile dengeli olacak bir ilişki kurmasının gerekliliğinden bahsedilmektedir.

Karadeniz yapısı gereği hani bol bol ağaç ve hani ne atsanız büyüyor zaten hani o yapılaşma, kökleşme birlikte de erozyonlar, sellerin getirdiği felaketler daha da azalıyor aslında. Ama biz ağaç dikmek yerine betonarme yapılarla uygun olmayan yerlerde aslında su yatağının olduğu dere yatağının olduğu alanlara burası çok güzel deyip yapılaşmalar kuruluyor ve bu yapılaşmalar çok da uygun olmuyor maalesef. Bir doğa olayı yaşadığımız zaman bu yapılarda bulunan insanlar zarar görüyor. (I, 27, Doktora Öğrencisi)

Hem fiziksel olarak sağlığını etkiliyor hem de ruhsal sıkıntılara neden olabiliyor. Şu an hani beslendiğimiz yiyecekler olsun ya da işte içtiğimiz su, soluduğumuz hava olsun hepsinde belirli düzeyde kirlilik söz konusu. Yani işte hava sorunlarının olması belirli bölgelerde özellikle akciğer problemlerine neden oluyor. (J, 26, Doktora Öğrencisi)

Çevre sorunlarına dair verilen yanıtlarda dünyayı tehdit eden büyük çaplı sorunlarla karşı karşıya kalındığı söylenmiştir. Bütün insanlığı etkileyen, dünya üzerinde etkisini gösteren sorunlar dile getirilmiştir. Ama bunun yanı sıra verilen cevaplar arasında olaya bu kadar geniş çaplı değil de daha spesifik sorunlara dayandıran görüşmeciler de olmuştur. Genel itibarıyla sağlık açısından bir olumsuz etkilenme olduğu vurgulanmıştır.

4.2. Doğal Kaynakların Tahribatının Boyutları

Teknolojik, bilimsel, endüstriyel vb. alanlarda yaşanan ilerleme adı altındaki gelişmelerle insanlık her geçen yıl doğaya daha fazla hâkim olmaya başlamıştır. “Günümüz toplumsal çağın korkunç trajedisi, sadece onun çevreyi kirletiyor olması değil, ayrıca doğal ekotoplulukları, toplumsal ilişkileri ve hatta insan ruhunu da basitleştiriyor olmasıdır” (Bookchin, 2017a, s. 100). Bu gelişmelerle ilişkili olarak buz dağının görünmeyen kısmında büyük bir sorun ile karşı karşıya kalındığı görülmektedir. Getirdiği fayda ileri zamanlarda yaratacağı zarar ile karşılaştırıldığında yok edilmekte olan doğal kaynakların ve dengenin tekrar sağlanamayacağı gerçeğiyle yüzleşmesini gerektirmektedir. Sorunlar fark edilip giderilmeye çalışılırken bulunan çözümler yeni, başka sorunların kapısını aralamaktadır. Bu konuda Mellor (1993, s. 40), doğal olanın yok edilmesinin ardından ormanlarla birlikte çölleşmeye başlayan yeryüzünün çok büyük bir felakete sürüklendiğini

ifade etmektedir. İklimsel yok oluş anlamında bunun tetikleyicisi olarak sanayi, ulaşım ve konutlar için kullanılan yakıtların yol açtığı gaz salınımını göstermektedir. Bu salınan gazlar ise doğanın kamufle edemeyeceği kadar fazla miktardadır. Bu durumda yeryüzü ve atmosferde sera gazı etkisine sebep olmaktaydı. Bu gazların yeryüzünün ormanlarını yok ettiğini, 2050 yılına gelindiğinde ise bu gaz oranının iki katına çıkacağını ifade etmektedir. Shiva ve Mies ise tahribatın ne denli önemli bir boyutta olduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

İklim felaketleri ve aşırılıklar şimdiden can almaya başladı. 2011’de Tayland’da, 2010’da Pakistan ve Ladakh’da yaşanan seller, Rusya’daki orman yangınları, sıklığı ve şiddeti artan tayfun ve kasırgalar ve ciddi kuraklıklar, insanın, son 10 bin yıldır bizlere istikrarlı bir iklim sağlamış olan, kendi kendini düzenleme yetisine sahip gezegenin iklim sisteminin istikrarını nasıl bozduğunun örnekleridir. İnsanlar endüstriyel tarım uygulamaları ile tarımsal biyoçeşitliliğin yüzde 75’ini yok etmiştir. Her yıl 3 ila 300 canlı türü yok olmaktadır (2018, s. 23).

Görüldüğü üzere doğal kaynakların tahribatı sayısal veriler üzerinden ifade edilerek örneklendirilmiştir. Bu sayısal veriler ekolojik sistemin büyük bir yıkımla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. İnsanın sebep olduğu bu yıkım yine insanı ve diğer canlıları ciddi anlamda etkilemektedir.

Yapılan görüşmelerde katılımcıların var olan tahribata ve boyutlarına yönelik görüşlerinin de Mellor, Shiva ve Mies’in tasvirsel analizlerini destekler nitelikte olduğu görülmektedir:

İşte bugün başımıza gelen pandemi bile insanoğlunun doğaya verdiği tahribat ve sonuçlarını görebiliyoruz. Bugün bir yer yansa onun yerine ağaç dikmek yerine ev yapılması, otel yapılması gibi rantlar. (A, 44, Doktora Mezunu)

Yani tahribat, ticaret için, kendi istekleri için o an hiçbir faydası olmadan ağaçların üzerine isim kazıma vb. piknikte ağaçların dallarını koparıp odun yakılması halbuki bu başka bir yerden temin edilebilir. Çok büyük bir sömürü olduğunu düşünüyorum. Çok fazla her yerin inşaat olması, bütün tarım alanlarının, ormanlık alanlarının yok edilmesi. (B, 26, Yüksek Lisans Mezunu)

Katılımcıların da ifade ettiği gibi doğayı yok eden tahribatın altında ekonomik sebepler bulunmaktadır. “Daha somut bir şekilde ifade etmek gerekirse, -doğal felaketler sonucu ortaya çıkan ekolojik altüst oluşlar ayrı tutulmak kaydıyla- günümüzde yaşadığımız ciddi ekolojik altüst oluşların temelinde ekonomik, etnik, kültürel, toplumsal cinsiyete dayalı ve benzeri çatışmalar yatmaktadır” (Bookchin, 2017b, s. 9). Bookchin ise doğayı yok eden ekonomik sebeplerin yanında birçok faktörün varlığından bahsetmektedir.

İnsanların kendilerine yaşam alanları oluşturabilmesi için doğayla uyum sağlamak yerine doğayı tahrip ederek kendilerine alan sağlamaları mesela benim için sömürü örneklerinden birisidir. (D, 42, Doktora Öğrencisi)

İşte evet özellikle bu sanayileşme ya da bu ozon tabakasının delinmesine çok katkıda bulunduk insanlık olarak. Çok hızlı zarar verdik ve güzel havamızı, suyumuzu tükettik ve sömürdük. (P, 45, Doktora Öğrencisi)

Sonuç olarak katılımcıların da belirttiği gibi doğaya yönelik ciddi bir tahribatın varlığı söz konusudur. Bu tahribatın verdiği ve vereceği yıkım konusunda bilinçli bir katılımcı kitlesinin mevcut olduğu görülmektedir. Büyük ya da küçük fark etmeksizin doğaya yönelik her yanlış hareketin yeryüzü ve insanlık için olumsuz sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere doğaya yönelik tahribatın niceliğine, boyutuna, derinliğine dair her anlamda doğanın sömürüldüğü, katledildiği ve tahrip edildiği konusunda farkındalık oluşmuştur.

Ayrıca doğa ve kadın ilişkisinde bunu ev içi emekle açıklayacak olursak şu bakış açısını getirebiliriz: Doğal kaynakların yok edilmesi, doğaya yönelik tahribat ve sonucunda ortaya çıkan ekolojik felaketler meydana gelmektedir. Ekolojik felaketlerden ve doğanın tahribatından ise en fazla kadınlar mağduriyet yaşamaktadır. Yani ekolojik felaketlere en fazla kadınlar maruz kalmaktadır. Sebebi ise ev içi emek kapsamında yer alan çocuk büyütme, besleme, yaşlı bakımı gibi görevlerin kadına ait olduğunun benimsenmesidir. Olası bir ekolojik felakette ise kadının bu görevleri onun sorumluluğunu fazlaştırmakta ve onun felaketlerden kaçmasını zorlaştırmakta veya ona engel olmaktadır. Özel alan içerisinde bütün emeğini ortaya koyan kadın, felaketlerden de en çok etkilenen taraf olmaktadır.

4.3. Doğayla İlişkileri Açısından Cinsiyetlerin Farklılaşması

Cinsiyetler açısından kadınlar ve erkeklerin sosyal hayat içerisindeki gündelik eylemlerinin, yeryüzü üzerinde kurduğu bütün ilişki biçimlerinin doğayla ilişkileri bakımından farklılaşıp farklılaşmadığı üzerinde durulmaktadır. Eğer benzerlik ya da farklılıklar varsa bunların sosyal hayatın hangi alanlarına nasıl yansıdığı anlaşılmak istenmektedir.

İnsani niteliklerin ve yaşamın zorunluluk, doğa ve kadınlarla bağdaştırılan çeşitli yönlerinin- beden olarak doğa, tutku ya da duygu olarak doğa, simgesellik-öncesi olarak doğa, ilkel olarak doğa, hayvan olarak doğa ve dişi olarak doğanın- aşağı görülmesi halen kadınların, doğanın ve insanın yaşam kalitesinin aleyhine işlemektedir. (Plumwood, 2004, s. 36)

Plumwood'un da (2004) yukarıda ifade ettiği gibi doğa ve kadın bağdaştırılmaktadır. Bu bağdaştırma bedensel, duygusal gibi birçok yönden ele alınmaktadır. Doğaya bedensel, simgesel ve dişil anlamında atfedilen söylemler hem doğanın hem de kadın yaşamının aşağı bir konumda yer almasına sebep olmaktadır.

Bu başlık ile doğa üzerinden bütünleşen bir cinsiyet aktarımının var olup olmadığı tespit edilmektedir. “Doğanın birbiriyle ilişkilendirilme biçimleri ve kadınların bu biçimlerine ilişkin tarihsel konumlarına ilişkin analiz ekofeminizmin hareket noktasını oluşturur” (Berktaş, 1996, s. 77). Doğa üzerinden bir cinsiyet aktarımının varlığı ekofeminist kuram kapsamına girmektedir. Bu konu ile ilgili ortaya çıkan analizler şu şekildedir:

Doğayla etkileşimimiz kadınla erkek birbirinden çok farklı. Yaradılış olarak da kimya olarak da biyoloji olarak da yani hormonal yapıdan tut da psikolojik etmenlere sosyal rollere kadar çok farklılar var ve bu farklılık tabii ki bence her şeyle kurduğu ilişkiyi etkiliyor. İşte kadınlar erkeklere kıyasla daha merhametli o yüzden doğadaki bir çiçeğe ya da bir dalın kurumasına veya işte ne bileyim buna benzeyen şeylere daha duyarlı olabiliyor belki. Bu anlamda cinsiyetler arasındaki farklılığın doğayla ve dış çevreyle kurduğumuz ilişkiyi çok derin bir şekilde etkilediğini ve büyük bir fark olduğunu düşünüyorum. (A, 44, Doktora Mezunu)

Yani bence bir kere erkeklerle kadınların bakış açıları bambaşka. Farklılık orada başlıyor yani olaylara vermiş oldukları tepkiler. Yani mesela bir kadının çok daha ince detaylara takılırken, küçük şeyleri düşünürken erkek çok düz mantık. Genele bakıyor, hiç detaya inmiyor bence. (C, 27, Yüksek Lisans Mezunu)

Cinsiyetler arası değişkenler doğal dünya ile olan ilişkilere de yansımaktadır. Katılımcıların da dile getirdiği şekliyle kadın ve erkek birbirinden doğal dünya ilişkileri sebebiyle de ayrılmaktadır. Bu sebeptendir ki “...cinsiyete dayalı analizlerin, doğa ile ilişkilendirilmesi kadınların tahakküm altına alınması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kimlik tahakkümü açısından ele alındığında erkek egemen olarak merkezi konumdayken kadın, siyasi, ekonomi ve kültürel şartlar dâhilinde çevre olarak tanımlanmıştır” (Yılmaz Aslantürk, 2018, s. 314). Bu durum doğa üzerinden bir cinsiyet aktarımının varlığını göstermektedir.

Şöyle bence fark var. Eşit olduklarını düşünmüyorum bakış açılarının doğaya karşı ya da dünyaya da doğayla ilişkilerinin. Çünkü mesela ekofeminizm doğada da hep şey doğa ve kadın birbiriyle özdeşleştiriliyor ve orada da şey deniliyor. Erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü sona ererse eğer insanın doğa üzerindeki tahakkümü de ancak bu şekilde sona erer diyor. O yüzden bence günümüzde de hala erkekler kadınlar üzerinde üstünlük sağlıyorlar. Bence doğa üzerinde de onların daha çok üstünlük sağladığını düşünüyorum. Çünkü bu teknolojik gelişmelere bağlı olarak yani baktığımızdan bizden iş alanında ya da çeşitli sanayide olsun ya da diğer alanlarda bizden daha fazla yer alıyorlar. Bu yüzden de bence hem çevre kirliliği açısından daha fazla yer aldıkları için hem de doğaya hakimiyet açısından kadınlardan daha şey olduklarını düşünüyorum farklı. (J, 26, Doktora Öğrencisi)

...Haberlerde gördüğümüzde doğaya zarar verenlerin, tahrip edenlerin sıklıkla erkekler olduğu dikkat çekiyor. Yani kadınların kasti olarak ağaç kestiği işte fidanları yerinden sökmeye çalıştığı değil de hani bir laf da vardır ya kadının elinin değdiği her yer güzelleşir, çiçek açar kadınlar daha çok sanki yapıcı daha böyle bahçe işleriyle balkon süslemeleriyle evin içinde çeşit çeşit çiçek yetiştirmeyle mesela çok bilinir. (Y, 34, Doktora Mezunu)

Sonuç olarak kadın ve erkek, doğal dünyayla ilişkileri bakımından farklılaşmaktadır. Kadının ve erkeğin farklılaşan bakış açıları doğal dünyadaki ilişkilerine de yansımaktadır. Erkeğin rasyonel bir ilişki kurduğunu, kadının ise duyguları ve merhametiyle hareket ettiğini görüşmelerde verilen yanıtlardan görmek mümkündür. Yani ekofeminizmin de

kuramına dâhil ettiği düalist bir bakış açısına denk düşen ikicilik konusu meydana çıkmaktadır. Bu ikicilik konusu ise daha önce de bahsedildiği gibi tahakküm biçimlerinin altyapısını oluşturmaktadır.

4.4. Kadın ve Doğa İlişkisi

Tarih boyunca kadın ve doğa, hep bir arada aynı cümle içinde yer almıştır. Kadın-doğa ilişkisi ya da bağlantısı süregelen bir ortak görüşe bürünmüştür. Kadının doğaya yakınlık derecesi, doğa ana kavramı, annelik ve buna dair şeylerin kadın için doğa ile ilgili olup olmadığına dair sorular oluşturulmuştur. Doğa, cinsiyetlendirilerek bu cinsiyetten kaynaklı kadının doğaya daha yakın olup olmadığı öğrenilmek istenmektedir. Doğa ile kadın arasında bağ kurulurken erkek ile kültür arasında da bağ kurulmaktadır. “Kadınlık ile doğa arasında bağlantı olduğu düşüncesi çoğu kişiye toprak anaları, edilgen ve doğurgan hayvanları, bedenlerine gömülü, düşünmeden yaşayan ‘gebeş karıları’ çağrıştırdığı için geri ve aşağılayıcı bulunuyor” (Plumwood, 2004, s. 35). Kadın ve doğa ilişkisi açısından ele alındığında kadına ve doğaya atfedilen bu nitelendirmeler olumsuz anlamlarla yüklüdür. Bu konu ile ilgili de ortaya çıkan analizler şu şekildedir:

Doğa ana tabii cinsiyetçi bir söylem. Üretmek kadının doğurganlığına atfedilen şey tabii ki doğa da üreten işte bir tohum ekiyorsunuz o size yüz katını tekrar verdiği için o üretme kısmı uyuyor. Ama burada bizim kadına atfettiğimiz değerler erkeği daha işlevsiz ve hatta bana göre sorumsuz bırakıyor. (A, 44, Doktora Mezunu)

Evet kesinlikle. Üretici olmaktan kaynaklı. Mesela biz dünyaya bir şey getirebiliyoruz. En basitinden çocuk dünyaya getiriyoruz. Ağaçlar da aynı şekilde öyle. Yani onların köklenip dallanıp budaklanmasıyla yani aynı şekilde erkekler bu konuya dıştan ve donuk bakıyorlar diye düşünüyorum. (B, 26, Yüksek Lisans Mezunu)

Kadının kurduğu doğa ilişkisi ile erkeğin kurduğu doğa ilişkisi farklılaşmaktadır. Buna sebep olarak kadın ve doğanın özdeş birçok yanının bulunduğu ifade edilmektedir. “Doğa ananın, bütünleştirici, şefkatli, üretken ve koruyucu vasıflarının dişil çağrışımları, kadının kendini, doğayı, gezegeni, yaşamı, biyolojik ve kültürel çeşitliliği koruma misyonu ile ortaya çıkmaktadır” (Ertuğrul Tomsuk, 2022, s. 115). Doğanın koruyuculuğu ile kadının çevreleyen koruyuculuğu kadın doğa ilişkisinde ortak bir özellik olarak ele alınmaktadır. Katılımcılar da kadının ve doğanın ortak birçok yönü üzerinde durmaktadır.

Kadın daha üretken, her zaman kendinden daha çok fedakârlık yapan değil mi? Daha çok verici olan kadın. Doğa ana dememizin nedeni de o işte. Doğa da aynı şekilde. Örneğin evladı ya da eşi, arkadaşı, dostu, akrabası ona ne kadar kötü davranırsa bile kadın hani o merhametiyle olayı çok fazla büyütmeyip alttan alıyor, fedakârlık yapıyor. Yani bir şekilde toparlıyor, düzeltmeye çalışıyor değil mi? Daha toparlayan taraf oluyor. Mesela doğada da bu var. (C, 27, Yüksek Lisans Mezunu)

Ana kavramı aslında verici olma anlamında merhamet inanılmaz bir merhamet duygusuyla yapamayacağı şey olmuyor korunma içgüdüğü vs. İhtiyaçlarımızın çoğunu biz doğadan karşılıyoruz. Onun için verici olması sebebiyle anneye benzetilmiş, kadına benzetilmiş olabilir. (F, 25, Yüksek Lisans Mezunu)

Sonuç olarak kadın-doğa ilişkisine yönelik genel itibarıyla olumlu yönde bir bakış açısına sahip olduğu fark edilmektedir. Gerçekleştirilen görüşmelerde kadın ile doğa arasında genel itibarıyla bir benzeşim kurulmakta; kadın, doğa ile özdeş olarak tasarlanmaktadır. Kadınlar duygu durumu itibarıyla erkeklerle kıyaslanınca kadının daha fazla duygularına göre yaşadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların merhamet, şefkat gibi evrensel duyguları erkeklere değil de sadece kadınlara ait bir özellikmiş gibi kabul ettiği ve sadece “kadın” cinsiyetine atfettikleri görülmektedir. Kadın akademisyenler tarafından kadının “anne” olmasının üretkenlik, verimlilik değerlendirmesine hizmet ettiği görülmüştür. Kadının doğa ile iç içe olması konusunda ise bunun sadece kadına özgü bir şey olmadığı, kadın ve erkeğin ikisinin de eşit derecede bir ilişki içinde olduğu belirtilmiştir. Doğaya atfedilen özellikler kadın için de geçerli kılınmaktadır. Doğa nasıl ki insanlık için bütün kapılarını sonuna kadar açıyorsa kadınların da özveri noktasında doğa ile örtüştüğü algısı kadın akademisyenlerin ifadelerinde de yer almaktadır.

Buradan hareketle kadın-doğa ilişkisinde ev içi emeği burada da görmek mümkündür. Ekofeminizmde kadın-doğa özdeşliğini ele alan yaklaşımlar mevcuttur. Kadın, doğa ile eş kabul edildiği ve ev içi emeği de sömürüye uğradığı için doğanın üzerindeki sömürüyü anlayıp fark etmesi daha çabuk ve kolay olmaktadır. Bu özdeşlikten doğan sömürü meselesinde kadınların doğanın maruz kaldığı sömürüyü erkeklerden daha yüksek düzeyde bir bilinçle anlamlandırdığı görülmektedir.

4.5. Kadın Emeği

Kadınlar tarih boyunca her zaman aktif role sahip olmuşlardır. Toplumda bütün yapıların içerisinde kadınların emeği yadsınamaz. Kadının sosyal ve iktisadi hayattaki emeği ve bu emeğin görünürlüğü üzerine katılımcılara görüşleri sorulmuştur. Kadın emeğine nasıl ve ne açıdan bakıldığının, bu emek hakkında ne düşünüldüğünün cevabı aranmaktadır. “...kadın emeği ve zihinsel değer yaratımını dışlayan kapitalist ataerki modeli, kadınları geçim kaynaklarından ayırarak ve geçimlerinin dayalı olduğu doğal kaynaklara, topraklara, ormanlara, sulara, tohumlara ve biyoçeşitliliğe yabancılaşarak şiddeti derinleştirmektedir” (Shiva ve Mies, 2018, s. 19). Kadının emeği kapitalist ve ataerki sistem içerisinde dâhil

edilmemektedir. Bu yüzden kadın ekolojik ve doğal dünyadan uzak kalmaktadır. Geçim kaynağı olan doğal dünyadan kadının ayrı tutulması onu ekosistemden uzaklaştırmaktadır.

Modern toplumda bile ev işi veya iş gücünde kadının emeği halen görünmüyor. Hiçbir yasayla korunmuyor. Sosyal hayatta, iş hayatında büyük bir rekabet söz konusu. İş hayatında kadının annelik vasfı çok fazla eleştirilen bir şey ne yazık ki. Kadın anne olacak diye yükselmesi, terfisi verilmiyor, işe alınmıyor. Yakın zamanda yine bir yerde sen çocuk doğurursun diye kadını işe almadılar. (H, 35, Doktora Mezunu)

Kadınların emeklerinin çok görülmediğini düşünüyorum. Erkeklerle göre daha geri planda kalıyorlar. Sadece iş yaşamında ya da iktisadi boyutta değil sosyal yaşamda da geri kalıyorlar. Çünkü kadınlar her ne kadar eşit olduklarını kadın-erkek eşit olmalı, oldu diye savunsak da hiçbir zaman bence o eşitlik tam olarak sağlanamıyor. Çünkü hala kadından beklenen roller daha fazla oluyor. Kadın evde hem işini yapsın hem de gitsin gündüz işte çalışsın. Ama erkeklerde o şekilde olmuyor günümüzde. Bence çok fazla da şans sunulmuyor kadınlara. Yani bence bu akademide de böyle. (J, 26, Doktora Öğrencisi)

Kadın emeğinin sömürüsü çok yönlüdür. Sadece bir alanda değil, birçok alanda emeklerinin sömürüsü mevcuttur. “Kadınlar çifte sömürüye maruz kalırlar: iş sisteminde ayrımcılığa uğrarlar ve aynı zamanda, karakteristik olarak ev işleri ve çocuk bakımının da yükünü taşımak zorundadırlar” (Giddens, 2013, s. 61). Katılımcılar da Giddens’in ifade ettiği gibi bu çifte sömürüye dikkat çekmektedir.

Kadın hem sosyal hayatını hem evdeki yaşamını hem çalışan bir insansa iş hayatını hepsini birden yürütmek zorunda kalan emeği de her zaman göz ardı edilen bir varlık olduğu için ev hayatındaki emeği mesela ev kadını diye bir meslek yok ama aslında en zor iş o. Çalışan bir kadın olduğu zaman hem eve para getiriyor hem ev işleriyle uğraşıyor. Çift rolü var. O yüzden kadının bu iki rolün içinde kavram kargaşası ve bu paradoksun içinde kaybolduğunu düşünüyorum ve emeğinin de göz ardı edildiğine inanıyorum. (L, 33, Doktora Mezunu)

Karşılıksız tek kelimeyle. Ya da bunu beklemiyor. Çok özverili diyebilirim tek kelimeyle. Hiçbir çıkarı yok. (N, 57, Doktora Mezunu)

Kadının en büyük emeği evde. O yüzden kadının sosyal ve iktisadi hayatındaki emeğinin büyük olduğunu düşünüyorum ve bazen erkeklerden daha büyük çünkü onların evdeki rolleri daha fazla. Annelik rolü var evin işi ama onun yanında da erkekle aynı işte çalışıyor olabilmek yani aynı işi yapıyorsun, aynı pozisyonda çalışıyorsun ama senin ondan daha fazla görevlerin, yüklerin var. (O, 42, Doktora Mezunu)

Çok fazla emeği var fakat hiçbir şekilde karşılık görmediğini düşünüyorum karşılıksız bir emek. (P, 45, Doktora Öğrencisi)

Kadının sosyal ve iktisadi emeğinin karşılığını alamadığını, hakkının yendiğini kesinlikle düşünüyorum. Mevsimlik işçilik, kayıtsız işlerde yer alırlar, akraba işlerinde yer alırlar ev içi emekleri sömürülür ne yazık ki. (Z, 46, Doktora Mezunu)

Görüşmelerde kadın akademisyenler, kadın emeğini ücret piyasası dışında kalan emek olarak adlandırmaktadır. Geçmişten gelen bu durumun günümüzde de hâlâ yerini koruduğunu ifade etmişlerdir. Kadının emeğinin görünmezliğini kadınların her anlamda pasif ve edilgen kılınmasının arkasında yatan sebep olarak görmektedirler. Plumwood’ un da bu duruma yönelik bir düşüncesi mevcuttur:

Kadınların geleneksel rollerini oynarken harcadıkları emek iktisadi sistemdeki sistemde sürekli ve düzenli bir biçimde hesap dışı bırakıldığı gibi (Waring, 1998) insanlık tarihi ve kültüründe önemli şeylerin öyküsü anlatılırken de es geçilir. Geleneksel olarak kadın “çevre”dir; erkeğin

kazanımlarının çevre ve koşullarını oluşturur, ama onun yaptıkları kazanımdan sayılmaz. (2004, s. 37)

Bu bağlamda kadının emek sistemindeki görünmezliği dikkat çekmektedir. Kadınlar toplumsal rollerini her zaman yerine getirmeye devam etmelerine rağmen insanlık tarihinin onların katkılarını görmediği ifade edilmektedir.

Katılımcılar kadın emeğinin hak ettiği karşılığın tam anlamıyla toplum tarafından gösterilmediğini ifade etmişlerdir. Kadın emeğinin daha çok arka plana atılan, görünmeyen emek olarak tanımlanması ortak paydasında buluşmaktadırlar. Toplumumuzda “ev kadını”nın mesleki ve toplumsal statüsünün olmaması, onun emeğinin hem ücretsiz hem de görünmez emek olmasına sebebiyet vermektedir. Kadınların sosyal, iktisadi, ev vb. toplumun her alanına nüfuz eden emeği mevcuttur.

4.6. Kadınların Karar Mekanizmalarına Katılımlarının Arttırılmasının Doğayla İlişkilerin Düzenlenmesinde Rolü

Toplumsal hayatta karar mekanizmalarına katılımı kadın sayısının düşük oranlarda olması politika ve uygulamalarda kadınların görüş ve düşüncelerine danışılmamasına neden olmaktadır. Bu konu başlığıyla doğrudan bağlantılı olması açısından değindiğimiz Pekin Eylem Deklarasyonu ve Platformu, kadın ve çevre alanında üç stratejik hedef belirlemiştir:

- Kadınların her seviyede çevre ile ilgili karar alma mekanizmalarına aktif olarak katılımı sağlanmalıdır.
- Sürdürülebilir kalkınma için politikalar ve programlarda cinsiyet ile ilgili konular ve bakış açıları bütünleştirilmelidir.
- Kalkınma ve çevre ile ilgili politikaların kadın üzerindeki etkilerini değerlendirmek için ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyelerde mekanizmalar kurulmalı ve güçlendirilmelidir (KSSGM, 1993, s. 60). Bu şekilde doğanın da kadınlar sayesinde ve yine kadın eli güçlendirilerek kurtarılabileceği uluslararası örgütler tarafından da kabul edilmektedir (Topgül, 2012, s. 73).

Maddelerde yer alan çevre, kadın ve sürdürülebilirlik kavramları ile aralarındaki ilişkinin önemli bir boyutta olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir bir dünya kurabilmek için kadının daha fazla görünür kılınması önemli bir nokta olarak gösterilmektedir. Kadının güçlenmesi ile doğanın kurtarılabileceği düşüncesi temel alınmaktadır.

Kadınların karar mekanizmalarına katılımlarının artırılmasıyla çevre tahribatına karşı önleyici bir süreç yönetimi işletilebilir mi? Karar verici mercilerde kadınların daha fazla yer almasıyla yeryüzünü daha farklı bir gelecek bekler mi? Kadınların yaklaşımlarının çevre sorunları üzerinde azaltıcı bir etkisi olabilir mi? Katılımcılardan da kadınların karar verici mekanizmalarda daha fazla yer almasıyla yeryüzü ve doğal dünya için gelecek daha farklı olur muydu, olursa nasıl farklılıklar olurdu sorularına cevap aranmaktadır. Bu gibi sorulardan çıkan sonuçlardan birkaçı ise şu şekildedir:

Farklılık olacağını düşünüyorum ama tüm sorunlara çözüm olacağını düşünmüyorum. Ama illaki bir farklılaşma olurdu yeryüzü açısından, çevre açısından bütün sorunlara olmasa da belki kısmen küçük sorunlara çözüm olabilirdi. (L, 33, Doktora Mezunu)

...Kadınların karar mekanizmalarında keşke daha çok yer verilseler kesinlikle atalarımızın da dediği gibi kadının elinin değdiği yerin çok daha güzelleşeceğini düşünüyorum. (Z, 46, Doktora Mezunu)

Ekofeminist mücadele içinde kadın-doğa özdeşliğine olumsuz anlam yüklemeyen ekofeminist savunucuları da bulunmaktadır. Kadın-doğa özdeşliğiyle beraber kadınların karar verici mekanizmalarda erkeklerle eşit bir oranda bulunması insanlığın doğayla olan ilişkisine de yansımaları olarak değerlendirilebilir. “Kadın hareketinin tartışmalarında eşitlik talebi genellikle ‘eril iş dünyasını’ değiştirme talebiyle bağlantılandırılıyor. Mücadelenin amacı, kadınlar için sadece ekonomik güvence, nüfuz ve kararlara katılım değil, ayrıca toplumsal hayata başka, ‘dişil’ yönelimler, değerler ve adabımuaşeret tarzlarını taşımak da amaçlanıyor” (Beck, 2011, s. 184). Kadının karar mekanizmalarında yeterli oranda yer almasının gerekliliğinin yanı sıra toplumsal hayata ve onu kapsayan doğaya bakış açısı, içinde bulunduğu değerler sistemi bütün toplumsal ilişkileri düzenleme anlamında önem arz etmektedir.

Kesinlikle getirir. Bence çok net çünkü kadınlar daha pratik zekalıdır, daha çabuk çözüm üretir. Erkekler daha düz mantık sorun ne, ne ortaya çıktı çözdük mü çözdük bu kadarıyla ilgilenirken kadın o sorun çıkmaması için neler yapılır diye alternatifleri çok daha fazla üretebilir. Tahribatlar böylece de önlenebilir. Türkiye’nin genel yönetimine baktığımızda da kadının imza yetkisi, karar vericiliği o kadar az ki erkeklerle göre. Erkekler düz mantık düşünüyor, etrafındaki aynı düşünen erkeklerle çalıştığı için eksikleri belki göremiyor bile. (Y, 34, Doktora Mezunu)

Olabilirdi. Bence kadının elinin değdiği yerlerin daha temiz, daha düzenli olabileceğini düşünüyorum. Daha fazla söz hakkımız olsaydı çok daha hem temkinli ilerleyen bir süreç olurdu. (R, 33, Doktora Öğrencisi)

Dünyada ve Türkiye’de kadınların karar mekanizmalarındaki oranlarına bakıldığında cinsiyetler arasında ciddi fark göze çarpmaktadır. Görüşmelerde kadınların karar alma mekanizmalarında daha çok yer alması, bütün sorunların çözülmesi için yeterli olmasa da genel itibarıyla görüşmeciler kadının yönetim mekanizmasında daha fazla yer almasıyla çoğu şeyin olumlu anlamda değişip dönüşeceğini ifade etmektedir. Yeryüzünde oluşmuş

tahribatı kadın çoğunluklu karar mekanizması tarafından tamamen yok edemese de önemli gelişmelere imza atılacağı düşüncesi hâkimdir. Sonuç olarak görüşmecilerin de ifade ettikleri gibi kadınların karar mekanizmalarında daha fazla yer alması gerekmektedir. Kadının yetkili olarak gerekli mevkilerde yeterli oranda yer almasının yeryüzünün tahribatının ve buna bağlı ortaya çıkan sorunların çözüme kavuşturulması yönünde olumlu sonuçlar doğuracağı değerlendirilmiştir.

Kamusal alanda daha çok kadının olması, ekolojik dengenin de yararına olacağını göstermektedir. Kadın, emeğini daha çok ev içine harcamaktadır ve bu emek ona atfedilmiş toplumsal cinsiyet rolü olarak kalmıştır, kalmaktadır. Ekofeminizm ve ev içi emek konusunda buradan şu anlam çıkmaktadır: Doğayı sömüren, tahrip eden aslında ataerkil bir zihniyetin sonucudur. Aynı şekilde kadının ev içi emeğinin sömürsünün kökeninde de eril sistem mevcuttur. Nihayetinde doğanın ve kadının ev içi emeğinin sömürsü temelde erkek merkezli dünya görüşünün sonucudur. Katılımcıların verdikleri yanıtlardan da anlaşılabileceği üzere ev dışındaki alanda kadın hâkimiyeti değil, erkek hâkimiyeti söz konusudur. Kadınların emeği ev içinde sınırlanarak erkek tarafından yok sayılmakta ve görülmemektedir. Kadının ev içi emeğini sömüren zihniyet ile doğayı sömüren zihniyet aynıdır. Kadın ne kadar fazla ev dışında emeğini sergilerse, özellikle de karar mekanizmalarına dâhil olursa doğanın sömürsü de o denli azalacaktır.

4.7. Kadınların Ev İçi Emeklerinin Ücretlendirilmesinin Doğa ile Doğal Dengenin Sağlanmasına Etkisi

Kadın emeği için özellikle de ev içindeki emeği için görünmeyen, karşılıksız emek denilmiştir. Kadının ev içi emeğinin yok sayılması, hayatının bir parçasıymış gibi algılanması kadının üstüne yapışmış bir zorunlu görev muamelesine sebep olmaktadır. Oluşturulan bu algıyı kırmak için kadınların görünmeyen ev içi emeğinin görünür kılınması adına ücretlendirme uygulaması getirilmesi hâlinde ne gibi sonuçlar ortaya çıkar? Bu durumla doğanın dengesine kavuşması arasında bir bağlantı kurulabilir mi? Yani ev içi emeğinin ücrete tabi tutulması uygulamasının doğanın doğal dengesine etki ve katkısı ele alınmaktadır.

Günümüzde kadınlar, ev, çocuklar ve eşyle ilgilenmeyi, anaçlık kavramı üzerinden bir görev olarak üslenme durumu vardır. Bu durumda doğurganlık ve anaçlıkla birlikte, ailenin mutluluğu, evin düzeni kadın sorumluluğundadır. Özgecilik varsayımı, kendi çıkarlarını hiçe sayarak, karşılık beklemeden başkalarına hizmet etmektir. Kadının aile hayatı özgecilik üzerine kuruludur. Tanımından da anlaşılabileceği üzere özgecilik, egoizmin karşıt anlamıdır. (...) Dolayısıyla kadınlar için özgecilik hem evde hem toplumda bir görev olmuştur. Buradan

hareketle, efendinin bu egoizmi kadın sorununa benzer olarak doğa içinde aynıdır. Doğaya yaklaşım kendi çıkarlarına hizmet edecek şekildedir. (Aytar, 2013, ss. 8-9)

Burada kadının ev içinde ona yüklenen sorumlulukları özgecilik kavramı ile anlatılmaktadır. Kadın doğurgan yapısı ve anneliğiyle birlikte kendisine evinin ve ailesinin sorumluluğunu yüklemektedir. Burada kadının kendisi dışında ailesine karşılıksız hizmet etmesi özgecilik kavramı üzerinden şekillendiği ifade edilmektedir. Kadının bu özgeciliği toplum içerisinde de bu şekilde karşılık bulmaktadır. Özgecilik kavramının karşısında ise egoizm kavramı yer almaktadır. Egoizm kavramı efendinin kavramıdır. Efendinin doğayı kendi çıkarları uğruna kullandığı dile getirilmektedir.

Kadının ev içi emeğinin ücretlendirilmesi ile doğanın doğal dengesine kavuşması arasındaki bağı ekofeminizm şu şekilde kurmaktadır: Ekofeminist yaklaşım, doğaya karşı olan tahakküm biçimlerinin aynı şekilde kadınlar üzerindeki tahakküm biçimleri ile ilişkili olduğunu söylemektedir. Yani doğanın yok oluşu ile kadınlara dair sorunların arasında bir bağdaştırma söz konusudur. Bunun sebebi ise doğanın edilgen, duygusal ve bedensel olarak nitelendirilmesidir. Bu nitelendirmelere aynı şekilde kadın da maruz kaldığı için kadın ve doğa özdeşleştirilmektedir. Bu özdeşleştirme, ikicilik ve tahakküm konusuna denk düşmektedir. Yani insanın doğaya karşı kurduğu tahakküm aslında bir yerde insanın insana kurduğu tahakkümdür. Tahakküm biçimleri olarak ikici, düalist anlayış içerisinde akıl/duygu ikiciliği göze çarpmaktadır. Bu, akla denk düşen “eril” zihniyetin duyguya hitap eden “dişil” veya “doğa” üzerindeki tahakküm biçimini göstermektedir.

Bu, aynı zamanda araştırmanın kilit noktasını oluşturan ekofeminizm ve ev içi emek konusunun birbiri ile olan ilişkisi ve bağlantısıdır. Ekofeminist kuramın ve feminizmin spesifik biçimde değerlendirdiği “ev içi emek” kavramı nasıl bir potada eritilebilir sorusuna verilen cevaplar bu başlık üzerinden değerlendirmektedir. Ekofeminizmin ev içi emek minvalinde değerlendirilmesi, içinde bulunulan dünya sistemine göz atmak demektir.

Kalkınma politikalarına cinsiyet bileşeninin dâhil edilmesi amacıyla öngörülen ilk yaklaşım ekofeminist yaklaşım olarak bilinmektedir. Erkeklerin kadına ve doğaya karşı sergiledikleri saldırgan tavra tepki olarak ortaya çıkmış olan Ekofeminist Yaklaşım’a göre ırkı, sosyal sınıfı, yaşı ne olursa olsun her kadının özsel bir değeri vardır. Patriyarkal ve kapitalist sistemler kadınları ve doğayı baskılamakta ve onları sömürmektedir. Ekofeministler tezlerini batı dünyasının kültür/doğa, kadın/erkek, akıl/beden, zeka/duygu, madde/ahlak gibi hiyerarşik ikilemler üzerine kurmuşlardır. Doğa, beden, duygu, ahlak kadını betimlerken, erkekler kültür, zeka, madde ile çevrili tek boyutlu kamusal dünyanın temsilciliğini yapmaktadır. Kadınlara yer olmayan bu dünyada, çevresel sorunlarda gün be gün katlanarak artmaktadır. (Özyol, 2013, s. 135)

Kapitalist ve ataerkil dünya, kamusal dünya düzenini işaret etmektedir. Kamusal dünyanın karşısında da özel alan vardır ki bu kadınların dünyasıdır. Özel alan, aslında ev içini temsil etmektedir. Ev içi emeği yok saymamak, değersizleştirmemek ve görünür kılmak, tıpkı

kamusal alan gibi olması adına ev içi emeği ücretlendirmek bir çözüm yolu olarak görülebilir. Ekofeminist söylem, kadın ve doğanın ortak kaderine vurgu yapmaktadır. Aynı sistem doğayı da yok sayıp değersizleştirmektedir. Kadının konumlandırılmadığı kamusal dünyada doğa da özel alan muamelesi görmektedir. Kadınlar dış dünyada yoktur ve kadınla özdeşleşen doğa da eril sistem tarafından tahrip edilerek sömürüye uğramaktadır.

Erkeğin eş zamanlı olarak hem doğaya hem de kadına, ikisi de özdeş kabul edilirken, kurduğu tahakküm içerisinde kadının ev içi emeğinin görünmemesi de yer almaktadır. Kadının ev içi emeğinin görünmemesinin sebebi doğaya da hâkim olan baskının, tahakkümün sahipleri olan erkek/akıl/erile hizmet etmesidir. Aslında ev içi emeğin ücretlendirilmesi, kadının üzerinde var olan tahakkümün ortadan kalkmasına fırsat verecek bir öneridir. Kadının üzerindeki tahakkümün azalması ve ortadan kalkması demek doğanın da yok olmasının önüne geçilmesi demektir. Doğa ve kadının aynı şekilde tahakküm altına alındığını öne süren ekofeminist kuram, bu tahakkümün ortadan kalkması gerektiğini savunur. Ev içi emeğin de ücretlendirilmesi bunun için gereken şartlardan birisi olarak kabul edilebilir mi? Bu sorunun cevabını öğrenebilmek ve bu ilişkiyi kurabilmek adına katılımcıların görüşleri şu şekilde olmuştur:

Peki devlet politikası olarak böyle bir şey olabilir mi diye düşündüğümüzde, bence olabilir. Biz rastgele bir eve gidip sen eşine para veriyor musun diye soramayız ama denetim açısından devlet eğer böyle bir şey yaparsa çok yüksek meblalar olmasa bile teşvik edici yani mesela çocuk doğururken ne diyorlar süt parası, mama parası, bez parası, yardım parası bunun gibi olabileceğini düşünüyorum. Kadının psikolojik olarak bu konuda kendini maddi olarak daha iyi hissedebileceğini düşünüyorum. (B, 26, Yüksek Lisans Mezunu)

Maddi olarak zaten olmalı. Kıymet görmeyince kadının bu sefer yapısı da gelmiyor ya da yapıyorsa da o da huzursuz hissediyor ve bunun huzursuzluğunu eşine de çocuklarına da yansıtıyor bence. Ama tam tersi belki bir karşılığı olsa daha motive olacak değil mi yaparken daha güzel yani kendini böyle daha vererek yapacaktır. Doğa doğal dengesine kavuşabilir mi? Yani bu şekilde yani eğer bir karşılığı verilirse daha motivasyonlu yapacağımız için işlerin daha yolunda gideceğini düşünüyorum o yüzden de kendiliğinden bir doğal dengeye kavuşacağını düşünüyorum. (C, 27, Yüksek Lisans Mezunu)

Kadının ev içi emeğinin ücretlendirilmesi kadının görünür kılınması anlamına gelmektedir. Kadının görünürlüğünün artması ise birçok yönden birçok değişime etki etmektedir. “Ev işlerinin ücretlendirilmesinin kadınlara getirisi sadece maaş çeki anlamına gelmemektedir, daha fazla sosyal hak demektir” (Aldemir, 2016, s. 83). Kadının ev içi emeğinin ücretlendirilmesi adına atılacak bir adım beraberinde birden fazla adımı getirmektedir.

Ev kadını dediğimiz kişilerin artı olarak kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilecek belli ücretler ülkenin ekonomik koşullarına uygun olarak verilebilir. Niye olmasın gayet de güzel olur. İnsanın değer görmesi zaten doğrudan doğaya da yansır. (D, 42, Doktora Öğrencisi)

Bence bu ütöpik bakış açısı olur. Çünkü bence hiçbir zaman o eşitlik, adalet sağlanmayacak. Belli boyutlarda azaltılabilir. Eğer o azaltılırsa kadın biraz daha görünür olursa ve piyasada biraz daha fazla yer alırsa iş yaşamında olsun, siyasette olsun, eğitimde olsun daha fazla yer

alırsa o evin içinden biraz daha çıkıp o dış dünyaya açılırsa tabii ki doğanın tahribatıyla doğa dengesinin değişeceğini düşünüyorum. Bir tarafın üstünlüğünün eşitliğe dönüşecek olmasından dolayı. (J, 26, Doktora Öğrencisi)

Kadınların iş gücü ücretlendirilerek kıymet görürse kesinlikle kadın bunu karşılığını verir. Kadın mutlu olursa ne kadar iyi olur, kendi refah düzeyini yükseltirse kendisine de topluma da doğaya da o kadar katkı sağlar. (Y, 34, Doktora Mezunu)

Görüşmelerde katılımcıların da genel itibarıyla çoğunluğu, bu ücretlendirme konusuna sıcak bakmaktadır. Kadının erkek karşısında daha görünür hâle gelmesinin doğanın dengesini de olumlu anlamda etkileyeceğini ifade etmektedirler. Katılımcıların büyük çoğunluğu ev içi emeğin ücretlendirilmesine sıcak bakarak bu durumun doğal dengelere de yansıtacağını düşünmekte, kadın emeğinin erkek egemen dünyada görünür kılınmasının gerekliliğini vurgulamakta ancak bu bağlantıyı kuramayan katılımcılar da olmaktadır.

4.8. İstihdamda Cinsiyet Eşitsizliğinin Sürdürülebilir Dünya Açısından Yarattığı Engeller

Dünyanın daha sürdürülebilir ve yaşanabilir kılınması gerekmektedir. “Gelecek açısından yaşamı sürdürebilir kılan bir toplum, kadınların çıkarları ve önceliklerinden yola çıkmalıdır” (Mellor, 1993, s. 25). Var olan sistemsel yapılar, kadınların önüne engeller koyarak onların birçok sorunla mücadele etmesini gerektirmektedir. Shiva ve Mies (2018), “Kadınların, Çocukların ve Çevrenin Yoksullaştırılması” başlığı altında Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı üzerinden kadınların yeryüzündeki görüntüsünü ortaya koymaktadır. Bu kapsamda yapılan araştırmalarda birkaçı haricinde kadınların eğitim, sağlık ve ekonomik durumlarının iyileşmeden ziyade kötüye doğru gittiği ifade edilmektedir (s. 145). Kadınların cinsiyet temelli bir dünyada konumlanmaları ve bu konumlarını koruyabilmeleri için mücadele etmeleri gerekmektedir. Cinsiyet temelli bölünmüş bir dünyada oluşan zararlı durumlardan yine en çok kadınlar etkilenmektedir. “Yapısal düzeydeki araştırmalar ise, ev içindeki (dışarıda tam zamanlı çalışan erkekler ile kadınlar arasında bile görülen) eşitsiz işbölümüne, ayrıca iş türleri ile terfi olanaklarının belirlenmesinde cinsiyetin (bireysel hünerler ile vasıflardan çok daha fazla olarak) büyük rol oynadığı işe alma kalıbındaki ayrımcılıklara eğilmekteydi” (Üzel, 2006, s. 67). Araştırmalar hem ev içinde hem de ev dışındaki iş dünyasında cinsiyet eşitsizliğinin varlığını işaret etmektedir.

Bu konu başlığına gelindiğinde kadın akademisyenlerin kamusal alanda dışlanan kadın emeği ile yeryüzü tahribatının devam ettiği bir dünyada sürdürülebilirlik konusunda neler düşündükleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kadınların emeklerinin yok sayıldığı ya da

haklarını alamadığı bir dünyada sürdürülebilirlik hakkında konuşulabilir mi? Sürdürülebilir dünyanın önüne engellerin çıkması demek ekolojik anlamda ciddi ve büyük sorunların baş göstermesi demektir. Mellor’a göre bu sorunlardan en ağır şekilde etkilenecek olanlar ise “yoksulların en yoksulu” olarak adlandırdığı kadınlardır. “Eşitlikçi ve yaşamı sürdürebilir bir geleceği amaçlayan bir politik hareketin çıkış noktası, bugünkü sistemden en kötü etkilenenlerin perspektifi ve gezegenimizin bu insanları yaşatma kapasitesi olmalıdır. Bundan dolayı geleceğe uzanan yeşil yola kadınlarla başlamamız gerekmektedir” (Mellor, 1993, s. 23). Yani kadınların yaşadığı her sorun dünyayı sürdürülebilirlikten uzaklaştırmaktadır. Sürdürülebilir bir dünyanın kilit noktası ise kadınlardır.

Kadın değer görmedikçe, o değer karşılığını almadıkça çok zor. Yani sanmıyorum eğer öyle olsaydı şu an gayet sürdürülebilir enerjilerin, atıkların her şeyin dönüştürüldüğü bir dünyada olurduk. Şu an bunlar yoksa farklı çözümler düşünmek gerekiyorsa o farklı çözümler içerisine kadın ilk sırada mutlaka yer almalı. (Y, 34, Doktora Mezunu)

Kadının emeğini yok sayarsak dünyada hiçbir şekilde sürdürülebilirlik sağlanamaz. Özellikle yeryüzünü tahrip ettiğin zaman yani bu doğal dengeyi bozduğun zaman zaten dünyanın dengesini de bozmuş oluyorsun. Dolayısıyla da sanmıyorum yani hayır diyorum bu konuda mümkün değil. (P, 45, Doktora Öğrencisi)

Yok hayır olamaz. Sadece kadın değil insanın emeğinin, verdiği mücadelenin karşılığını alamaması sürdürülebilirliği engeller. Eğer kadın temel hak ve özgürlüklerini elde edemediyse ne bileyim engelleniyorsa sürdürülebilir bir düzene geçilebilir ancak mikro düzeyde olmaz o iş bence. (H, 35, Doktora Mezunu)

Kadının görülme-yen emekleri gerek ev içinde gerekse kamusal alanda hâkimdir. Bu durum, doğanın geleceği açısından sürdürülebilir bir dünya kurmaya engel teşkil etmektedir. Katılımcıların da ifade ettikleri gibi kadının bütün emeğinin özel alan ve kamusal alanda görünmemesi hâlinde sürdürülebilirlikten söz etmek mümkün değildir.

Görmezden gelinerek hiçbir zaman bunun mümkün olacağını düşünmüyorum. Kadının emeğinin karşılığı verilirse o daha iyi hissedeceği için olaylara vereceği tepkiler, bakış açısı ya da kendinden yapacağı o şeyler daha da artacağı için sürdürülebilir bir dünya kurmak daha da mümkün olacaktır. (C, 27, Yüksek Lisans Mezunu)

Sürdürülebilir bir dünya için cinsiyet eşitliği şart. Kadın ve erkeklere eşit fırsatlar, eşit eğitim hakları, eşit kariyer fırsatları sunulduğunda muhtemelen kadın da ürettiği yaşam içerisinde belli politikalar geliştiriyorsa belli dengeler kuruyorsa doğaya daha duyarlı bir yaşam elde etmek için elinden geleni yapıyorsa bu daha fazla etki gösterecek. Kadının işteki kariyeri pozisyonu devam ederse de herhalde sürdürülebilirlik de devam eder gibi geliyor. (A, 44, Doktora Mezunu)

“Ekofeminist yaklaşım uygulamaları kolaylaştıracak yöntemler anlamında kifayetsiz kaldığından Birleşmiş Milletler’in kadın on yılı olarak kabul ettiği 1975 -1985 döneminde, kadınların yok sayıldığı yoksullukla mücadele ve kalkınma politikaları tekrar büyüteç altına alındığı görülmektedir” (Özyol, 2013, s. 135-136). Katılımcıların çoğu, sürdürülebilir bir dünya için cinsiyet eşitliğinin şart olduğunu dile getirmiştir. Kadınların dünyada sistemsal yapılar içerisinde daha görünür olması

gerektiğini ifade etmektedir. Sürdürülebilir bir dünya oluşturabilmek için olmazsa olmaz, kadınlar ve onlara yönelik oluşturulan sosyal politikaların ve kurumların eşitlikçi bir yapıya sahip olmasıdır.

4.9. Doğa ve Kadının Varoluş Mücadelesini Güçlendirecek Bireysel ve Toplumsal Kazanımlar

Ekofeminist kuramda kadın ve doğa özdeş bir konumda yer alır ve ortak bir mücadeleyi sahiplenir. Kadın ve doğanın arka plana itilmesi, görünmemesi, varlığının ve emeklerinin farkında olunmaması dolayısıyla bu olumsuzlukları sonlandırmak adına harekete geçmek gerekli görülmüştür. Ekofeminist teori de bu hareketin bir parçasıdır. Kadının da doğanın da var olma mücadelesinin sesi olmuştur. Bu mücadelenin daha etkili ve kalıcı şekilde yapılması, daha güçlü temellere dayanması için birtakım girişimlerde bulunmak gerekmektedir. Girişimlerin hem bireysel hem de toplumsal düzlemde birtakım kazanımlar getirmesi gerekmektedir. Kadının ve doğanın ortak mücadelesi neticesinde bireysel ve toplumsal bazda elde edilen kazanımlara tarihten örnek verilebilir. Daha önce de ekofeminist hareketler konu başlığının altında ele alınan “Chipko Hareketi” başarılı kazanımlardandır. Kadınların doğayı korumak adına canları pahasına giriştikleri mücadelenin, hem bireysel anlamda kadınların farkında ve bilinçli oldukları hem de toplumsal anlamda seslerini geniş kitlelere duyurmayı başarabildikleri için varoluş mücadelesi adına anlamı büyüktür. Sıradan kadınların mücadelelerindeki kararlılık ve liderlik vasıfları önemli bir yere sahiptir. “Chipko hareketinin kalıcı gücünün kaynağı onlar gibi kadınların görünmez güçleridir” (Shiva ve Mies, 2018, s. 386).

Katılımcılara yöneltilen, kadın ve doğa yeryüzündeki varlığını daha fazla hissettirmek için bireysel ve toplumsal düzlemde ne gibi yollar izlenmeli, nasıl bir program yapılmalı, nereden harekete başlanmalı gibi sorulara cevaplar aranmaktadır. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları ise aşağıdaki gibidir:

Doğayı ve kadını tahrip eden durumlara çok fazla ceza verilirse yani bu caydırıcı cezalar diyebiliriz. Duyarlılığı, hassasiyeti başkasının yaşamına karşı duyduğumuz saygıyı artıran değerlere ihtiyacımız var kadının için de erkek için de. Belki o değer sistemini din verebilir, sosyal yaşam verebilir, bakış açımız verebilir, Allah inancım verebilir ne veriyorsa ama o değerler güçsüze, zorda kalmışa yardımcı olmayı içselleştirmemiz lazım. (A, 44, Doktora Mezunu)

...Ailenin bu konuda tabi özellikle kadının rolü bu konuda daha büyük özellikle ev kadınıysa daha büyük. Çünkü çocuk vaktinin çoğunu anneye geçiriyor. O yüzden kadınların eğitiminin hem doğa açısından hem nesillerin sağlıklı yetiştirilmeleri açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Toplumsal açıdan da yine aynı şekilde dediğim gibi bu devlet katkıları olabilir

belki. Onun dışında işte doğaya ne olabilir? Mesela ağaç dikme kampanyaları olabilir, çevre temizleme mesela Antalya taraflarında yapıyorlar çöp toplama işte denizi temizleme... (B, 26, Yüksek Lisans Mezunu)

Belki ders içeriği, müfredatlara bununla alakalı konular eklenebilir değil mi? Sürdürülebilirlik açısından doğaya verilen zarar açısından yap, etten ziyade içselleştirebilecekleri bir şekilde müfredatlara da koyulabilir, sosyal etkinlikler düzenlenebilir. Üniversitelere de bu konuda bayağı iş düşüyor bence. (C, 27, Yüksek Lisans Mezunu)

Katılımcıların genel itibarıyla değindiği konular arasında devlet mekanizmalarındaki işleyişte bir değişiklik olması da vardır. Yani devlet bünyesindeki her alanda yapılacak olan değişiklikler yasalar, işleyişler, yaptırımlar gibi düzenlemeler; kadına, ev içi emeğine ve doğanın varlığına olumlu anlamda katkı sağlayacaktır. “Yasal düzenlemeler de, bir toplumun, kendi içindeki örgüt yapısını etkilemekte oldukça doğrudan ve etkin bir araç olarak gözükmektedir. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken nokta, yasal düzenlemelerin soyut değil, bir toplumu oluşturan öteki öğelerin bir sonucu biçiminde ele alınması gereğidir” (Kongar, 2013, s. 288). Yasal düzenlemeler toplum yapısında derin etkiler bırakacak güce sahiptir. O yüzden yasal düzenlemelerin topluma sağlayacağı katkı önemli hale gelmektedir.

Bence eğitim ama maddi, manevi iki yönlü eğitim. (F, 25, Yüksek Lisans Mezunu).

Bence makro değil de yine mikro düzeye inmemiz gerekiyor. Gerekirse gündelik hayatta daha aktif rol üstlenmeli siyasetçiler. Kadını topluma kazandırıp, kız çocuklarının eğitimleri için çabalamalıdır. Kadınların eğitim sürecinden sonra iş hayatına atılmalarını yine eşit mekanizmalarla, eşit sınavlarla, mülakatlarla sınavlar zaten eşit oluyor ama özellikle mülakatlarda kadın olduğu için engellemelerin kalkması gerekiyor. Aslında sadece siyaset açısından bakmıyorum buna. Toplumun zihniyetinin de değişmesi gerekiyor bence. Daha etik, daha ahlaklı bir şekilde kadına, erkeğe, çocuğa, bitkiye, doğaya eşit seviyede sorumlulukla yaklaşmak gerekiyor. (H, 35, Doktora Mezunu)

Yine Kongar’ın belirttiği gibi yasal düzenlemeler, tek bir boyutta değil onu oluşturan diğer yapıların varlığıyla şekillenmektedir. O yapılara aile, siyaset ve eğitim gibi kurumlar da dâhil olmaktadır ve olmalıdır. Katılımcıların da kadın ve doğanın mücadelesine olumlu anlamda etki edecek kazanımları değerlendirirken bu çok boyutluluğu dikkate aldıkları görülmektedir.

Bununla ilgili akademik çalışmalar yapılabilir, uzmanların iş ortamındaki yöneticilerin bu konudaki görüşleri alınabilir, bu gibi çalışmalar buna katkı sağlayabilir. (I, 27, Doktora Öğrencisi)

Bireysel olarak çekirdek aileden başlamak gerekiyor. Önce bireyleri yetiştirmek için ebeveyn olma kararını verirken kendimizi değiştirmeliyiz. Ebeveyn olarak o çocuklara doğruyu öğretmek için önce doğruyu yaşamamız gerekiyor. Doğanın bir şeylerini kullanırken ona nezaketli saygılı, limitli davranırsam çocuğum da öyle yapacak. Bu iş erken yaşlardan itibaren sürdürülmeli. (K, 38, Doktora Öğrencisi)

Kadın ve doğa benzer bir varoluş mücadelesi verirken bireysel ve toplumsal düzlemde yapılacak şeyler, katılımcıların çoğunun dile getirdiği üzere genel olarak üç başlık altında toplanabilir: Bunlar; aile, eğitim ve yasal düzenlemelerdir. Bu üç başlık hem bireysel hem

de toplumsal anlamda işlevsellik kazandırmaktadır. Farkındalığı yüksek ve bilinçli bir birey olmanın olmazsa olmaz şartı eğitim olarak ifade edilmektedir. Eğitimin ilk basamağı ise ailedir. Anne ve babanın bilinçli, eğitilmiş bir ebeveyn olması bilinçli nesillerin yetiştirilmesi demektir. Bireylerin aileden aldığı eğitimin daha sonraki eğitim basamaklarında da devamı önem arz etmektedir. Bu yüzden yapılması gereken yasal düzenlemeler ile eğitim kurumlarında kadına, doğaya daha doğrusu tüm canlılara karşı takınılacak tavrın öğrenilmesine, öğretilmesine eğitim kurumlarında devam edilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca bunların dışında iyileştirmeler için yapılması gerekenler listesinde toplumsal düzlem için cezai yaptırımlara daha sert ve caydırıcı bir düzenleme getirilmesi gerektiği görüşü de yer almaktadır. Kadının ve doğanın verdiği mücadeleye olumlu yönde bir şeyler katmak adına bu mücadele toplumun tüm kesimlerine yayılmalıdır.

4.10. Gelecek Kuşakların Farkındalık ve Bilinç Düzeylerinin Arttırılması İçin Gerekli Toplumsal Mekanizmalar

Toplumun bilinçlenmesine ve farkındalığa sahip bir toplumun meydana gelmesine ihtiyaç olduğu görülmüştür. Doğanın insanlara sağladığı faydalar ile kadın emeğinin toplum üzerindeki etkisi hakkında daha bilinçli, bunun farkında nesiller yetiştirmek adına nasıl bir mekanizma geliştirilebilir sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri alınmıştır. Mellor (1993) ise toplumsal mekanizmaları elde edebilmek için kolektif bir gücün yakalanarak yapay biçimde toplumun üzerine yapışan sınırların kaldırılması gerektiğini dile getirmektedir. Onun yerine daha başka formda sınırların oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir.

Kendi içimizdeki, kendi yaşamlarımızdaki, birbirimizi ve toplumlarımız arasındaki, insan ırkı ile doğal dünya arasındaki sahte sınırları yıkarak hem toplumu hem de kendimizi dönüştürmek zorundayız. Yaşamlarımızda birbirimize ve doğal dünyaya karşı saygı, hoşgörü, eşitlik, ilgi, anlayış ve hürmetle davranmamızı sağlamak için gerekli olan sınırları yaratmalıyız. (Mellor, 1993, s. 308)

Burada başka formdaki sınırları oluşturmanın gerekliliği dile getirilmektedir. Bunun ise bir görev bilinciyle hareket ederek gerçekleştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Başka formdaki sınırların toplumun ve bireyin dönüşümünü mecbur kıldığı düşüncesi hâkimdir.

Katılımcıların toplumda doğanın ve kadının yerini korumak ve bunu daha ileri seviyelere taşımak için yapılması gereken mekanizmaların neler olabileceği sorusuna verilen cevaplardan birkaçı aşağıda verilmiştir:

Kadının ve erkeğin eğitim seviyelerinin yükseltilmesiyle daha iyi nesiller yetiştirileceğini düşünüyorum. Burada tamamen eğitimle olacağını düşünüyorum. (M, 29, Doktora Öğrencisi)

Bilinçli nesiller yetiştirmek için bilinçli annelerin olması lazım. O yüzden eğitim ve kadının maddi kazancının da olması lazım ki kendini geliştirip yetiştirebilsin. (R, 33, Doktora Öğrencisi)

Katılımcıların özellikle belirttiği üzere insanın gerekli düzeyde bilinç sahibi olması gelecek kuşaklar adına yaşanabilir bir dünya için gereklidir. “Günümüz insanının gereksindiği şey, kendisinin dışındaki dünyada ve kendi benliğinde olup bitenleri anlamasını sağlayacak düşünsel bir nitelik kazanmak; böylece, önünde bulduğu bilgilerden bu amaçla yararlanabilmek için gelişkin bir düşünce düzeyine çıkabilecek duruma gelebilmektedir” (Mills, 2007, ss. 14-15). Mills’in de üzerinde durduğu gibi bilinçli bir toplum mekanizması için var olan bilgilerden yararlanabilme düzeyine sahip olunması gerekmektedir.

Eğitim seviyesi yüksek, refah seviyesi yüksek olan kadınlar toplumumuzda şu an olanın aksine daha çok çocuk dünyaya getirmeli bence. Hem çalışan kadının eğitim seviyesi yükseldikçe yetiştirdiği çocuğun da kesinlikle daha farklı olacağını düşünüyorum. Ancak şu anki toplumsal düzen bunun önüne engeller koyuyor. Yani doğum iznini alamamak, çok kısa sürede bu iş düzenine geri dönmek pek çok arkadaşımız şu an bundan dolayı çocuk yapmayı erteliyor. İşte o yüzden o çocuğu büyütemiyor. (Y, 34, Doktora Mezunu)

Kadın emeğine yönelik bir farkındalık oluşturmak adına her alanda bir şey yapılmalı. Televizyonda, internette, okullarda, sosyal medyada kadın emeğine yönelik bir farkındalık geliştirilmeli diye düşünüyorum. Toplumsal cinsiyet açısından sağlıklı kendi özümüze dönmeliyiz diye düşünüyorum. Bizim atalarımız kadınlara çok değer veriyorlardı, el üstünde tutarlardı. (Z, 46, Doktora Mezunu)

Doğanın ve kadın emeğinin daha görünür olduğu bir toplum düzeni istenmektedir. Toplumda bilinçli nesiller yetiştirmek adına kurulması gereken mekanizmalara katılımcılar benzer yaklaşımlar sergilemişlerdir. Toplumun temel kurumlarından olan aile ve eğitimin, farkında ve bilinçli nesiller yetiştirmek için önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmektedir. Bir mekanizma kurulmak ve geliştirilmek istenecekse bunun aile ve eğitim sistemiyle iş birliği hâlinde yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bunun için de ilk olarak var olan aile yapısının içinde değişikliklere gidilmesi gerekmektedir. Toplumun en küçük yapı taşı olarak aile ve içindeki bireylerin kadın ve erkek rollerine bakış açısı değişirse, kadın ve erkek yetiştirdiği çocuğa rol model olursa bu toplumun geneline yayılır. Bu değişim ise aile içinde eğitimle mümkün olmaktadır. Yani aile ve eğitim bu mekanizmanın kilit noktalarıdır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada tarihsel süreç boyunca gelişen ve değişen dünya betimlenirken feminist bir bakış açısıyla yürütülen araştırma ve inceleme ile bir saptama yapılmaktadır. Feminist bir bakış açısıyla bakılması nedeniyle toplumsal yaşamın cinsiyetçi söylemiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Toplumsal ögeler, yeryüzü cinsiyetçi söylem üzerinden hareket etmektedir. Feminist teorinin içerisinde yer alan ekofeminizmin kadın-doğa etkileşimi ile ev içi emek kavramlarının tarihsel ilişkisine yönelik bir bakış açısı vurgusu söz konusu olmaktadır. Feminist kuram aracılığıyla cinsiyetler üzerine kurulmuş bir sistem içerisinde ortak kadere maruz kaldıklarını ifade eden ekofeminist görüşe göre doğanın ve kadının ev içi emeğinin yeri anlaşılmaya çalışılmıştır. Toplumsal hayatta ve yaşamın her alanında cinsiyetçi söylemle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu bize ev sahipliği yapan doğa için de kadının ev içi emeği için de geçerlidir. Toplumsal yaşama ve diğer tüm canlılara ev sahipliği yapan doğa ve toplumun yarısını oluşturan kadınlar, bu cinsiyetçi söyleme karşı tarih boyunca sürekli bitmeyen bir mücadelenin içinde yer almak durumunda kalmışlardır. Ekofeminizm ana başlığı altında yapılan bu çalışmada doğanın karşı karşıya kaldığı sorunlar ile kadına atfedilen ev içi emeği sorunsalı arasındaki ilişki ve doğanın kadın ile bütünleşmiş cinsiyetçi yapısı ifade edilmektedir. Doğanın araç olarak kullanılması da kadının ev içi emeği de ataerkil sistemin hizmetini yapar hâle gelmiştir.

Toplumlar her zaman aktif ve hareket hâlinde. Değişime yönelik potansiyeli her zaman mevcuttur. Bu değişimlere ise cinsiyetçi ideolojiler etki edebilmektedir. Bu etkiye dâhil olan, bütün dünya sistemini etkilemiş bir toplumsal olayı Sanayi Devrimi ile görmek mümkündür. Sanayi Devrimi ile birlikte sosyal yapı bu durumdan fazlasıyla etkilenmiş ve önemli değişim süreçlerine girmiştir. Toplumun bütün yapıları böylelikle büyük bir değişim ve dönüşüm içerisine girmiştir. Bu evreden sonra ise doğanın hızla tahribatı ve kadın emeğinin değersizleşmesi ve görünmezliği ortaya çıkmaya başlamıştır. Erkek egemen yapı içinde toplumun her alanında mevcudiyetini derin bir şekilde göstermiştir. Eril düşüncenin tahakkümü kadını eve ait konumlandırırken, doğayı bir araç olarak görmüş ve kendine hizmet etmesi için kullanmıştır. Bu duruma karşı feminist teori, kadının yerini ve haklarını korumaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Yine feminizmden doğan ekofeminist teori, kadın ve doğaya olumsuz anlamlar yükleyerek kadının ve doğanın özdeş kabul edildiğini vurgulamaktadır. Kadın nasıl ataerkil toplum içerisinde ikincil konumda bırakılıyorsa doğa da aynı şekilde ikincil pozisyonda insanlığın sömürüsüne açık bir araç olarak kalmaktadır. Bu çalışma esnasında da kadın-doğa özdeşliğinden ortak kadere karşı

mücadele esas olmuştur. Ekofeminist kuramın doğaya yüklediği anlamların ev içindeki emeğe yönelik nasıl izler taşıdığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu izlerin olumlu ve olumsuz anlamda kurduğu bağlantılar üzerinden kadın-doğa-emek ilişkisinin betimlemesi ele alınmıştır. “Bu bağlamda, ekofeminizm, en temel başarısı kadınların ezilmesi ile doğanın tahakküm altına alınması arasındaki bağlantıların kuramsallaştırılmasına büyük katkıda bulunmasıdır” (Üzel, 2006, s. 199).

Ekofeminizme var olan düalist açıdan yaklaşıldığında kadın-erkek ayrımından türeyerek doğal olanın kadınların alanına dâhil olduğu kültür/akıl kısmının ise erkeklerin alanını kapsadığı şeklinde bir söylemi yani erkeğin kültür kadının merhamet ve diğer duygu durumları ile bağdaştırıldığını, kadının doğa/özel alan erkeğin kültür/kamu alanını temsil etmesine eleştirel bir bakış açısı getirdiğini görmekteyiz. Adams’ın (2005), bu duruma karşılık “kadınların erkeklerden daha şefkatli olduğunu mu iddia ediyorsun? Hayır. Erkeklerle özdeşleştirilen bir düşünme biçiminin kadınlarla özdeşleştirilen bir tepki gösterme ve düşünme biçimi üzerinde hâkimiyet kurduğunu iddia ediyorum” şeklinde bir argümanı bulunmaktadır.

Erkek egemen tahakküm ve neticesinde ortaya çıkan ikicilik, kadın ve erkeği keskin bir şekilde ayırık tanımlamaktadır. Yeryüzü ise bu ikiciliklerle araç hâline gelerek eril zihniyetin hizmet alanına dönüşmüştür. Eril zihniyet, kadına ve doğaya belli roller biçmiş ve bu roller toplumsal süreç içerisinde içselleştirilmiştir. Bunun neticesinde kadının ve erkeğin rolü birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrılma erkeği hem sosyal hem de ekonomik anlamda evin dışındaki kamusal alana ve doğaya hâkim olması yönünde bir süreç götürürken kadını ev içine ait özel alana konumlandırmıştır. Ataerkil zihniyetin varlığını zaman boyunca hissettirmesi ve bunun devam edecek olması toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliğin artmasına ve derinleşmesine yol açmıştır.

Cinsiyet rollerindeki keskin ayrımlar, ataerkil sistemle birlikte değişmiş; dönüşmüştür. Toplumsal yapıların ve doğanın nasıl hizmet alanına dönüştüğünü ekofeminist kuram ele almaktadır. Doğanın tahakküm altına alınmasında ataerkil oluşumun payı ile kadının baskı ve denetim altına alınmasındaki ataerkil sistemin payı eş değer görülmektedir. Kadının baskı ve denetim altına alındığını gösteren bir diğer durum ise ev içi emektir. Kadınların ev içindeki uğraşları, kapitalist sisteme ve erkeğin tüm ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet etmektedir. Doğa da aynı şekilde ataerkil kapitalist sistemin kullanımına açık bir alan olup, eril zihniyetin amacına giden yolda bir araç olarak konumlanmıştır. Kapitalist sisteme sınırsız hizmet alanı sunan doğa, ataerkil düşünce tarafından tahrip edilip sömürülmektedir.

Ev içi emek de doğanın kendisi de ataerkil sistemin tüm ihtiyaçlarına hizmet etmektedir ve tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Ekofeminist teori, kadın-doğa ilişkisine yüklenen olumsuzlukları göz önüne çıkarmaktadır. Her ikisinin de ikincil konumda yer alması, arka plana atılması, güçsüz konumda edilgen olarak tanımlanması ortak birçok yönünü ortaya çıkarmaktadır.

Ekofeminist söylem üzerinden kadının ev içi emeği, kadına ve doğaya yönelik olumsuz anlamlar yüklenerek hem bireysel anlamda kadın için hem de doğanın tahribatının ortaya çıkardığı ve çıkaracak olduğu risk ve tehditlerden ötürü toplumsal boyutta etkilere sahip olmaktadır. Ev içi emeğin, kadının bütün emeğini ev içine hapsederek, kadınların tam anlamıyla kendilerini gerçekleştirmelerine engel teşkil eden bir durum olarak olumsuz bir anlama sahip olduğunu görebiliriz. Ataerkil kapitalist toplumda kadınların fark edilmeyen ev içi emekleri, kadınların kendilerini gerçekleştirme potansiyellerinin önünü kapamaktadır. Kadınlar, ev içindeki emeklerini kendileri dışında birçok pozisyonda kullanmaya devam etmektedir.

Çalışma içerisinde erkeğin, kadının ev içindeki emeğine yönelik tahakkümü ile yine doğanın erkek tarafından tahakküme maruz bırakılması arasındaki ilişki ifade edilmiştir. Araştırma bulguları ve tartışma kısmında kadın-doğa-emek üçlü ilişkisinin konumu ve algısı, toplumsal hayata yansımaları örneklem grup ile birlikte ele alınmıştır. Çalışma boyunca kadın-doğa ilişkisinin ortaya çıkardığı ekofeminist teorinin uygulama aşamasındaki kısmı “ev içi emek” kavramı üzerinden değerlendirilmiştir. Tarihsel, kültürel aktarımlar; kadına ev içi emeğinin kendisine ait olduğunu kabul ettirmiş ve kadınlar da erkekler de bu durumu içselleştirmiştir. Yine aynı aktarımlar, doğayı öteki konumuna yerleştirip, onu bir araç görerek sömürü hâline getirmiştir. Tarihin bu toplumsal kodlamaları ile birlikte kadının ev içi emeği ve bize sınırsız hizmet sunduğu kabul gören doğa, değersiz görülerek sosyoekonomik hayatta ikincil konuma itilmiştir. “Ekonomistler kadınların emeğini ‘üretim’ olarak saymama eğilimindedirler çünkü onların emeği sözde ‘üretim sınırı’nın dışında kalır. Bu yok saymanın sebebi çalışan kadın sayısının az olması değil çok fazla kadının, çok çeşitli işlerde, çok fazla çalışmasıdır” (Shiva ve Mies, 2018, s. 274). Araştırma bulgu ve tartışmaları kısmında ise katılımcıların da dile getirdikleri gibi kadının ev içi emeğinin görünmezliği ve önemsizliğiyle kadın, erkeğin karşısında daha aşağı konuma yerleştirmektedir. Böylelikle hiyerarşik bir şekilde erkek kadından ve erkek doğadan daha üst konumda yer almaktadır. Bu hiyerarşik sistemin varlığı, kadının ve doğanın üzerindeki tahakkümün kapılarını aralamıştır.

Çalışmada feminist kuram içerisinde var olan ev içi emek kavramı ekofeminist söylem açısından değerlendirerek bu ilişkisellik ele alınmıştır. Görüşmelerde ön plana çıkan doğayı tahrip eden taraf, kadının kendini doğaya daha yakın hissetmesi, doğal dünya ile ilişkilerinde erkeğin ve kadının rolü, doğanın cinsiyetlendirilmesi, ev içi emeğinin varlığının farkında dahi olunmamasıyla onun kadının omuzlarına doğuştan yüklenen büyük bir sorumluluk olarak içselleştirilmesi, doğaya yönelik sömürü ve tahribatın doğayla özdeş kılınan kadınlar tarafından daha iyi anlaşılması, tüm insanlığın ve yeryüzünün geleceğini etkileyen karar mekanizmalarında kadınların rol almaması ekofemizmin kadın-doğa ortak kader öğretisindeki ilişkinin izlerini gösterir niteliktedir.

Kadının ev içi emeğinin sömürüsü ve doğayı tahrip eden sömürü, eril düşüncenin bir ürünüdür. Ekofeminizm bağlamında kadının ev içi emeği, toplumsal süreç içerisindeilmek dokunmuş; ataerkil kapitalist sistemin tahakkümüyle belirginleşerek nesilden nesile aktarımı devam etmiştir ve etmektedir. İçinde bulunduğumuz dünya sistemi ve görüşü, kadının ev içi emeğini ve doğayı ortak bir şekilde tahrip ederek onları sömürüye müsait hâle getirmektedir. Berktaş'a (2012) göre ise yapılacak şey, insan ile doğa arasındaki ilişkiyi yeni diyalektik bir biçimde ele almamızı sağlayacak bir düşünsel yaklaşım üretebilmektir (s. 75).

Sonuç olarak toplumsal hayat tüm insanlığın geçmişten bu yana kendi elleriyle şekillendirdiği ve şekillendirmeye devam ettiği uzun bir süreci kapsar. Bu süreç kapsamında bütün yeryüzüne ev sahipliği yapan doğa ve toplumun yarısını oluşturan kadınlar önemli bir role sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen toplumsal olaylar ise hem doğanın hem de kadınların geleceği için riskli durumların sinyallerini göstermektedir. Ekofeminist söylem temellerinde yer alan kadın ve doğa benzeşimi veya özdeşliğinin sebepleri ise tarihin bu geçmiş olaylarından beslenmektedir. Kuramın çıkış noktası olarak kadına ve doğaya yönelik sorunların ortak sorunlar olduğunu gören ekofeminizm, bunun arkasında tek bir sorun değil birçok sorun olduğunu ifade etmektedir. Çalışmanın da ana temasını oluşturan ekofeminizm bağlamında kadının ev içi emeği konusu toplumun geçmiş olayları ve toplumsal hayat dinamikleri ile şekillenmiştir. O yüzden bu minvalde ekofeminist düşüncenin argümanlarını değerlendirmek için çok yönlü bir bakış açısı gerekli görülmektedir. "Ekofeminizm, bireylerin değişebileceğine ve bu değişimde çevreyle ilişkilerimizin de yeniden tarif edileceğine inanır" (Adams, 1994). Buna yönelik çözüm yolları tespit edilmesi için geçmişe yönelik bağlantıları sağlıklı bir şekilde kurabilmek önemlidir. O yüzden katılımcıların da dile getirdikleri gibi sorunlara

daha geniş açılardan bakarak çözümünü de bütüncül bir şekilde aramak gerekmektedir. Tek bir noktaya odaklanmak yerine birçok noktanın çözüm sürecine dâhil edilmesi gerektiği görülmektedir.

Kadına ve doğaya dair sorunlar artarken öncelikle feminist kuram, kadınların sorunlarına ses olmuş; ardından yakın geçmişte sahip 1970’li yıllarda ortaya çıkan ekofeminist kuramsa hem kadının hem de doğanın sesi olarak bu konularla ilgili araştırma ve çalışmalar yapmıştır. Daha öncesinde de konu edinilen Chipko Hareketi, Kenya Ulusal Kadın Birliği gibi ekofeminist hareketler, sorunların varlığını göstermek adına önemli derecede role sahip olmuştur. Bu ekofeminist hareketlerle birlikte kadın ve doğanın ortak mücadelesi ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada kadın akademisyenlerle yapılan görüşmeler; kadını, onun emeğini ve doğanın değersizleştirildiğini, görünmeyen varlıklar olduğunu, ortak kaderi sahiplendikleri ya da sahiplendirildiklerini açıklar niteliktedir. Bu ortak kaderin önüne geçebilmek için katılımcıların da ifade ettikleri gibi kadın-doğa ilişkisinin durumu bir bütünlük içerisinde ele alınmalıdır. Yani tek bir politika değil, birçok politikanın iş birliği ile hareket etmek gerekmektedir. Birçok kurumsal yapı bir araya gelerek, parçalar birleşerek istenilen dengenin sağlanacağı düşünülmektedir. Ekofeminizmin temel ilke ve varsayımlarından hareket edilerek bu dengeyi sağlayacak çözüm önerileri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Bütün toplum, yeryüzünü bekleyen ciddi boyutta bir tehdit ve risklerin potansiyeli konusunda bilinçlendirilmelidir.
- Ekofeminizme yönelik çalışmalar, projeler, araştırmalar daha fazla desteklenmeli ve gerekli kurumlar tarafından teşvikler sağlanmalıdır.
- Doğamızı korumak ve devamını sağlamak için doğaya verilen zararlar ve tahribatın önüne geçebilmek için cezaların daha caydırıcı ve önleyici şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.
- Tüm okul kademelerine ve üniversite müfredatlarına ev içinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve doğa konuları eklenmelidir.
- Hiyerarşik ve düalist düşünce sisteminden uzak yeni toplumsal yapı kurulmalıdır.
- Doğanın ve tüm insanlığın geleceğini koruyabilmek için derinlemesine bilinçlenmek gereklidir.
- Kadın ve erkeğe çizilen keskin sınırlar kaldırılmalı; onun yerine daha dengeli, adaletli yeni bir dünya düzenine geçilmelidir.

Ekofeminizm bağlamında kadının ev içi emeğine yönelik ortaya çıkan sorunların çözüme kavuşması için gerekli yapı ve kurumlarla bütüncül bir şekilde hareket edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Sonuç olarak kadının ev içi emeği ve başka bir tane daha olmayan doğa, ortak bir kaderin içinde görünürlüğünü yitirmektedir. Tüm bu olumsuz izlenimlere karşı sürdürülebilir bir dünya ve toplum kurabilmek için bütün toplumsal yapı ve kurumların iş birliği içerisinde olması ve tüm insanlığın kolektif bir bilince sahip olması gerekmektedir.

6. KAYNAKLAR

- Adams, C. J. (1994). Ekofeminizm ve hayvan yeme (E. Başer, Çev.). *Birikim*, 57-58, 92-105.
- Adams, C. J. (2005). Patriyarka, kadınlar ve vejateryanlık. (E. Gen, Çev.). *Birikim*, 195, 41-46.
- Akyıldırım, E. (2019). Kadının özel ve kamusal alanda sömürülen emeği. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 75-85.
- Aldemir, Ç. (2016). *Kadının görünmeyen emeğinin görünür kılınması: ev içi emeğin ücretlendirilmesi* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Arslan Öçal, K. (2011). *Dışıl dil ve ekofeminist bağlamda Latife Tekin ve Muinar* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytar, S. (2013). *Kadın ve doğa ilişkisinin, 1970 sonrası sanata yansıması* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Bayat, Ö. (2015). Ekoloji ve kadın. *Haber Bülteni Dergisi*, 2015.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu başka bir modernliğe doğru* (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.). İthaki Yayınları.
- Berktaş, F. vd. (2011). *Toplumsal cinsiyet çalışmaları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Berktaş, F. (2012). Ekofeminizm ya da yüreğin iyimserliği. *Ağaçkakan*, 28, 73-76
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru* (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bookchin, M. (2017a). *Toplumsal ekolojinin felsefesi: Diyalektik doğalcılık üzerine* (R. G. Ögdül, Çev.). Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (2017b). *Toplumsal ekoloji ve komünalizm*. (F. D. Elhüseyni, Çev.). Sümer Yayıncılık.
- Bottomore, T. ve Nisbet, R. (1997). *Sosyolojik çözümlemenin tarihi*. (M. Tunçay, A. Uğur, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Carson, R. (t.y.). *Silent spring*. Fawcett Publications, Inc., Greenwich. Conn <https://library.uniteddiversity.coop/More Books and Reports/Silent Spring-Rachel Carson-1962.pdf>

- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. (M. Bütün, S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çetin, O. B. (2005). Ekofeminizm: Kadın- doğa ilişkisi ve ataerkillik. *Sosyoekonomi*, 1, 61-76.
- Demir, M. (2013). Çevre olarak konumlandırılmış kadın ve doğayı birlikte düşünmek: Ekofeminizm. *Doğu Batı Düşünce Dergisi (Toplumsal Cinsiyet)*, 63.
- Durutürk, B. (2018). Feminizm ve çokkültürlülük arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Bilgi*, 20(2), 76-90.
- Ecevit ve Karkıner (2011) *Toplumsal cinsiyet çalışmaları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Elçi Özcan, D. (2023). Ekofeminizmin mitolojik temelleri: Ana/doğa/bereket tanrıçaları ile kurulan bağ. *BELGÜ*, 84-94.
- Er, F., Canatan Genç, Ç., Barut, B. ve Kara, Y. (2020). Sosyal hizmet uygulamalarında ekopsikolojiyi düşünmek. *Aurum Journal of Social Sciences*, 5 (1), 73-82. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aurum/issue/55113/756429>
- Erbaş, S. (2018). Varolmanın dayanılmaz zorluğu: Kadın olmak. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 75-88. <https://dergipark.org.tr/en/pub/euljss/issue/38233/442129>
- Ertuğrul Tomsuk, E. (2022). Kadın, doğa, sanat bağlamında çevreci mücadelenin sanatla buluşması: Ekofeminist sanat. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8, 111-127.
- Etiler, N. (2017). Kesişmeyen kümeler: Kadın emeği ve ücret. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 17(66), 19-27. <https://dergipark.org.tr/en/pub/msg/issue/49185/627707>
- Garrard, G. (2020). *Ekoleştirici ekoloji ve çevre üzerine kültürel tartışmalar* (E. Genç, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Gezgin, E. (2017). Kadın ve doğa üzerindeki tahakküme alternatif bir bakış: Ekofeminizm üzerine bir değerlendirme, *Bordercrossing*, 7(2), 395-412.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji: Kısa fakat eleştirel bir giriş* (Ü. Y. Battal, Çev.). Siyasal Kitabevi.

- Günindi Ersöz, A. (2022). Vandana Shiva'nın Ekofeminizme katkıları üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 1374-1385. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.1176285>
- Günver, B. (2021). *Sosyal bilimlerde güncel araştırmalar. Çevresel güvenlik perspektifinde ülke incelemesi: Hindistan*. Ekin Yayınevi.
- Güzel, E. (2020). Bir ekofeminist çılgılık: Çifte sömürü, sürdürülemezlik ve ekolojik kıyamet. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 67-84.
- Hileman, R. (2014). Defining feminism in a digital age. *LIBR 281, Community Informatics*, 1-12.
- Kabira, W. O. ve Mukabi, W. (1995). The mother of warriors and her daughters: The women's movements in Kenya. A. Basu (Ed.), *The challenge of local feminisms: Women's movements in global perspective* içinde (s. 187-208). Westview Press.
- Karadağ Ağkurt, G. (t.y.). *Doğa-kadın dayanışması: Ekofeminizm*. Atatürk Üniversitesi. <https://docplayer.biz.tr/40037487-Doga-kadin-dayanismasi-eko-feminizm.html>
- Kaya, Ş., (2018). Kadın ve sosyal medya. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(2), 563-576.
- Kutlu, D. (2019). *Sömürgecilik sonrası Afrika'da direniş hareketleri: Kenya örneği* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayınevi.
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji*. (V. Akan, Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Maltaş, A. (2015). Ekoloji ekseninde insan-doğa ilişkisi ve özne sorunu. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(29), 1-8.
- Marks, K. (2003). *Kapital* (A. Bilgi, Çev.). Eriş Yayınları.
- Mellor, M. (1993). *Sınırları yıkmak feminist yeşil bir sosyalizme doğru* (O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Mills, C. W. (2007). *Toplumbilimsel düşün* (Ü. Oskay, Çev.). Der Yayınları.
- Olgun, H. (2017). *Yeşil ve siyaset siyasal ekoloji üzerine yazılar*. (O. İmga, H. Olgun, Ed.). Ankara: Liberte Yayınları.

- Önder, T. (2003). *Ekoloji, toplum ve siyaset*. Odak Yayın Evi.
- Özdemir, H. ve Aydemir, D. (2019). Ekolojik yaklaşımlı feminizm/ekofeminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihi süreci ve türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2, 261-278.
<https://doi.org/10.33708.ktc.608639>
- Özgenç Erdoğan, N., Karaalioglu, O. ve Ömür, İ. (2020). Kadın ve doğa ilişkisi bağlamında ekofeminizmin sanata yansımaları. *Sanat Dergisi*, (36), 33-50.
- Özyol, A. İ. (2013). Sürdürülebilir yeşil kalkınma ve kadın. *Fe Dergi*, 5(2), 134-138.
http://cins.ankara.edu.tr/10_15.html
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve doğaya hükmetmek* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.
- Rakoczy, S. (2013). Wangari Maathai: Discerning a call to environmental justice. *Journal of Theology for Southern Africa*, 75-91.
- Savran, G. A. ve Tura Demiryontan, N. (2016). *Kadının görünmeyen emeği*. Yordam Kitap.
- Shiva, V., Mies, M. (2018). *Ekofeminizm*. (İ. Urkun Kelso, Çev.). Sinek Sekiz Yayınevi.
- Suğur, B. (2020). *Ekofeminizm bağlamında toplumsal cinsiyet psikolojisinin görsel sanatlardaki yorumlamaları* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Strauss, A., Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. SAGE Publications.
- Şerbetçi, D. (2013). *Postkolonyal feminizm bağlamında "küresel kız kardeşlik" kavramının incelenmesi: Hindistan örneği* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Tamer, R. (2014). Din sosyolojisi açısından bir araştırma. <https://dunyalilar.org/din-ekoloji-ve-kadin.html/>
- Tamkoç, G. (1996). Ekofeminizmin amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4, 77-84.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 163-175.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/akademik-hassasiyetler/issue/27268/287075>
- Topgül, S. (2012). Kadın ve doğa ilişkisi: Ekofeminizm. *Sosyoloji Dergisi*, 27.

- Tripathi, Y. C. ve Tripathi, G. (2003). Some important environmental problems in India and their remedies. A. Kumar (Ed.), *Dimensions of Environmental Threats*. Daya Publishing House.
- Türk, S. M. (2017). Ekofeminizm ve dualizm fikri. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 24, 377-392.
- Üzel, E. (2006). *Feminizm ve doğa ekseninde ekofeminizm* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1304/>
- Yıldırım, M. (2018). Nobel ödüllü yılmaz bir kadın savaşçı: Wangari Maathai. <https://www.bilimkurgukulubu.com/genel/inceleme/nobel-odullu-yilmaz-bir-kadin-savasci-wangari-maathai/>
- Yılmaz Aslantürk, A. (2018). Çevrenin siyasallaşmasında kadın ve doğanın dönüşümü: Ekofeminizm. *Social Science Development Journal*, 3(11), 312-324.
- Yılmaz Yüksek, Y. (2020). Beden, ses ve koku: Gamze Arslan'ın Kanayak kitabındaki öykülerin ekofeminist okuması. *Edebiyat Eleştiri Dergisi*, 13, 92-108.
- Yücel, U. (2016). Feminizm ve ekolojizmden doğan melez kuram: Ekofeminizm. *Apelasyon Dergisi*, 27. <http://www.apelasyon.com/Yazi/405-doga-kadin-benzesiminden-dogan-bir-yesil-kuram-ekofeminizm>
- Yüksel, H. (2014). Emek kavramının ortaya çıkışında rol oynayan tarihi dönüm noktalarının süreç merkezli değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 257-273.

EKLER

Ek-1 Nitel görüşme formu

**Ekofeminizm Bağlamında Kadın Akademisyenlerin Bakış Açısından Kadının Ev İçi
Emeği: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Örneği**

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Sosyo-Demografik Bilgiler:

Yaş:

Doğum Yeri:

Medeni Durum:

Eğitim Durumu:

Meslek:

Eşinizin Mesleği:

Görüşme Soruları:

1. Çevre sorunları hayatımızı nasıl ve ne derecede etkilemektedir?
2. Doğaya yönelik bir sömürü olduğunu düşünüyor musunuz?
3. Erkeklerle kadınlar doğal dünyayla ilişkileri bakımından birbirlerinden farklı mıdır?
Eğer farklılarsa sizce bu farklılaşma nasıl ve hangi alanlarda yaşanmaktadır?
4. Doğa ana kavramı size ne ifade ediyor? Kadın doğası gereği doğaya daha yakın mıdır?
5. Kadının sosyal ve iktisadi hayattaki emeği hakkında ne düşünüyorsunuz?
6. Sizce aile, eğitim, siyaset, iktisat vb. gibi kurumlarda ve gündelik hayatın diğer alanlarında kadınların karar mekanizmalarında daha çok yer almasıyla dünya daha farklı bir yer olur muydu? Yeryüzü tahribatına ve bununla bağlantılı tüm diğer sorunlara çözüm olur mu?
7. Kadının ev içi emeğinin ücretlendirilmesi ve emeğinin piyasada görünür kılınmasıyla doğa doğal dengesine kavuşabilir mi?
8. Yeryüzü tahribatına ve kadının (ücretsiz, kayıtdışı vb.) dışlanan emeğine karşılık sürdürülebilir bir dünya kurmak mümkün olabilir mi?
9. Dünya üzerinde kadın ve doğa benzer varoluş mücadelesi verirken varlıklarını sürdürmeleri ve kazanımlar elde edebilmeleri için bireysel ve toplumsal düzlemde neler yapılmalıdır?

10. Doğanın insanlara sağladığı faydalar ile kadın emeğinin toplum üzerindeki yerini korumak ve daha bilinçli, farkında nesiller yetiştirmek adına nasıl bir mekanizma geliştirilebilir? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

Ek-2 Katılımcılar

	Kod	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek	Eşinin Mesleği
Katılımcı 1	A	44	Ankara	Evli	Doktora Mezunu	Akademisyen Hemşire	Jeoloji Mühendisi
Katılımcı 2	B	26	Adana	Bekar	Yüksek Lisans Mezunu	Araştırma Görevlisi	-
Katılımcı 3	C	27	İstanbul	Bekar	Yüksek Lisans Mezunu	Araştırma Görevlisi	-
Katılımcı 4	D	42	Kırşehir	Evli	Doktora Öğrencisi	Öğretim Görevlisi	Öğretmen
Katılımcı 5	E	36	Kayseri	Evli	Doktora Öğrencisi	Halk Sağlık Uzmanı, Ebe	Diş Hekimi
Katılımcı 6	F	25	Kayseri	Bekar	Yüksek Lisans Mezunu	Araştırma Görevlisi	-
Katılımcı 7	G	38	Kayseri	Evli	Doktora Mezunu	Akademisyen	Asker
Katılımcı 8	H	35	Ağrı	Bekar	Doktora Mezunu	Akademisyen	-
Katılımcı 9	I	27	Ordu/Ünye	Bekar	Doktora Öğrencisi	Hemşire	-
Katılımcı 10	J	26	Ankara	Bekar	Doktora Öğrencisi	Çocuk Hemşiresi	-
Katılımcı 11	K	38	Kahramanmaraş	Evli	Doktora Öğrencisi	Öğretim Görevlisi	Memur
Katılımcı 12	L	33	Kırşehir	Bekar	Doktora Mezunu	Öğretim Görevlisi	-
Katılımcı 13	M	29	Çorum	Bekar	Doktora Öğrencisi	Öğretim Görevlisi	-
Katılımcı 14	N	57	Ankara	Bekar	Doktora Mezunu	Öğretim Üyesi	-
Katılımcı 15	O	42	Kırşehir	Evli	Doktora Mezunu	Öğretim Üyesi	Öğretim Üyesi
Katılımcı 16	P	45	Muş	Evli	Doktora Öğrencisi	Öğretim Üyesi	Mühendis
Katılımcı 17	R	33	Zonguldak	Evli	Doktora Öğrencisi	Akademisyen	Makine Mühendisi
Katılımcı 18	X	34	İstanbul	Evli	Doktora Mezunu	Öğretim Görevlisi	Maden Mühendisi
Katılımcı 19	Y	34	Kırşehir	Evli	Doktora Mezunu	Öğretim Görevlisi	Serbest Meslek
Katılımcı 20	Z	46	Kırşehir	Evli	Doktora Mezunu	Doktor Öğretim Görevlisi	Emekli Sağlık Çalışanı

Ek-3 Etik Kurul Raporu

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
ETİK KOMİSYONU
BAŞVURU DEĞERLENDİRME FORMU

BAŞVURU BİLGİLERİ	ARAŞTIRMANIN ADI	Ekofeminizm Bağlamında Kadınların Ev İçi Emegi: Kırşehir Örneği	
	ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	☐ Anket/Ölçek/Skala Çalışması ☐ Gözlemsel Çalışma ☒ Niteliksel Çalışma ☐ Diğer	
	GELEN EVRAK SAYISI	E-16119052-199-1453	
	YÜRÜTÜCÜ/DANIŞMAN (Unvan, Ad-Soyad, Kurum, Bölüm)	Dr. Öğr. Üyesi Höllye ÇAKIR Yozgat Bozok Üniversitesi	
	ARAŞTIRMACILAR (Unvan, Ad-Soyad, Kurum, Bölüm)	Ayşe TOSUN Milli Eğitim Bakanlığı	
VARSA	ARAŞTIRMACILAR (Unvan, Ad-Soyad, Kurum, Bölüm)		
	RAPORTÖR (Unvan, Ad-Soyad, Kurum, Bölüm, Telefon, E-Posta)		Tarih/İmza
	DIŞ UZMAN (Unvan, Ad-Soyad, Kurum, Bölüm, Telefon, E-Posta)		Tarih/İmza

KARAR BİLGİLERİ	KARAR NO:20/01	TARİH: 17.03.2021
	Yukarıda bilgileri verilen Etik Komisyonu başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezlerde gerçekleştirilmesinde etik sakınca <u>bulunmadığına/bulunmadığını</u> karar verilmiştir.	
	Değerlendirme Sonucu	
	☒ Uygundur ☐ Düzeltme gereklidir (Açıklayınız) ☐ Düzeltmeleri görmek istiyoruz ☐ Düzeltmeleri görmemize gerek yok ☐ Uygun değildir (Açıklayınız)	
	Açıklama	

ÇALIŞMA ESASI	Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Komisyonu Yönergesi
---------------	--

ETİK KOMİSYONU ÜYELERİ